

Surə Seyid

Naxçıvanda mətbuatın inkişaf tarixi

(dərs vəsaiti)

*Dərs vəsaiti Azərbaycan Respublikası
Təhsil Nazirliyinin 17 avqust 2010-cu il tarixli
1166 nömrəli əmri ilə çap edilir.*

N a x c i v a n – 2 0 1 1

*Dərs vəsaiti «Şərq qapısı» qəzetiinin 90 illik yubileyinə
həsr olunur.*

4 61
+ S 37

Elmi redaktor: **Hüseyn Həşimli**
*Azərbaycan Respublikasının əməkdar
elm xadimi*

274565

Rəyçilər: **Cahangir Məmmədli**
filologiya elmləri doktoru, professor

Allahverdi Məmmədli
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

İman Cəfərli
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Şəhla Şirəliyeva
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı Dövlət Universiteti
ELMİ KİTABXANA

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra «Şərq qapısı» qəzetiinin kollektivi öz fəaliyyətində canlı dönüş yaratmış, ölkəmizdə gedən yeni cəmiyyət quruculuğu və demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsi prosesinə fəal qoşulmuşdur. Əminəm ki, «Şərq qapısı» qəzeti Azərbaycanın azad və demokratik mətbuat sistemində layiqli yer tutaraq dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi yolunda bütün qüvvələri səfərbər etmək, hər oxucuda müstəqil Azərbaycanın səbahına inam yaratmaq üçün var gücünü sərf edəcəkdir.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

Bu gün Azərbaycan mətbuatı müasir informasiya cəmiyyəti quruculuğunda, sosial ədalət və şəffaflığın təmin edilməsində, milli həmrəyliyin və tolerantlığın möhkəmləndirilməsində, demokratik özünüdərkin, siyasi mədəniyyətin inkişafında... mühüm rol oynamalı, tədris və maarifləndirmə sahəsində fəaliyyətini gücləndirməlidir.

İLHAM ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Mətbuat dövrün güzgüsüdür. Gələcək nəsillər tariximizi öyrənmək üçün indiki qəzetlərə, televiziya verilişlərinə müraciət edəcəklər. Odur ki, tariximiz öz əksini düzgün tapmalıdır. Hər bir kütləvi informasiya vasitəsinin işçisi bilməlidir ki, o bu günün gələcək nəsillərə daşıyıcısıdır. Ona görə də hər günün tarixi yazılmalı, gedən proseslər düzgün işqalandırılmalıdır. Qloballaşan dünyada hər bir xalq, hər bir millət öz keçmişini qoruyub gələcək nəsillərə verməlidir. İl ərzində müxtəlif mövsümi mərasimlər, tədbirlər, bayramlar keçirilir. Belə tədbirləri işqalandırmaqla biz adətlərimizi, ənənələrimizi də qoruyur və gələcək nəsillərə çatdırırıq.

VASİF TALİBOV

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri

Hər nə yazacaq isən qələmi üç qəpiklik qara mürəkkəbə baturma, iżrəyinə baturib qanı ilə yazı yaz. Sözün ötər, vicdan-lara yetər. Əks halda bisəmərə gələr, keçər.

İsmayııl bay Qaspiralı

GİRİŞ

Azerbaycanın ayrılmaz parçası olan Naxçıvan Aqədim və möhtəşəm bir tarixə malikdir. Yeraltı və yerüstü sərvətləri ilə zəngin olan bu torpaq həmişə Şərqi və Qərbin diqqətini cəlb etmiş, Azərbaycanın çoxəsrlik və zəngin mədəniyyət ocaqlarından biri olmuşdur.

Naxçıvan torpağının fəxri, dünyamiqyaslı alim, akademik İsa Həbibbəyli «Ədəbi yüksəliş» kitabında Naxçıvan haqqında fikirlərini belə ifadə edir: «Tarixi insanlığın ən uzaq dövrkəri və böyük dünyəvi hadisərlə bağlı olan, müxtəlif Şərqi xalqlarının rəvayətlərində dərin iz buraxan Naxçıvan Azərbaycanın qədim şəhərlərindən biri olmaqla yanaşı, həm də ilk mədəniyyət mərkəzlərindəndir. Burada zamana müvafiq maarifçi ideyalar geniş intişar tapmış, qiymətli ədəbiyyat, memarlıq, müsiqi əsərləri yaradılmış, elmin müxtəlif sahələri təşəkkül etmişdir» (65 s.3-4).

Muxtar Respublikanın tanınmış alımlarından olan, əməkdar elm xadimi Hüseyin Həşimli “Gəmiqaya” əlavəsində dərc olunan müsahibələrində birində yazılıdı: «Ədəbiyyat xalqın mənəvi pasportu, onun həyatının aynasıdır. Ədəbiyyat “insənşünaslıqdır”. Necə ki, bəşəriyyət var, ədəbiyyat da olacaq». (72)

Azərbaycanın digər regionları ilə müqayisədə Naxçıvan tarixdə ədəbi-mədəni mühitin ən böyük mərkəzlərindən sayla bilər. Bunu şərtləndirən başlıca amillərin Naxçıvanın qədim yaşayış məskənlərindən biri olması, folklorla bağlılı-

ğı, Şərqi və Qərb mədəniyyətlərinin çarrazlaşlığı məntəqədə yerləşməsi, İran və Türkiyə ilə həmsərhəd olması və tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycanın paytaxtı olması göstərilir (70, s. 3-4).

XX əsrin 20-ci illərində Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulduğdan sonra Azərbaycanda, o cümlədən onun ayrılmaz parçası olan Naxçıvanda ictimai-mədəni mühit kommunist ideologiyasının təsiri ilə yeni forma və məzmun almağa başladı. Cavan şairlərdən Əli Məhbüs, Şeyx Məhəmməd Rəsizadə, Molla Mahmud Çakər Naxçıvanı də yeni dövrün ab-havasına uyğunlaşmağa çalışaraq, «köhnəlik» və «yenilik» kimi təzadlı anlayışlar üzərində fəaliyyətlərini davam etdirməyə başladılar.

Yeni quruluşun qanunlarına tabe olmayan yüzlərlə ziyanlı təqib olunaraq həbs edildi, bəziləri sürgün olundu, bəziləri isə mühacirətə üz tutdular. Professor Yavuz Axundlu həmin dövrün ədəbi mühitini belə təsvir edir: «Vətəni tərk etməmiş bəzi ədiblərin ayrı-ayrı əsərlərində zəmanəyə eyhamlı münasibət də duyulurdu. Lakin tezliklə «kənar səslər» susduruldu, nəticədə isə monoton ədəbiyyat formallaşmağa başladı» (17, s.13).

Sosializm quruluşunu tərənnüm edən ədəbi qüvvələr üçün şərait yaradılması, onların əsərlərinin geniş şəkildə təbliği dövrün əsas tələblərindən biri idi. Qəzet nəşrinə başlamaq isə bu tələblərin reallığa çevrilməsinə təkan verdi.

Mətbuat millətin inkişaf göstəricisi, tarixin yazılı salnaməsi, ictimai fikrin formallaşma strukturudur. Kütləvi informasiya vasitələri sırasında yaranma tarixinə görə televiziya, radio, internet və digər informativ vasitələrdən öncə gələn qəzetçilik anlayışı günümüzdə də aparıcı mövqeyini qorumuş, müasirləşərək dövrün tələblərinə uyğun formallaşmışdır. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi jurnalistika sahəsində də nəzərəçarpacaq irəliləyişlər əldə olunmuşdur.

Ölkədə söz və mətbuat azadlığına yaradılan şərait jurnalistikanın inkişafına, mətbuat tarixinin araşdırılıb öyrənilməsinə geniş imkanlar yaratmışdır. Hələ ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi dövründə yeni forma və məzmun əldə edən Azərbaycan jurnalistikası ölkə prezidenti İlham Əliyevin regionların sosial-iqtisadi inkişafı haqqında sərəncamından sonra özünə yeni fəaliyyət istiqamətləri müəyyən etmiş və inkişafının yeni mərhələsinə qədəm qoymuşdur.

Azərbaycan jurnalistikası tarixində öxünəməxsus yer tutan Naxçıvan mətbuatı bir əsrə yaxın tarixi, zəngin ənənələr ilə fərqlənir.

Naxçıvanda sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra «Kommunist», «Naxrespublika», «Cavanlar həyatı» və daha sonra «Füqəra səsi» adı ilə həyata vəsiqə alan region mətbuatımız «Şərq qapısı»nın meydana gəlməsilə yeni məzmun və forma almış, varlığını müasir dövrümüzədək qoruyub saxlaya bilmışdır.

Akademik Məmmədcəfər Cəfərov Naxçıvan mətbuatı və ədət i mühitinə qiymət verərək yazırıdı: «Azərbaycanda elmin, ədəbiyyatın və incəsənətin bütün sahələrindəki müvəffəqiyyətlərdə naxçıvanlı ziyalıların çox əməyi vardır. Mətbuat sahəsində də belədir. Mətbuatımızın görkəmli səhifələrini təşkil edən «Şərqi-rus» və böyük «Molla Nəsrəddin»in yaradıcıları bu torpaqda kamala çatmışlar. Naxçıvan nəsimizə, dramaturgiyamıza və şeirimizə ölməz incilər bəxş etmişdir. «Şərq qapısı»nın müəllifləri qüdrətli qələm sahibləri olan sələflərimizin ırsını sədaqətlə qoruyaraq yeni dövrün salnaməsini yazırlar. Qəzet elm, mədəniyyət və ədəbiyyatın ir. kişafında çox iş görür» (41).

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev müsahibələrinin birində qəzetiñ fəaliyyətinə qiymət verərək deyirdi: «Mən «Şərq qapısı» qəzetiñ təsiri altında tərbiyələnmişəm. Hələ gənc ikən, burada orta məktəbdə, peda-

qoji texnikumda oxuyanda müxtəlif məsələləri öyrənmək üçün «Şərq qapısı»ndan çox istifadə etmişəm... O vaxtdan nüfuzlu qəzet kimi hafizəmdə qalıb» (50).

Bu baxımdan Azərbaycan ictimai şüurunun dayaq nöqtəsi sayılan Naxçıvanda mətbuat tarixinin araşdırılması, eyni zamanda Naxçıvanda mətbuatın yaranması ilə formalaşan yeni ədəbi mühitin inkişaf tarixinə nəzər salınması və qaranlıq məqamların aydınlaşdırılması mövzunun aktuallığını təsdiqləyən göstəricilərdənir.

Dərs vəsaitinin nəşrində əsas məqsəd “Şərq qapısı” qəzetiinin nəşri zərurəti, mətbuatın tanınmış simalarının aşkarlanıb üzə çıxarılmasını tədqiq etmək, ziddiyətli məqamlara aydınlıq gətirməkdir.

Dərs vəsaitinin elmi yeniliyini şərtləndirən başlıca amil problemin ilk dəfə olaraq tədqiqata cəlb edilməsidir. Vəsaitin elmi yeniliyi aşağıdakı cəhətlərlə müəyyənləşir:

- Dərs vəsaitində ilk dəfə olaraq Naxçıvanda mətbuatın yaranması tarixi və inkişaf yolu tədqiq edilir.
- XX əsrin 30-cu illərində Azərbaycanın tanınmış ədəbi simaları Mirzə İbrahimov və Əli Vəliyevin jurnalistlik fəaliyyətinin Naxçıvan dövrü araşdırılır.
- Naxçıvanda Mirzə İbrahimovun redaktorluğu ilə nəşr olunan, «Şərq qapısı»nın əlavəsi sayılan “Ədəbiyyat” və Maşın Traktor Stansiyasının orqanı olan “Sürət” qəzetlərinin nəşri zərurəti, bu haqda müxtəlif mənbələrdəki faktlar ilk dəfə olaraq sistemləşdirilir və tədqiqata cəlb olunur.
- Dərs vəsaitində ilk dəfə olaraq keçmiş Sovetlər Birliyində keçən əsrin doxsanıncı illərinin əvvəllərində ilk müstəqil qəzet kimi nəşr olunan «Şərq qapısı»nın şəxsi arxivlərdən toplanmış nömrələri tədqiqata cəlb olunur, qəzet səhifələrindəki tarixi faktlar öne çəkilir.
- Müstəqillik illərində “Şərq qapısı” qəzeti və Naxçıvan ədəbi mühitinin qarşılıqlı inkişaf meylləri nəzərdən keçirilir.

İndiyədək Azərbaycan elmi mühitində «Şərq qapısı» qəzetiinin nəşri tarixinə dair filologiya elmləri namizədi, qəzetiñ ilk mühərriri Lətif Hüseynzadənin (74) və akademik İsa Həbibbəylinin bir neçə elmi məqalələri çap olunmuşdur (66). Hərincinin akademik İsa Həbibbəylinin «Ədəbi yüksəliş» (65), professor Yavuz Axundlunun «Ədəbi mühit və sənətkar» (17) kitablari, o cümlədən, Naxçıvan ədəbi mühitinin tanınmış simaları haqqında çap olunmuş ayrı-ayrı dərs vəsaitləri (16), (3) mövzunun tədqiq tarixini özündə əks etdirən elmi mənbələrdir. Müxtəlif illərdə xalq yazıçı və şairlərindən Mirzə İbrahimov, Süleyman Rüstəm, Rəsul Rza, Süleyman Rəhimov, Məmməd Rahim, ədəbiyyatşunas alimlərdən Məmməd Arif, Məmmədcəfər Cəfərov, Bəkir Nəbiyev, Yəhya Seyidov, Qulamhüseyin Məmmədli, Qulu Xəlilov və başqalarının məqalə və çıxışlarında, monoqrafik tədqiqatlarında Naxçıvanda yaşayıb-yaradan yazıçıların fəaliyyəti hərtərəfli təhlil edilib dəyərləndirilmişdir. Filologiya elmləri doktorları Yəhya Seyidovun «Axtarış və yüksəliş yollarında» (123), Bəkir Nəbiyevin «Muxtar Respublikanır ədəbi qüvvələri» məqalələrində Azərbaycan ədəbiyyatını Naxçıvanda təmsil edən yazıçıların fəaliyyətləri nisbətən geniş planda öyrənilmişdir. Muxtar Respublikanın mətbuat tarixinə dair yeganə ümumiləşmiş mənbə isə Naxçıvan Mətbuat Şurasının nəşr etdirdiyi «Muxtar Respublika mətbuati: dünən və bu gün» (111) kitabıdır. Sadaladığımız bu kimi faktlara baxmayaraq «Şərq qapısı» qəzetiñ nəşri tarixi və regionda ədəbi mühitin inkişafında rolü məsəlesi bu vaxtadək ayrıca tədqiqatın mövzusu olmamışdır.

Tədqiqat işində qaldırılan və həll edilən məsələlərdən Azərbaycan mətbuat tarixinin öyrənilməsində faydalananmaq mümkündür. Dərs vəsaitindən filologiya və jurnalistika ixtisaslarında yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi və milli mətbuat tarixinin tədrisində istifadə oluna bilər.

«ŞƏRQ QAPISI QƏZETİNİN NƏŞRİ TARİXİ

Mən «Şərq qapısı» qəzetinin təsiri altında tərbiyələnmişəm. Hələ gənc ikən, burada orta məktəbdə, pedaqoji texnikumda oxuyanda müxtəlif məsələləri öyrənmək üçün «Şərq qapısı»ndan çox istifadə etmişəm... O vaxtdan nüfuzlu qəzet kimi hafızəmdə qalıb.

HEYDƏR ƏLİYEV

«CAVANLAR HƏYATI», «FÜQƏRA SƏSİ» QƏZƏTLƏRİ «ŞƏRQ QAPISI»NIN SƏLƏFİ KİMİ

«Şərq qapısı» yaşadığımız günlərin güzgüsüdür.... Naxçıvan diyarının əi mükemmel ensiklopediyası da «Şərq qapısı» qəzetidir»

İsa Həbibbəyli
akademik

135 illik tarixi olan Azərbaycan mətbuatının zəngin ənənələrini yaşıdan və inkişaf etdirən, insanları maarif işığı ilə nurlandıran, Naxçıvan Muxtar Respublikasının salnaməsini öz səhifələrində tarixə çevirən “Şərq qapısı” qəzeti Naxçıvan tarixində böyük xidmətləri ilə seçiləcəkdir.

Sovet hakimiyyəti yerlərdə mətbu orqanların nəşrinə böyük diqqət göstərmış, bu istiqamətdə geniş tədbirlər həyata keçirmişdir.

Naxçıvan İnqilab Komitəsinin də ilk tədbirlərindən biri mətbu orqanın yaradılması olmuşdur. İnqilabin ilk illərində Naxçıvanda ilk dəfə İnqilab Komitəsinin orqanı olan “Komunist” qəzeti nəşr edilməyə başlayır. Filologiya elmləri nərimizədi, dosent Lətif Hüseynzadə qeyd edirdi ki, qəzetenin yazılımasına gözəl xətti olan məktəblilər və müəllimlər cəlb edilirdilər. O, öz məqaləsində bu qəzetenin 50-60 nüsxə, 2 səhifə həcmində ərəb əlifbası ilə əlyazma şəklində buraxılmasının haqqında məlumat verir (74). Bu mətbu orqanın nəşrində Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, kimya elmləri doktoru, professor Cümşüd Zülfüqarlı və uzun müddət məsul vəzifələrdə çalışmış Nemət Novruzovun böyük xidmətləri olmuşdur. Qəzet hazır olduqdan sonra şəhərin müxtəlif yerlərində divarlardan asılmış. Qısa müddətdən sonra vərəqələr dövrün tələblərinə cavab vermediyi üçün nəşri dayandırılır.

«Şərqi qapısı» qəzetiinin 31 mart 1925-ci il tarixli 100-cü nömrəsində bu haqda belə məlumat verilir: «1921-ci ilin əvvəllərində Ölkə İnqilab Komitəsinin daxili işlər şöbəsi tərəfindən divar qəzetəsinə oxşar əl yazısı ilə «Kommunist» nam qəzetəsinin nəşrinə şuru edildi. Bu qəzetə həftədə bir dəfə olaraq əlli nüsxə buraxılırdı. Bir neçə vaxt keçəndən həman qəzetə bir taqım səbəblərdən qapanmağa məcbur oldu. Bundan sonra mərkəz ilə əlaqə bir növ düzəlinçə Naxçıvana rus hürufatı ilə bir Amerikanka (makina) gətirilməsindən istifadə edərək rus dilində İnqilab Komitəsi tərəfinən «Naxrespublika» namında 2 səhifəlik qəzetənin nəşrinə şuru edilsə də yenə də göstərilən səbəblərə görə bağlanmağa məcbur oldu» (127).

Beləliklə, xəbərdən aydın olduğu kimi 1921-ci ildə Naxçıvan İnqilab Komitəsi Bakıdan ərəb və rus şriftləri olan mətbəə avadanlığı və bu avadanlığı işlətmək üçün iki mütəxəssis gətirir. Görülən ilk tədbirlərdən biri də 1921-ci ildə iki qəzeti nəşrinə başlamaq olur. Bu qəzetlərdən biri İnqilab Komitəsinin və hərbi hissənin orqanı olan, çətinliklər üzündən qısa müddətdə nəşrini dayandıran “Naxrespublika” qəzeti, ikincisi həmin ilin noyabr ayının birindən, şənbə günü “Cavanlar həyatı” adı ilə nəşr olunan qəzet idi. Maraqlı doğuran məqamlardan biri də odur ki, qəzetiñ üz səhifəsində qəzetiñ nəşri tarixi 9 noyabr yazılmışına baxma-yaraq bütün elmi məqalələrdə qəzetiñ 1 noyabrdan işiq üzü görməsi haqda məlumatlar öz əksini tapıb. Bu məsələyə aydınlıq gətirmək üçün Lətif Hüseynzadənin «İlk komsomol qəzeti» başlıqlı məqaləsinə müraciət etmək lazımlı gəlir: «Cavanlar həyatı» qəzeti 1921-ci ilin noyabr ayının 1-dən nəşrə başlamışdır. (Bəzi texniki səbəblər üzündən qəzet noyabrin 9-da nəşr olunmuşdur)» (75). “Cavanlar həyatı” qəzetinin nəşrində əsas məqsəd Naxçıvan Vilayət Komsomol Komitəsinin orqanı olaraq, Azərbaycan komsomolunun qarşısında duran əsas məsələləri, partiya və dövlətin qərar

və göstərşlərini çap etmək, o dövr ictimai həyatın bütün səahələrindəki yenilikləri xalqa çatdırmaq olmuşdur.

Yazıcı-jurnalist Akif Axundov Naxçıvanda mətbuatın əsasının qoyulmasını belə əsaslandırır: "Bolşevizmin yeritdiyi siyaset nəticəsində azad, mütərəqqi fikirli adamların bir çoxu baş götürüb ölkədən getmişdi, həbs olunanlar da vardi. Naxçıvanda qalan az sayda yazar isə çəşqinqılıq içərisində idi. Artıq məhəbbətin, doğma yurdun, təbiətin tərənnümü mövzuları işə keçmirdi. Sosializmin qələbəsini, şanlı oktyabri, kommunist partiyasını, qızıl ordunu, beynəl-miləlciliyi tərənnüm etmək tələb olunurdu. Yazıcı və şairlərin çoxı bu "qəlib"ə sığa bilmir, yazdıqları əsərlərdə eyhamlı sözlər işlətdiklərinə görə təhdid və təqiblərlə üzləşirdilər. Tək-tək cavan şairlər yeni hakimiyyətin şirin və yalan sözlərinə hələ də aldanıb şura hökumətinin şəninə şeirlər yazmaqdə davam edirdilər. Belə nümunələr isə, necə deyərlər, dəryada bir damla timsalında idi.. Hökmran ideologiya hər gün, hər an tərənnüm edilməli idi. Belə olmasa yalancı vədlər üzərində qurulmuş sosializmin əsasları sarsıla bilərdi. Buna çarə tapıldı. 1921-ci ilin noyabrında Naxçıvanda "Cavanlar həyatı" qəzeti nəşrə başladı" (8).

«Cavanlar həyatı» ərəb əlifbası ilə kiçik həcmdə və rəqə şəklində çap edilirdi. Qəzeti ilk sətrində başda «1921-ci il 9 noyabr, həm də hicri tarix 1340» qeyd edilmişdir. Səhifənin ortasında qəzeti adı «Cavanlar həyatı» (rusca Jizn molodyoji) kimi göstərilmişdir. Onun sağ tərəfində «Naşiri-əfkari Naxçıvan Sosialist Şura Cümhuriyyətinin Cavanlar İttifaqının Ölkə Komitəsidir» yazılmışdır. Müxbirlərin və mətbəə avadanlığının çatışmaması, əhalinin savadsızlığı ucbatından tirajı 100-150-dən artıq olmayan qəzeti nəşri tez-tez dayandırılmışdır. "Cümlə cahan füqərayı kasibəsi toplaşın!" şüarı altında nəşr olunan qəzeti ilk nömrəsində "1 noyabr", "Cocuq həftəsi", "Naxçıvan

xəbərləri”, «Ərazi komissarlığının məlumatı» başlıqlı məqalələr və başqa məlumatlar verilmişdi. (39).

“1 noyabr” adlı baş məqalədə qəzetiň nəşr olunma zərurəti və gələcək fəaliyyəti haqqında məlumat verilirdi: «Bu gündən etibarən Naxçıvanda Azərbaycan Gənclər İttifaqının Naxçıvan Ölkə Komitəsi tərəfindən bu ruznamənin nəşrinə iqdam olundu. Bu ruznamə gələcəkdə cavanlar idтиfaqının nə olduğunu, cavanların gələcəkdə ümumdünya sahəsində nə kimi rol oynamalı olduqlarını fəhlə və kəndli cavanlarına bəqədri imkan bildirəcək. Əminik ki, qeyrətli və məharətli cavanlarımızın məhəbbət və məvəddətindən tutduğuyol, boynumuza aldığımız vəzifə gələcəkdə ifa olunar» (39).

“Cocuq həftəsi”ndə Naxçıvan Mərkəzi İnqilab Komitəsinin dekretinə əsasən Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən noyabr ayının 1-də elan olunan Cocuq həftəsinin təşkili və keçirilməsində komsomol təşkilatının üzərinə düşən vəzifələrdən bəhs olunurdu. «Cocuqlar bizim amalımız olduğu üçün gərək camaat var qüvvələri ilə bu həftənin gözəl keçməsinə səy etsin» deyən komsomol təşkilatı hələ ilk gündən yeni nəslin kommunist əxlaqi ruhunda tərbiyə edilməsi işindəki öz böyük rolunu qəzetiň birinci nömrəsində ifadə etmişdir.

«Naxçıvan xəbərləri» rubrikası altında muxtar respublikanın aktual ictimai-siyasi məsələlərinə dair yazılar dərc edilmişdir. Məqalədə göstərilir ki, oktyabrın 29-da Azərbaycan Gənclər İttifaqının Mərkəzi Komitəsi tərəfindən Naxçıvan Ölkə Komitəsinə telegram göndərilmişdir. Telegramda Azərbaycan Komsomolunun III ildönümünün bütün Azərbaycan rayonlarında olduğu kimi Naxçıvan Respublikasında da təntənə ilə qeyd edilməsi göstərilir. Məqalə Naxçıvan komsomol təşkilatının respublika daxilində apardığı ictimai işləri və gənclərin mübarizə tarixini eks etdirir. Qəzetiň sonunda «Baş mühərrir Həmid» sözləri yazılmışdır.

1921-ci ilin dekabr ayından qəzet həftədə bir dəfə olmaqla daha geniş həcmidə “Füqəra səsi” ilə əvəz olunur. Qəzetiñ üz səhifəsində “AK(b)P Naxçıvan Ölkə Komitəsinin, Naxçıvan İctimai Şura Cümhuriyyətinin, Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin və Həmkarlar İttifaqı Şurasının naşiri-əfkəri olan, həftədə bir dəfə çıxan türk qəzetiñdir” (146) sözləri yazılmışdır.

«Şərq qapısı»nın 85 illik yubiley nömrəsindəki «Naxçıvanın 85 illik söz tribunası» (99) başlıqlı məqalədə qəzetiñ təməlinin heç də «Cavanlar həyatı» ilə qoyulmadığı fikri irəli sürülrək, bu qəzetiñ Gənclər İttifaqının orqanı olduğu əsas fakt kimi önə çəkilir. «Füqəra səsi»ni yerli hakimiyət orqanlarının rəsmi qəzeti kimi dəyərləndirən müəllif fikrini tarixdən gətirdiyi faktlarla əsaslandırır. Məsələn, qəzetiñ ilk müxbirlərindən olan Qasım Tağıyevin 1971-ci ildə qəzetiñ 50 illik yubiley nömrəsində -«Əvvəllər vərəqə şəklində buraxılan «Füqəra səsi» bu gün 50 illiyini qeyd etdiyimiz «Şərq qapısı»nın ilk rüşeymi oldu»- sitatını, qəzetiñ ilk mühərrirlərindən olan Lətif Hüseynzadənin məqalələrində birində işlətdiyi-«Cavanlar həyatı» bir müddət fəaliyyət göstərəndən sonra qapanmağa məcbur oldu»- fikrini, qəzetiñ ilk yazarlarından olan Müzəffər Nəsimilinin «Müçərək» şeirinin-

Şərqiñ qapısında günəş doğanda,
Əridib zülməti nura boğanda
Ucaldı göylərə «Füqəra səsi»...

-məsralarını əsas gətirən Məmməd Məmmədov «Şərq qapısı»nın yaranma tarixini «Füqəra səsi» ilə əlaqələndirir.

Tarixdən gətirdiyimiz başqa faktlara nəzər salaq. «Şərq qapısı» qəzetiñin 10 illik yubiley nömrəsində qəzetiñ yaranma tarixi belə təqdim olunur: «1921-ci ilin tam noyabrın 1-dən bu gün 10 yaşıını keçirən «Şərq

qapısı»nın ilk rüşeymi 3 sütundan ibarət «Cavanlar həyatı» adında kiçik bir qəzətdən ibarət olmuşdur. Bu qəzet bir az sonra-1921-ci ilin son həftələrindən «Füqəra səsi» ilə əvəz edilmişdir. Bu qəzet həftədə bir dəfə çıxmışla ölkənin iqtisadi və siyasi məsələlərini əhatə edərək günü-gündən öz nüfuzunu artırmaqla və həm də tirajı etibarı ilə böyüməkdə idi. 1922-ci ilin yanvar ayında Azərbaycanda lazımı qədər mətbəə ləvazimatı alındıqdan sonra «Füqəra səsi» öz mövqeyini bu gün 10 sənəlik yubileyini keçirdiyimiz «Şərq qapısı»na vermişdir» (129).

Lətif Hüseynzadə isə «Şərq qapısı» qəzetiinin 60 illik yubiley nömrəsində bu tarixi hadisəyə qiymət verərək yazırırdı: «Füqəra səsi» «Cavanlar həyatı» qəzetiinin inqilabi ənənələrini davam etdirərək dil və üslub xüsusiyyətlərinə, məqalələrinin keyfiyyətinə görə əvvəlki qəzetə nisbətən daha təkmil nəşr olunurdu» (75).

«Füqəra səsi» qəzetiinin heç bir nömrəsi arxivlərimizdə qorunmadığından bu haqda qəti fikir söyləmək çətindir. Eləcə də qəzetiin dekabrın sonu, yoxsa yanvarın əvvəllərində nəşr olunması faktı ətrafında mübahisəli suallar dolaşmaqdadır. Sonrakı tarixlərdə qəzetiin 50 və 60 illik yubiley nömrələrinin dekabrın son günləri və yanvarın əvvəllərində qeyd olunması, ötən dövr ərzində qəzetiin heç bir yubiley tarixinin 1 noyabr günündə xatırlanmaması mövzu ətrafında təzadlı fikrlərin yaranmasına səbəb olur.

Tarixdən gətirdiyimiz digər faktlar isə yuxarıda göstərilən məlumatlarla uyğunlaşmadığından konkret olaraq «Şərq qapısı» qəzetiinin sələfinin noyabrın əvvəllərində işıq üzü görən «Cavanlar həyatı», yoxsa dekabrın son günlərində dərc edilən «Füqəra səsi» olduğunu hələ də sual altında qaldığını göstərir.

4565
Başqa bir tarixi məlumat üzərində dayanmaq yerinə düşərdi. Qəzetiñ 100-cü nömrəsinə həsr olunmuş xüsusi nömrədə ana səhifədəki «Yüz nömrə» başlıqlı məqalədə yazılır: «1922-ci ildə Ölkə Firqə Komitəsi tərəfindən «Füqəra səsi» qəzetəsinin intişarına başlanıldı. Bir neçə nömrə çıxandan sonra makina hürufatının, ələlxüsus kağızın olmadığından bu qəzetə də əvvəlkilər kimi çox uzun ömür sərmədi» (127).

Daha sonra məqalə müəllifi «Şərq qapısı»nın yaranma tarixini belə xatırlayır: «1922-ci ildə yoldaş Əhməd Haşimov Xalq Maarif Komissarı vəzifəsini ifa edən zaman Azərbaycan hökuməti ilə əlaqəyə girib və indi mövcəd olan makinələri bir az miqdarda hürufat ilə Naxçıvana götirdilər. Bundan sonra Ölkə Firqə Komitəsi və Mərkəzi İcrayə Komitəsi tərəfindən «Şərq qapısı» namında qəzetənin nəşrinə başlanılsa da, həman qəzetənin mücire-məsulunun ölkədən getməsi bir tərəfdən, müxbirlərin olmaması, maddi zəiflik və bu kimi səbəblər bu qəzetərin qapanmasına bais oldu».

Qəzetiñ mətbəə və avadanlıq məsələsi 1922-ci il dekabr ayının 9-da Naxçıvan Xalq Komissarları Sovetinin icasinda müzakirə olunur və müvafiq qərar qəbul edilir.

Məqalədə daha sonra deyilir: «1923-cü ildə Naxçıvan hökumətinin Şuralaşması günü münasibətilə Ölkə Firqə Komitəsinin məsul katibi yoldaş Tahirovun təşəbbüsü ilə yenidən «Şərq qapısı» qəzetəsinin intişarına başlanıldı. İndiyə tək bu qəzetə davam edir» (127).

Bekliliklə, belə nəticəyə gəlmək olar ki, Gənclər İttifaqının orqanı olaraq həyata vəsiqə alan «Cavanlar həyatı»nın qısa müddət ərzində təkmilləşərək daha geniş formatda və məzmunda nəşrini davam etdirməsi siyasi baxımdan daha önəmliliyindən hakimiyət «Füqəra səsi»nin davamlılığında məqsədli olmuş və həmin qəzet

1922-ci ilin aprel ayından «Şərq qapısı» adı altında yenidən bərpa olunsa da, 1923-cü ilin ortalarından varlığını bugünədək qoruyub saxlaya bilmışdır.

“Şərq qapısı” qəzeti 1930-cu ildək ərəb, 1930-1940-ci illərdə latin, 1940-ci ildən 2001-ci ilin iyununa-dək kiril əlifbası ilə çap olunub. Həmin dövrdən indiyə-dək latin əlifbası ilə nəşr olunur.

«ŞƏRQ QAPISI» QƏZETİNİN INKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

Qısa zaman kəsiyində Naxçıvanda qəzetçilik ənənələrini formalaşdırmaq böyük zəhmət tələb edirdi. Belə ki, geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanmaq üçün yüksək keyfiyyətli qəzet çıxarmaq lazımlı gəldi. Bunun üçün ilk növbədə qəzeti tanidlamaq lazımlı gəlir. Belə ki, «Şərq qapısı» qəzeti ilk vaxtlarda pulsuz olaraq camaata paylanması qərara alınır. Qəzeti paylamaqda məqsəd oxucu marağının yaranması və qəzeti tanınması ilə bağlı idi. Bir neçə ay belə davam edəndən sonra qəzet pulla satılmağa başlayır. Lakin qəzeti pul verənlər də çox az olduğundan onun satışından əldə olunan vəsaitlə qəzeti idarə etmək çətinlik yaradır.

1923-cü ildə Bakı şəhərindən Naxçıvana gətirilən daha mükəmməl mətbəə avadanlıqları sayesində fasilələrlə çıxan qəzeti müntəzəm nəşrinə imkan yaradılır. Əvvəllər 100-150 nisxədən çox çıxmayan qəzet bu dövrdən 500-700 nüsxə tirajla çap olunmağa başlayır. Hətta yazıçı və müxbirlərə yazı haqqı da verilir. Redaksiya tərəfindən müxbirlərə şəxsiyyəti bildirən şəhadətnamələr də təqdim olunur. Lakin bununla belə qəzetiñ vəziyyəti qənaətbəxş sayılmır.

Yaradılılıq yoluna «Şərq qapısı» qəzetiñdən başlamış, qəzetiñ redaktorlarından olan, yazıçı-jurnalist Məmmədəli Tarverdiyev qəzetiñ 60 illik yubiley nömrəsindəki məqaləsində yazırı: «Redaksiyanın və mətbəənin vəziyyəti ağır idi. Mətbəə avadanlığı çatışmir, işçi qüvvəsi azlıq edirdi. Qəzetiñ redaksiyası və mətbəəsi indi böyük ədibimiz Cəlil Məmmədquluzadənin abidəsi ucalan meydançanın qarşısındañ binada yerləşirdi. Redaksiya həmin binanın həyət eyvanının baş tərəfindəki kiçik otaqda, mətbəə isə zirzəmidə fəaliyyət göstərirdi. Redaksiyada cəmi beş nəfər-məsul redaktor, katib, müsəhhih, makinaçı və mühasib,

mətbəədə isə üç nəfər-baş mürəttib, mürəttib və çapçı işləyirdi. Avadanlıq və kağız çatışmaması ucbatından qəzet həftədə bir dəfə vərəqə halında buraxılırdı. O, ayaqla işlədilən kiçik «Amerikanka» markalı maşında çap olunurdu. Qəzetdə dərc olunan məktubların eksəriyyəti demək olar ki, redaksiya işçiləri tərəfindən hazırlanır. Çünkü peşəkar və təcrübəli müxbirlər hələ yox idi. Qəzetiň ümumi tirajı 400-500 nüsxədən artıq olmurdu. Qəzet hələ geniş oxucu küt-ləsini əhatə edə bilməmişdi. Lakin bütün bunlara baxma-yaraq, qəzet ziyahılar tərəfindən izlənilir, onun hər yeni nömrəsi əldən-ələ gəzir, sevilə-sevilə oxunurdu» (149).

1924-cü ilin ortalarından «Şərq qapısı»nın həyatında dönüş nöqtəsi yaradılır. Mərkəzi hökumət tərəfindən qəzetə maddi vəsait ayrılmاسından sonra maddi-texniki bazası gücləndirilir. Keçən əsrin 20-ci illərinin ikinci yarısından qəzet Naxçıvan Kommunist (bolşevik) Partiyası Vilayət Komitəsinin orqanı kimi çıxmağa başlayır. Hakimiyyət öz mətbu orqanının fəaliyyətinə həssaslıqla yanaşır. Bu da qəzetiň səviyyəsinin əvvəlki illərə nisbətən yüksəlməsinə səbəb olur. Qəzet həftədə iki dəfə olmaqla daha yüksək tirajla nəşr olunmağa başlayır.

1925-ci ilin mart ayının 31-də qəzetiň 100-cü nömrəsi işq üzü görür. Qəzetiň bu yubiley nömrəsi böyük təntənə ilə qeyd edilir. Yubileylə əlaqədar qəzet 1000 nüsxə ilə buraxılır. Həmin nömrədə dərc olunan baş yazıda deyilir: “Əsrlərdən bəri maarif və mədəniyyətin parlaq ziyasından məhrum olaraq cəngavərlər, cəlladlar pəncəsində inləyən Naxçıvan tarixində bu gün göstərilməmiş bir bayram; Gələcək nəslə şərəfli bir yadigar buraxacaq həman bu yadigar, Şərqiň qapısında yaşayan Naxçıvan ölkəsinin türk əməkçiləri tərəfindən mövhumat və cəhalətə qarşı vurulan 100 ədəd maarif qurşunu və 100 nömrəyə varmış olan bir türk qəzetəsidir” (77).

Yubileylə bağlı "Şərq qapısı" qəzetəsi idarəsinə Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və Komissarlar Şurası tərəfindən təbrik məktubları göndərilir. Xalq Komissarlar Şurasının sədri Həmid Sultanovun və Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin katibi Əliəkbər Quliyevin imzaladığı məktubda deyilir: "Naxçıvan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və Komissarlar Şurası tərəfindən qəzetin 100-cü nömrəsinin buraxılması münasibəti ə ezziz yubilyarı təbrik edirik. Mətbuat insanların həyatında həmişə böyük rol oynamışdır. Mətbuat zəhmətkeşlərin könlünü açmağa, onlara səadət yolunu göstərməyə çalışmaqdadır. Həqiqətdə "Şərq qapısı" qəzetəsi şuradər Şərqiñin əhəmiyyətli qəzetlərindən olub, gələcəkdə bütün Şərq zəhmətkeşlərini öz tutduğu doğru yola cəlb edəcəyinə əminiz" (127).

Qəzətin bu sayında xatirələr, təbriklər və şəkillər dərc olunmuşdur. «Qəzətimizin rəhbərləri» başlığı altında Həmid Sultanovun və Əhməd Haşimovun şəkilləri verilmişdir. Qəzətin məsul redaktoru Həmid Mahmudov və onun müavini Abbas Gülməmmədovun, katib Məhəmmədovun şəkilləri isə sol aşağı hissədə yerləşdirilmişdir. Qəzətdə onunla əməkdaşlıq edən müxbir və yazıçıların, mürəttiblərin şəkilləri çap olunmuşdur. Dərc olunan yazıldarda qəzətin keçdiyi keşməkeşli və mübariz yol əks olunmuşdur. Qəzətin ilk mühərrirlərindən, korrektorlarından biri olan Lətif Hüseynzadənin qəzətin həmin sayında dərc olunan "Naxçıvan və mətbuat" adlı yazısında "Füqəra səsi"nin nəşrindəki çətinliklərdən danışılır. Müəllif qeyd edir ki, o dövrə mətbəədə iri şriftlər olmadıqından qəzətin adı üçün ayrıca klişə hazırlanmışdı. Qəzət üçün avadanlıqların alınması, mətbəəyə işçi qüvvəsinin toplanması, onların əmək-haqları və sair məsələlər isə Naxçıvan Ölkə Xalq Maarif Komissarlığı tərəfindən ödənilirdi.

«Şərq qapısı» qəzətinin ilk müxbirləri sırasında Əkbər Abbasc v, Məmmədəli Əsədullazadə, Seyid Səbri, Nemət

Hüseynov, Lətif Hüseynzadə, Hüseyin Əsədov (Naxçıvan), Həsən Əlizadə, Məmməd Rəsulov, Bağır Qazibəyov (Şah-taxtı), Rəhim Babayev (Qarabağlar), Qədim Qədimov (Sədərək), İbnyəmin Əlverdiyev, Məmməd Axundovun (Ordubad) imzalarına rast gəlmək olar.

Müxbirlərin sayımı artırmaq, onların bilik səviyyəsini yüksəltmək üçün müntəzəm olaraq tədbirlər keçirilir. Bu mənada, müxbirlərin konfranslarının keçirilməsi ənənəyə çevrilir. Bu cür tədbirlərdə vilayət Partiya Komitəsinin əlaqədar şöbə müdürü kəndli-fəhlə müxbirləri qarşısında məruzə edir, Azərbaycan müxbirlərinin qurultayına nümayəndələr seçiliirdi.

Məsələn, belə tədbirlərdən biri haqda Tiflisdə nəşr olunan Zaqafqazya Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi və Xalq Komissarlar Şurasının gündəlik orqanı olan «Yeni fikir» qəzetində Naxçıvanda keçirilən müxbir müşavirəsi haqda belə məlumat verilir: «26-ci il 15 mayda Naxçıvan müxbirlərinin müşavirəsi oldu. Müzakirə ediləcək məsələlər:

- 1) Proletar mətbuatın tarixi və əhəmiyyəti.
- 2) Prokuror nəzarəti ilə.
- 3) Cari məsələlər.

Xəbərdə birinci məsələ haqqında yoldaş Yusufovun məruzə etdiyi bildirilir və Naxçıvanda mətbuat tarixinə qısa nəzər salınaraq tarixi inkişaf yolu belə işıqlandırılır: «Naxçıvan ölkəsində ancaq Şuralar hökuməti bərpa olunduqdan sonra birinci dəfə ölkədə «Kommunist» namında 21-ci ildə qəzetə çıxmışdır. Bir çox səbəblərdən bu qəzetə qapandı. 22-ci ildə Ölkə Firqə Komitəsinin çalışması sayəsində «Füqəra səsi» namında qəzetə nəşr edilməyə başlandı. Bir müddət sonra bu da qapandı. Nəhayət, «Şərq qapısı» namında qəzetə çıxmağa başladı ki, bu günə kimi davam edir» (15).

Daha sonra xəbər müəllifi Məhəmməd ağa Axundzadə ikinci məsələ haqqında məlumat verərək müxbirlərlə prokurorluq orqanları arasında əlaqədən bəhs edir və

arşadırma tələb edən bəzi müxbir yazılarında irəli sürüllən fikirlərin əsasız olduğu vurğulanır.

Ümumiyyətlə, belə müxbir müşavirələri və konfrans-larından sonra nümayəndələr xatirə şəkli çəkdirir və o, qə-zetdə dərc olunurdu. Bu dövrдə qəzetdə gənclərlə bağlı xüsusi səhifələrin dərc olunması da onların yeni həyat quru-culuğu uğrunda mübarizələrini artırır.

XX əsrin 20-ci illərinin ortalarından qəzetlə əmək-daşlıq edən yeni nəsil fəhlə-kəndlİ müxbirlər, ziyalı və şairlərdən Məhəmməd Rəsizadə, Fəraməz Mahmudbəyov, Əli Həsənzadə, Xəlil Abbasov, Abbas Qasımov, Müzəffər Nəsirli, Əkbər Ənnağıyev, Əsgər Kəngərli, Bayram Mərdanlı, Əkbər Eadaşlı, Qurban Yusifzadə, Seyidtağı Seyidov, Xəlil Məhərrəmov, Hüseyn İsmayılov, Müseyib Mehdiyev, Qulam Babayev, Cabbar Haqverdiyev, Bəhlul Tarverdiyev, Nağı Novruzov, Hüseyn Vəkilov, İsmayıł Əylisli, Möhbali Qasımov, Bünyamin Yusifzadə, hətta qadın müxbirlərdən Anna Xarlamova, Rübabə Sadiqova, Səkinə Rzalı, Xanim Mehdiyevəri misal göstərmək olar. Bütün bu imzalar və müxtəlif məzvulu məqalələr bir daha subut edir ki, yaranmasından qısa zaman keçməsinə baxmayaraq qəzet öz ətrafına yetərli yaradıcı heyət toplamış, gücünü səfərbər edə bilmışdır.

1931-ci ildə isə "Şərq qapısı" qəzeti özünün 10 illik yubileyini qeyd edir. Qəzeti 25 iyul 1931-ci il tarixli nömrəsi yubileyə həsr olunub. Bu münasibətlə Bakıda çıxan "Kommunist", Tbilisidə çıxan "Zarya vostoka" qəzetləri, Gürcüstan K(b)P Mərkəzi Komitəsinin orqanı olan «Yeni kənd» qəzet də «Şərq qapısı» qəzetiinin 10 illik yubileyi mü-nasibətlə təbrik məktubu göndərmiş və yaradıcı kollektivə uğurlar arzulamışlar.

1933-cü ilin 30 dekabr tarixi də qəzet üçün yadda-qalan günlərdən birinə çevrilir. Həmin gün qəzeti 1000-ci nömrəsi çapdan çıxır. Bu münasibətlə də rəngli formatda

yubiley nömrəsi nəşr olunur. Həmin nömrənin birinci səhifəsində Azərbaycan Mərkəzi İnqilab Komitəsinin sədr müavini Məmmədxonovun və Naxçıvan Əyalət Firqə Komitəsinin katibi Əli Məhəmmədovun redaksiya kollektivinə təbrik məktubları da dərc olunur (130).

“Şərq qapısı” ilə bağlı öyrəniləsi, hələ də qaranlıq qalan məqamlardan biri də 1937-1938-ci illərlə bağlıdır. Bu dövrə ölkədə baş qaldıran repressiyalar dalğası bu qəzətin redaksiyasından da yan ötməyib. Məsələn, 1937-ci il 19 fevral tarixindən ilin sonuna dək qəzətə 5 nəfər redaktorluq edib: Hüseyn Mahmudov, Şirəli Şirəliyev, Ə.Hacızadə, Musa İsmayılov, Xəlil Əminov.

«Şərq qapısı» qəzətinin əmrlər kitabında yazılmış 19 may 1937-ci il tarixli 24 №-li əmrdə deyilir: «Məsul redaktor Şirəli Şirəliyevin üzərində ləkələndirici material olduğundan Oblast Partiya Komitəsinin qərarı ilə redaktorluq vəzifəsindən azad edilsin. Həmin tarixdən redaktorluq vəzifəsi müvəqqəti Hüseyn Mahmudova tapşırılsın» (147).

Ə.Hacızadənin redaktorluq fəaliyyəti cəmi 13 gün çəkib. Xəlil Əminovun redaktorluq fəaliyyəti isə bir qədər uzun çəksə də, yaxşı sonluqla bitməyib. 1 dekabr 1938-ci il tarixdə o, Vilayət Partiya Komitəsinin qərarı ilə tutduğu vəzifədən azad olunub. Həmin tarixdən müvəqqəti redaktor təyin olunan Musa İsmayılov isə 1939-cu ilin 5 fevralında öz vəzifəsi ilə vidalaşıb. Həmin tarixdən redaktor təyin olunan Mustafa Quliyevin redaktorluğu 15 mart 1941-ci ilədək davam edib.

Qəzətin ilk redaktoru, Naxçıvan Xalq Maarif Komissarı vəzifəsində işləyən Həmid Mahmudov olmuşdur. Ümumiyyətlə, qəzətin 87 illik tarixində ona rəhbərlik etmiş digər redaktorları bu ardıcılıqla qruplaşdırmaq olar: Həsən Əlizadə, Abbas Gülməmmədov, Əvəz Sadiq, B. Vəlibəyov, İsrafil Cahangirov, Abbas Qasımov, Xəlil Abbasov, Məcid Məhəmmədov, Əli Vəliyev, Mahmud Mehdiyev, Məsudə

Nuriyeva, Ə.Pirverdiyev, Hüseyin Mahmudov, Əli Xançanov, Şirəli Şirəliyev, Ə.Hacizadə, Musa İsmayılov, Əli Əliyev, Xəlil Əminov, Mustafa Quliyev, Hüseyin Ağrılı, Məhəmmədəli Tarverdiyev, Əli Mirzəyev, Əkbər Mirzəyev, Hidayət Bağırov, Mənaf Xudiyev, Fərman Tağıyev, Məmməd Bəktası, Hüseyin İbrahimov, Rəşid Qazibəyov, Vahid Bağırov, Sənubər Kərimova, Akif Axundov, Səxavət Kəngərli, Məmməd Məmmədov və Rabil Kətanov qəzetə rəhbərlik edən yaradıcı insanlar olmuşlar.

Göründüyü kimi, qəzet yalnız Naxçıvanda maarif və mədəniyyətin, elmin inkişafına xidmət etməmiş, eyni zamanda, yaradıcı insanların üzə çıxmasında, jurnalistika üzrə kadrların hazırlanmasında fundamental baza rolunu oynamışdır.

ƏLİ VƏLİYEV VƏ MİRZƏ İBRAHİMOV NAXÇIVANDA MƏTBUAT VƏ ƏDƏBİ İNKİŞAFIN TƏKANVERİCİ QÜVVƏSİ KİMİ

1933-cü ildə Naxçıvanda MTS siyasi şöbəsinin «Sürət» qəzetində redaktor olduğum vaxtdan «Şərq qapısı» ilə doğmalaşmışam. Mənim ilk şeirlərim, oçerk və məqalələrim onun səhifələrində oxucularla görüşdü. İlkər keçdikcə Naxçıvanla bərabər onun qəzeti də yüksəlmış, daha vüsətli olmuşdur.

Mirzə İbrahimov,
xalq yazıçısı

1933-35-ci illərdə Naxçıvanda gəncliyin inkişaf etməsində Əli Veliyev və Mirzə İbrahimovun xidmətləri danılmazdır. Demək olar ki, onların köməyi, faydalı məsləhətləri sayəsində Naxçıvanda böyük bir ədəbi məktəb formalasmış, özünəməxsus inkişaf yoluna qədəm qoymuşdur.

Əli Veliyevin həyat və fəaliyyətinin Naxçıvan dövrü yazıçının sonralar qələmə aldığı “Budağın xatirələri” əsərində öz əksini tapmışdır. “Şərq qapısı” qəzeti 11 sentyabr 1962-ci il, (№ 215 (7197) tarixli sayından başlayaraq “Araz qırığında” adı ilə təqdim olunan “Budağın xatirələri” əsərinin 4-cü hekayətindən parçalar dövrün ümumi mənzərəsini yaratmaqla bərabər, “Şərq qapısı”nın çətin dövrdə nəşri tarixini qəzet səhifələrində salnaməyə çevirir.

Əli Veliyev Naxçıvana səfərinin məqsədindən bəhs edərək yazar: “1933-cü il dekabrın əvvəllərində Naxçıvana yola düşməli idim. Cəlil Məmədquluzadə, Hüseyin Cavid, Əliqulu Qəmküsər, Məmməd Səid Ordubadi, Əbübəkr Naxçıvani, Bəhruz Kəngərli, Məhəmmədtağı Sidqi kimi sənət xadimlərinin ərsəyə gəldikləri Naxçıvanda işləmək məqsədi ilə oraya gedirdim. Redaksiyada 3 aya yaxın idi redaktor

yox idi. Qəzet əməkdaşları arasında intizamsızlıq hökm sürürdü. Kiçik həcmli “Şərq qapısı” vaxtında çıxmirdı. Ciddi tənqid yox idi. Kənd şurası və kolxoz sədlərindən yuxarı qalxmayan tənqid çox zaman sancmaq isteyirdi, ancaq dişləri miric olduğundan təsir edə bilmirdi. Qəzetiñ tirajı az, oxucusu az, yazanı az, müdafiəsi az idi. Mən bu “azları” bir yerə yiğib çoxluqla əvəz etmək üçün uzun-uzadı düşündüm. Hər şeydən, qabaq qəzetiñ gücünü göstərib, təsirini hiss etdirmək qərarına gəldim” (150).

Əli Vəliyevin atdığı ilk addım Vilayət Firqə Komitəsi bürosunun üzvü olan Maliyyə Komissarının öz idarəsindəki bürokratizmi ifşa edən tənqidini yazı və karikaturanın verilməsi Naxçıvanda böyük sensasiyaya səbəb olmuşdu. “Sürründürməcılərə şura idarələrində yer yoxdur” başlıqlı səhi-fədə Naxçıvan Muxtar Şura Cümhuriyyəti Xalq Maliyyə Komissarlığında hökm sürən bürokratizm ciddi tənqid atəşinə tutulmuşdur. Lovğa dayanıb hamiya yuxarıdan baxan karikaturan altında belə yazılmışdır: “Maliyyə Komissarı - Dəli Nəzərəm, belə gəzərəm”. Əli Vəliyev həmin hadisəni xatırlayaraq belə yazar: «İki min nüsxə buraxılan qəzetiñ indiyə kimi yarısı satılmırı. Həmin nömrəni qəsdən üç min nüsxə buraxdıq» (150).

Əyalət qəzetiñdə dövlət məmurunun tənqid edilməsi yeni qurulan cəmiyyət üçün görünməmiş hadisə idi. Baş redaktor kimi fəaliyyətini tənqidlə başlayan Əli Vəliyev üçün bu hadisə heç də münaqişəsiz ötüşmür. Qəzet məqaləsi Vilayət Firqə Komitəsində müzakirə olunur. Büro üzvlərinin doqquz nəfərindən altısı qəzetiñ yazılışları təsdiqləyib redaksiyanı müdafiə etdikdən sonra baş redaktor rahat buraxılır.

Lakin bu hadisə Əli Vəliyevi arxayınlaşdırır. Özünün yazdığını kimi, ikinci sədəməni şəhər ticarət idarəsinə toxuyur (150).

Cəsərətli redaktor öz xatırələrində yazar: “Qəzet bir müddət az tirajla buraxıldıqından xeyli kağız yığılıb

qalmışdı. Heç kəsə demədən, heç kəslə məsləhətləşmədən qəzətin həcmini böyütdüm. Vilayət Firqə Komitəsində di-nən olmadı. Aradan bir həftə keçməmiş redaksiyaya rəsmi məktub yazıldı. Vilayət Firqə Komitəsinə Bakıdan zəng vuruldu. Məndən izahat istəyr, Vilayət Firqə Komitəsindən bu məsələni yoxlayıb lazımı tədbir görülməsini tələb edirdilər. Vilayət Firqə Komitəsində məsələni yoxlayıb mənə tapşırıq verdilər ki, gərək aid təkilatlarla məsləhətləşə idim. Qəzətin həcmi kiçilmədiyi üçün danışqlara əhəmiyyət vermədim". (151)

Əli Vəliyev "Şərq qapısı"nın baş redaktoru olduğu müddətdə qəzətin tirajı iki mindən on min nüsxəyə qalxmış, qəzətin həcmi böyümüş, redaksiya üçün yeni bina tikilməyə başlamış, qəzətin hər nömrəsində yazı müəlliflərinə müəy-yən qonorar ayrılmış, redaksiya əməkdaşlarından çoxuna yaxşı təchizat düzəldilmişdir (151).

Qəzətin nümunəvi fəaliyyətindən bəhs edən ədib xatirələrində yazır: "Yaz- tarla işlərini yaxşı işıqlandırdığımız, yanğın əleyhinə mübarizə tədbirlərini nümunəvi yeri-nə yetirdiyimizə görə rayon qəzetləri arasında gedən ya-rişda birinci yeri tutduq, müsabiqədə mükafat aldiq. Azərbaycan şura yazıçılarının birinci qurultayı qarşısında hər nömrədə material çap edirdik" (152).

Əli Vəliyevin böyük cəsarətlə və heç nədən çəkin-mədən, təkbaşına Naxçıvanda istər mətbuat, istər ədəbi in-kişaf sahəsində apardığı islahatları üstündən az qala bir əsr keçsə belə qiymətləndirməmək və həyəcansız izləmək müüm-kün deyil. Əli Vəliyev nəinki mətbuatın gücündən istifadə etməklə cəmiyyət həyatındaki nöqsanları islah etmiş, eyni zamanda qısa müddətdə "Şərq qapısı"na yeni həyat vermə-yə çalışmış və öz məqsədinə nail ola bilmışdı. Akademik İsa Həbibbəyli Əli Vəliyevin fəaliyyətinin Naxçıvan dövrünə qiymət verərək yazır: «Xalq yazıçısı Əli Vəliyevin otuzuncu illərdə «Şərq qapısı» qəzətinə redaktorluq etdiyi dövrdə Naxçıvanda apardığı müşahidələrindən sonralar yazdığını

«Budağın xatirələri» romanında faydalanan Naxçıvan mühitinin Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafındaki rolunu və yerini aydınlaşdırmağa imkan verir» (69).

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Mirzə İbrahimov çoxcəhətli ədəbi fəaliyyəti ilə ədəbiyyat tariximəzdə xüsusi yer tutur. XX əsrin 30-cu illərinin əvvəllərində ədəbi prosesin inkişafına dəstək məqsədilə Naxçıvana göndərilən Mirzə İbrahimov da Əli Vəliyev kimi Naxçıvanda yaşayıb yaradan gənclərdən Məmmədəli Tarverdiyev, Nağı Nağıyev, Hüseyn Əzim, Əkbər Məftun, Ənvər Əylisli, Baqi Hüseynov, Lətif Kərimov, Lətif Hüseynzadə, Rza Şərifzadə, Əbdül Kazım, Qurban Qurbanov və başqalarını ədəbi yaradıcılığına istiqamət verirdilər. Onlar XX əsrin 30-cu illərindəki Azərbaycan ədəbiyyatı və ədəbi tənqidinə haqqında onlara maraqlı söhbətlər, məruzələr edirdilər. Xüsusən bu sahədə Mirzə İbrahimov daha fəal çalışırdı. İndiyədək Mirzə İbrahimovun nəşr və dram əsərlərindən kifayət qədər söz açılsa da, onun 1933-35-ci illərdə Naxçıvan Sovet Yaziçilər İttifaqının orqanı olan “Ədəbiyyat qəzeti” və Naxçıvan Maşın Traktor Stansiyasının orqanı “Sürət” qəzetlərinin baş redaktoru kimi fəaliyyəti haqda az danışılmışdır. Bu qəzetlər haqqında məlumatlara Mirzə İbrahimovun Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində qorunan fondunda, müxtəlif illərdəki mətbü orqanlar və tədqiqatçıların əsərlərində rast gəlinir. Araşdırımızda pərakəndə halda olan məlumatları toplamaqla yanaşı, bu qəzetlərin Naxçıvanda söz və ədəbi fikir tarixinin inkişafında ki xidmətlərindən bəhs edəcəyik.

Ədibin Naxçıvandakı fəaliyyəti haqda ilkin məlumat onun öz xətti ilə yazılmış tərcüməyi-hal sənədlərində rast gəlinir: “1929-cu ildə Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat İstututunun 2 illik hazırlıq şöbəsinə daxil olub 1933-cü ildə hazırlıq şöbəsini bitirdiyim zaman, Azərbaycan təşkilatı məni respublikanın zəngin və maraqlı guşələrindən biri olan

Naxçıvana, Maşın Traktor Stansiyası siyasi şöbəsinin «Sürət» adlı qəzetiñə redaktor göndərdi. Doğrusu mən bu işə o qədər də həvəslə getmədim. Çünkü hələ təhsilimin kifayət olmadığına qane idim. Sinif yoldaşlarımın çoxu kimi aspiranturada oxumaq istəyirdim. Lakin sonralar mən ora getməklə çox şey qazandığımı inandım. Siyasi şöbədəki iş məni xalqın həyatı və mübarizəsi ilə canlı surətdə bağladı. Mənə elə şey verdi ki, onu heç bir kitabdan öyrənmək olmazdı. Mən canlı insanları, onların gərgin əmək, həyəcan və iztirablarla dolu gündəlik həyatını gördüm, o dövrdə kənddəki qızgın sinfi mübarizənin natural səhnələrini müşahidə etdim» (161).

1933-cü ildə Naxçıvanda ciddi siyasi mübarizə getdiyi bir zamanda, kolxozların iqtisadi cəhətdən möhkəmlənməsi, texnika ilə təchiz edilməsi əsas problemlərdən biri idi. Bu problemlərdən ən başlıcası isə sovet rejiminin insanların düşüncə tərzində yaratmaq istədiyi yeni ab-hava idi. Məhz bu faktoru nəzərə alıb mətbuatdan təbliğat vasitəsi kimi yaranınmaq kommunist rəhbərliyinin diqqətindən yayına bilməzdi. Ona görə də, Bakıdan Naxçıvan MTS siyasi şöbəsinə qabiliyyət və bacarığına güvənilən bir şəxsin göndərilməsi, hələ üstəlik mətbu orqanın təsis edilərək ona redaktor təyin edilməsi dediklərimizi bir daha təsdiqləmiş olur. Naxçıvandakı ədəbi qüvvələrin tanınmış simalarından olan Müzəffər Nəsirlinin «Naxçıvan Şura ədəbiyyatı» başlıqlı məqaləsində deyilir: «Azərbaycan Şura yazıçılarından Əli Vəliyev, İbrahim Mirzə yoldaşların təşəbbüsülə daha da bir iş parlamaqda-«Ədəbiyyat qəzetəsi» nəşr edilməkdədir» (117). Müzəffər Nəsirli sonrakı illərdə “Azərbaycan gəncəri” qəzetində yazırı: “Mirzə İbrahimov gecə-gündüz kolxozlarda olur, məqalələr yazar, eyni zamanda respublikanın mədəni-siyasi həyatında fəal iştirak edirdi” (30).

Lətif Hüseynzadə Mirzə İbrahimovun Naxçıvandakı fəaliyyətini belə qiymətləndirir: “Mirzə İbrahimov Naxçı-

vanda müxbirlərin, şair, aşiq, nağıl deyənlərin konfranslarını keçirir, ədəbi müsamirələr təşkil edirdi. Texniki səbəblərə görə ədəbi-pedaqoji məcmuə nəşrinə nail ola bilmir. Mirzə İbrahimov bunun əvəzinə Naxçıvanda Azərbaycan sovet mətbuatı tarixində yeni bir səhifə təşkil edən “Ədəbiyyat” qəzetiñin nəşrinə nail olur. Onun bu nəcib təşəbbüsü Naxçıvandakı sovet yazıçılarının əsərlərini çap etdirməsi üçün geniş imkan yaratdı. Qəzetiñ redaktoru da ədibin özü idi. Onun bu qəzətdə bir sıra oçerk və hekayələri dərc edilmişdi. Bu qəzətdə “Dünya qopur” romanı haqqında Mirzənin çox dəyərli bir məqaləsi də dərc edilmişdi. Mirzə İbrahimov Naxçıvanda həm öyrənmiş, həm də yaratmışdı” (135).

Naxçıvanda “Ədəbiyyat qəzeti”nin nəşri haqqında məlumatlara Əli Vəliyevin “Araz qırığında” sənədli əsərində də rast gəlmək olur: “Birinci nömrəsi buraxılan “Ədəbiyyat” qəzeti pis çıxmamışdı. Bir çox yeni müəlliflərin əsərləri çap olunmuşdu. Siyasi şöbə rəisinin ilk hekayəsi maraqlı idi. Qəzətdə Bakıda nəşr olunan kitablar haqqında da rəylər var idi” (152).

Müzəffər Nəsirli Mirzə İbrahimovun Naxçıvandakı fəaliyyəti və «Ədəbiyyat qəzeti» vasitəsilə ədəbi prosesə təsirini belə dəyərləndirir: «1933-34-cü illərdə Naxçıvanda yaşayarkən Mirzə İbrahimov ədəbi gəncliyin rəhbəri idi. Klassik Azərbaycan və rus ədəbiyyatı, müasir sovet ədəbiyyatında baş verən yenilikləri onlara çatdırırdı, ədəbi gəncliyin inkişafı qayğısına qalaraq “Şərq qapısı” qəzetiñin redaktoru Əli Vəliyevlə Naxçıvanda «Ədəbiyyat qəzeti»nin bir neçə nömrəsinin nəşrinə nail olunuşdu. Qəzeti Mirzə İbrahimov özü redaktə edirdi, ən qüvvətli ədəbiyyat maraqlarını da qəzet ətrafına toplamışdı» (117).

Əhalini maarifləndirməklə, hələ təzə-təzə formalaşan Naxçıvan ədəbi mühitinin inkişafı qayğısına qalan

Mirzə İbrahimov yaradıcılığının ciddi uğurlarından sayılan və mövzusu Naxçıvan həyatından götürülən “Həyat” pyesini Naxçıvanda yazmışdır. XX əsrin 30-cu illəri Azərbaycanda kolxoz quruculuğu və sovet hakimiyyətinin qolçomaqlarla mübarizə dövrü kimi xarakterizə olunur. Məhz, həmin dövrdə Naxçıvanın Qoşadızə kəndində kolxoz sədrinin öldürülməsi faktı və cinayətin məhkəmə prosesi böyük əks-səda doğurduğundan, üstəlik bu hadisənin qolçomaq-kolxoz qarşılurmazı kimi deyil, namus üstündə baş vermə ehtimalları “Həyat” pyesinin həyata vəsiqə almasına səbəb olur: “Mən hələ 1929-30-cu illərdə fəhlə dram dərnəyi üçün kiçik bir pyes yazmışdım və onu tamaşaşa qoymuşdular. Lakin bu pyes özümü də təmin etmədiyindən cırıb atmışdım. Ürəyimdə isə dram yazmaq həvəsi soyumamış, həsrətə çevrilmişdi. Naxçıvan bu həsrəti ovutmaq üçün mənə zəngin material verdi və 1935-ci ilin mart ayında siyasi şöbə işimdən azad olub Bakıya qayıtdığım zaman “Həyat”ı yazüb yaxşı dram əsəri üçün respublika konkurs komissiyasına verdim” (162).

Naxçıvanda yaşayıb fəaliyyət göstərdiyi 2 il ərzində “Şərq qapısı” qəzetində də mütəmadi olaraq çıxış edən ədib çoxşaxəli yaradıcılığına yeni bir səhifə də əlavə edir. “Şərq qapısı” qəzetiinin 1934-cü il tarixli sayında bu haqda belə məlumat verilir: “Yazıcılarımızdan yoldaş Mirzə İbrahimov “Alagöz” romanının birinci hissəsini yazüb qurtarmışdır” (45).

Ədibin özü isə fəaliyyətinin Naxçıvan dövründəki digər uğurlarını belə xarakterizə edir: (Qeyd- əlyazmada mətn rus dilindədir) “Naxçıvanda mən 2 il işləmişdim. Bu illər ərzində mənim iki kitabım çapdan çıxmışdı.

1.”Nəhənglər ölkəsi”- SSRİ-də, Dneproqes, Donbasdakı yeni tikintilər haqqadır. Bu tikintilərdə mən 1931-ci ilin yayında Qorkinin Moskvadan çağırışıyla

müxtəlif respublikalardan olan gənc yazıçılar briqadası ilə birlikdə olmuşam.

2. “Həyat naminə”- Azərbaycan xalqının yeni həyatı və inqilabi keçmişini əks etdirən hekayələr toplusu” (162).

Beləliklə, Naxçıvan dövrü Mirzə İbrahimovun həyat və fəaliyyətinin qısa mərhələsini təşkil etsə də, onun çoxşaxəli yaradıcılığının yaddaqalan və məhsuldar dövrü sayıla bilər. Qeyd edək ki, onun yerli mətbuatda dərc etdiirdiyi, indiyədək tədqiqatçıların diqqətindən kənarda qalan bədii nümunələri ayrıca tədqiqat tələb edən sahədir. Lakin təəssüflər olsun ki, nə Mirzə İbrahimovun şəxsi fəndunda, nə Naxçıvan Dövlət Arxivində, nə də müraciət etdiyimiz digər ünvanlarda “Sürət” və “Ədəbiyyat” qəzetlərinin heç bir nümunəsinə rast gələ bilmədik. Ümid ədirik ki, bu sahədəki axtarışlarımız nəticəsiz qalmayacaq və biz iki illik mətbuatımızın qaranlıq səhifəsini işıqlandırıa biləcəyik.

Göründüyü kimi, Mirzə İbarahimov və Əli Vəliyev Naxçıvanda öz çətin və məsul vəzifələrini yerinə yetirməklə bərabər, muxtar respublikada Azərbaycan ədəbiyyatını, yeni-yeni formalaşan jurnalistika ənənələrini təbliğ edir, gənclərə yaradıcı aləmdə baş verən yenilikləri çatdırırlılar.

Müzəffər Asım imzası ilə «Şərq qapısı» qəzetiinin 1934-cü il tarixli nömrəsində dərc olunmuş «Naxçıvan şura ədəb.yayıtı» başlıqlı məqalədə deyilir: «Bu gün Naxçıvanın 14-cü il şuralaşma bayramında istedadların sayı hədsiz dərəcədə artmış, 23 aprel 1923-cü il mərkəzi komitənin tarixi qərarından sonra şura platformasına yaxınlaşan köhnə yazıçılar özlərini tamamilə yenidən qurmaqda yaşayışımızı bədii surətdə inikas etdirməkdədirler» (117).

Çox təəssüf ki, bu gözəl ənənə uzun müddət davam edə bilməmişdir. Mirzə İbrahimov və Əli Vəliyev Bakıya qayıtdıqdan sonra Naxçıvanda yaşayan gənc yazıçı və şairlərin yaradıcılığında durğunluq əmələ gəlmışdır. Bunun da nəticəsində Naxçıvanda Yaziçilar İttifaqının işi başlı-başına buraxılmış, onlara heç bir yaradıcılıq köməyi göstərilməmişdir.

«ŞƏRQ QAPISI» QƏZETİ BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİ DÖVRÜNDƏ VƏ SONRA

“Ölkəmizin göylərini tutanda çən, söhbət açdırın alovları yarılı keçən igidlərdən. Zəfər üçün yeni əmək rəşadəti göstərməyə çağurdın sən. Müharibə illərində çap edilən səhifələr, oldu qəri düşmən üçün söz gulləsi, bizim üçün zəhmət, hünər salnaməsi”

Hüseyin Razi
şair

“Şərq qapısı” qəzetiinin müharibə dövründəki fəaliyyətindən bəhs edərkən qəzetə rəhbərlik etmiş redaktorların həmin illərdəki çətin və məsuliyyətli işindən söz açmamaq mümkün deyil. “Şərq qapısı” qəzetiinin 50 illiyi münasibətilə çap olunmuş 1 yanvar 1972-ci il (№1) tarixli xüsusi buraxılışında müharibə dövründə qəzetə bir müddət rəhbərlik etmiş Məmmədəli Tarverdiyevin təbrik məktubunda 1941-1945-ci illərdə qəzeti keçdiyi ağır və məşəqqəli günləri xatırlanır, hətta ən çətin anlarda belə ruhdan düşnədiklərini, “Hər şey Vətən üçün!” şurənini əsas tutaraq insanları vətən uğrunda mübarizəyə səslədiklərindən bəhs olunur.

Məqalədən aydın olur ki, “Şərq qapısı” qəzetiinin müharibə cövründə cəbhədə vuruşan və ad-sən qazanan naxçıvanlı döyüşülərdən bəhs edən xüsusi nömrəsi çapdan çıxıb. Həmin nömrədə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Nəcəfqulu Rəfiyev, Atbas Quliyev, polkovnik Akim Abbasov, kapitan Həmzə İbrahimov, həkimlərdən Əbdüləli Tahirov, Surə Allahverdiyeva, tibb bacısı Firuş Məmmədəliyeva, sıravi əsgər Allahverdi Kərimov və başqalarının düşmənlə mübarizəsini əks etdirən məqalələr öz əksini tapıb. Yüksək səviyyədə hazırlanmış bu nömrə paytaxt qəzetlərinin də diqqətini cəlb etmiş və “Kommunist” qəzeti “Cəbhəni sevən,

cəbhəçini sevdiren qəzet” başlığı altında həmin nömrəyə müsbət xülasə vermişdir.

Həmin nömrədə dərc olunmuş Əli Mirzəyevin “İnsan, dost, həyat” məqaləsi isə Böyük Vətən müharibəsi illərində döyüsdə həlak olmuş redaktorlardan bəhs edir. Müharibədə yüksək şücaət göstərərək həlak olmuş redaktorlar dan Hüseyn Ağrılı, Xəlil Əminov, Musa İsmayılov da yad edən müəllif bu redaktorların redaksiyaya rəhbərlik etdikləri dövrlərdəki xatirələrdən bəhs edərək Hüseyn Ağrılıının müharibəyə getməzdən əvvəl öz kollektivinə dediyi sözləri xatırlayır: “Mən könüllü olaraq cəbhəyə gedirəm. Xahişim budur ki, qəzetiň yaxşı çıxarılmasına diqqət edəsiniz. Bütün qüvvələri düşmən üzərində qələbə çalınmasına yönəldin” (107).

Bundan əlavə, Böyük Vətən müharibəsi illərində yazılılan bir çox mətbuat xülasələrində “Şərq qapısı” qəzetiňin müharibə dövründəki fəaliyyətinə yüksək qiymət verilmişdi. Azərbaycan Baş Mətbuat müdürüyünün xülasəsində deyilir: “Şərq qapısı” Naxçıvan MSSR-də xalq təsərrüfatının, mədəni-maarif cəbhəsinin əsas sahələrində aparılan işləri, faşist Almaniyası ilə sovet xalqının, apardığı Böyük Vətən müharibəsinin gedışatını, arxanın cəbhə ilə six əlaqəsini, Naxçıvan zəhmətkeşlərinin fədakar əməyini, cəbhə epizodlarını, ayrı-ayrı naxçıvanlı əsgər və zabitlərin sovet Vətənin istiqlaliyyəti uğrunda faşist qoşunları ilə döyüslərdə göstərdikləri bacarıq və igidlikləri öz səhifələrində kifayət qədər işıqlandırıa bilmışdır” (29).

Əli Mirzəyevin “Qəzet və cəbhə ilə əlaqə” (108) başlıqlı məqaləsi də qəzetiň müharibə dövründəki fəaliyyətini eks etdirir. Müəllif yazır: “Qəzet öz oxucularına sovet xalqının alman-faşist işgalçılara qarşı apardığı ölüm-dirim müharibəsinin gedişindən, cəbhə epizodlarından, Naxçıvan zəhmətkeşlərinin fədakar əməyindən, ayrı-ayrı naxçıvanlı əsgər və zabitlərin Vətənimizin istiqlaliyyəti, sovet xalqının azadlığı uğrunda alman-faşist işgalçılara qarşı mübarizə-

də göstərdikləri igidlilik və qəhrəmanlıqlardan ətraflı məlumat verir, arxa döyüşçülərini yeni-yeni əmək qəhrəmanlıqları göstərməyə ruhlandıırırdı”.

Maqalədən aydın olur ki, qəzet mühəribədə qəhrəmanlıq göstərən ayrı-ayrı döyüşçülər haqqında xeyli material-məqalə, ocerk, şeir və başqa yazılar dərc edib. Diviziya komissarı Kazım İsmayılovun döyüşçü İsləm Səfərlinin rüharibə cəbhəsində göstərdiyi qəhrəmanlığı Zeynəddin kəndində yaşayan atası Əhməd Səfərova çatdırmaq üçün redaksiyaya etdiyi müraciət cavabsız qalmamış, redaksiya kolxozçular arasında məktubun oxunuşunu təşkil etmiş və məktub böyük sevincə səbəb olmuşdu. Redaksiya İsləm Səfərlinin atası və kolxozçular adından cəbhəyə cavab məktubu təşkil etmiş və diviziya komissarı ilə bərabər, kolxozçuların da məktubları qəzetiñ görkəmli yerində dərc edilmişdi.

Qəzet xalq təsərrüfatının bütün sahələrində çalışan əmək adamları sırasında irəlidə gedənlərin sayının artmasına, qabaqcıl təcrübənin geniş yayılmasına, nöqsan və kəsir cəhətlərin kəskin tənqid edilərək aradan qaldırılmasına ciddi fikir verirdi. Qəzətdə “Cəbhəçilər briqadası varadaq!”, “Qocalar, qadınlar və yeniyetmələr, cəbhəyə gedənləri əvəz edək!”, “Hər şey cəbhə üçün, hər şey qələbə naminə!” rubrikaları altında çoxlu məktub, ocerk, zarisovka, şeir, felyeton və s. yazılar dərc olunmuşdu.

Akademik Isa Həbibbəyli məqalələrinin birində qəzetiñ müharibə dövründəki fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək yazar: «Böyük Vətən müharibəsinin meydana çıxardığı xüsusi çətinliklər dövründə «Şərq qapısı» qəzeti cəbhə ilə xalq arasında körpü yaradan mətbuat orqanı kimi regionda hər evin qapısını açmış, döyüş səngərlərinə belə gedib çata bilmüşdir» (69).

Naxçıvan Mərkəzi Dövlət Arxivinin baş dövlət arxivçisi Fəxrəddin Cəfərov «Qəzet Böyük Vətən müharibəsi illərində» başlıqlı məqaləsində bir faktı da qeyd edir ki, Böyük Vətən müharibəsi illərində qəzetlə yanaşı, gündəlik məlumatlar və Ali Baş komandanlığın əmrləri vərəqə halında çap olunaraq zəhmətkeşlərə çatdırılırdı. Bu iş heç bir əmək haqqı almadan redaksiyanın əməkdaşı Əli Mirzəyev tərəfindən aparılırdı. (40)

Böyük Vətən müharibəsindən sonra mətbuatda əvvəlki illərlə müqayisədə dönüs nöqtəsi yaranmışdır. Müharibədən sonrakı quruculuq dövrü mətbuatın inkişafını stimullaşdırın qüvvəyə çevrilmişdir. Həmin dövrdə “Şərq qapısı” qəzeti ədəbi mühitlə yanaşı, xalq təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələrindən təsirli yazılar vermişdir. Həmin dövrdə redaksiyanın əsas heyətini fəhlə-kəndlə müxbirlər təşkil etsə də, qəzet öz səviyyəsini və operativliyini qoruyub saxlaya bilmişdir. Dövrün sosial həyatda yaratdığı boşluq redaksiyanın fəaliyyətində qəzet çapının zəifliyi və klişelərin aşağı səviyyədə olması ilə yadda qalmışdır. Bu müddət ərzində pedaqoji sahə diqqət mərkəzində saxlanılmış, “Məktəb həyatı”, “Valideynlər guşəsi” rubrikaları altında tərbiyə mövzusunda çoxlu məqalə və məktublar dərc edilmişdir.

Qəzetdə “Sadə adamlar haqqında hekayələr”, “Maraqlı xəbərlər”, “Bilirsinizmi?” başlığı altında tez-tez maraqlı məlumatlar verilmişdir.

Qəzet idmanın inkişafına ciddi fikir vermişdir. Redaksiyanın kubok təsis edərək futbol üzrə yarışın genişlənməsinə təşəbbüs göstərməsi sevindirici hal kimi qiymətləndirilmişdir.

Fəaliyyətinin bütün mərhələlərində tənqid yazılara üstünlük verən “Şərq qapısı” qəzetində “Tənqid

atəşi ilə”, “Düzü düz, əyrini əyri”, “Satira və humor”, “Müxbirlərin gözü ilə, Molla Nəsrəddinin sözü ilə” rubrikaları altında cəmiyyətin bir çox nöqsanları ifşa edilmişdir.

Ümumiilikdə, XX əsrin 60-cı illəri istər mətbuat, istərsə də ədəbiyyat sahəsində davamlı inkişafla yadda qalmışdır.

“ŞƏRQ QAPISI” QƏZETİNİN TARİXİNDƏ YENİ MƏRHƏLƏ

«Qoy, «Şərq qapısı»nın fəaliyyəti rəssam palitrası kimi əlvan boyalarla, şair ilhamlı nadir sözlərlə, bəstəkar roylu kimi nikbin və coşqun nəğmələrlə zəngin olsun».

Tahir Salahov,
xalq rəssami

XX əsrin 70-ci illərinin ədəbi həyatında baş verən əlamətdar hadisələr mətbuatdan da yan ötməmişdir.

“Şərq qapısı” qəzetinin həyatında da 1970-ci ildən sonra yeni mərhələ başlanır. Keçən əsrin 70-80-ci illərində respublikamızın hər bir bölgəsində olduğu kimi, Naxçıvanda da mətbuatın inkişafına xüsusi qayğı və diqqət yetirilmiş, məhz bu dövrdə mətbuat orqanlarının və işçilərinin əməyi dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərində Naxçıvanda böyük redaksiya-nəşriyyat kompleksi inşa olunmuş, “Şərq qapısı” qəzetinin gündəlik və böyük formatda nəşri təmin edilmişdir. Bu dövrdə də qəzet adamların sosialist ideologiyası uğrunda tərbiyə olunması ilə bərabər muxtar respublikanın ictimai-siyasi, sosial həyatının işıqlandırılmasında, qabaqcıl, yaradıcı və ziyanlı adamların portretlərinin yaradılmasında, Naxçıvanın iqtisadi potensialının dirçəlişində və tərənnümündə mühüm rol oynayıb. Bu dövrdə qəzətdə millilik prioritetləri önə çəkilmiş, dil, ədəbiyyat, mədəniyyət və tarixə həsr olunmuş, azərbaycançılıq ideologiyasına xidmət edən yazılar da dərc olunmuşdur.

1971-ci ilin noyabr ayında Bakıda Azərbaycan Journalistlərinin IV qurultayı keçirilmişdir. Qurultayda Azərbaycanın müxtəlif bölgələri ilə bərabər Naxçıvanın mətbuat cəbhəsindəki vəziyyəti də təhlil süzgəcindən keçirilmişdir.

Qurultayın gedişindən xəbər verən “Şərq qapısı” qəzetində oxuyuruq: “Muxtar respublikada bir vilayət, dörd rayon qəzeti nəşr olunur. Qəzet, radio və televiziya redaksiyalarında ixtisaslı və bacarıqlı jurnalistlər azdır” (136).

Naxçıvanda medianın peşəkarlıq səviyyəsinin aşağı olduğu qənaətində olan qurultayda mətbuatın inkişafı istiqamətləri göstərilmiş və jurnalistlərə tövsiyyələr verilmişdir. Qurultayda qəzet və televiziya jurnalistlərinin fəaliyyəti qənaətbəxş sayılmasa da, Jurnalistlər İttifaqının bölgə təşkilatının nöqsarları göstərilməmiş, əksinə fəaliyyətinə yüksək qiymət verilmişdir: “Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqı Naxçıvan vilayət təşkilatı xeyli böyümüşdür. İndi təşkilat öz ətrafında 24 nəfər ittifaq üzvünü birləşdirir. Jurnalist kadrları ilə geniş yaradıcılıq işi aparılır. Təşkilat yaradıcılıq fəaliyyətini xeyli gücləndirməlidir” (136).

Azərbaycan Jurnalistlərinin IV qurultayındakı tənqiddən sonra Naxçıvan mətbuatı nöqsanlarının təshihü üzərində işləməklə daha çox ədəbi və tənqidli yazılaraya öz səhifələrində yer ayırmağa başladı. Lakin qurultay ərəfəsində və sonra “Şərc qapısı” qəzetiňin ayda bir dəfə olmaqla son səhifəsində “Mozalan” satirik buraxılışı işq üzü görməyə başladı. Maraqlı məqamlardan biri odur ki, tərif və mədhiyyəçilik üzərində qurulan totalitar sovet rejiminin aparıcı qüvvəsi olan məmurlar və cəmiyyət həyatındaki nöqsanlar sərbəst və ağıq şəkildə satirik qələmin qüdrətilə ciddi şəkildə tənqid hədəfinə çevrilməyə başladı. “Molla əmi” müraciətilə başlayan məqalələrdə müəllif imzaları gizli qalmasa da, sanki səhifədəki yazıarda yalnız müəlliflərin deyil, hansısa “Molla əmi” qələminin gəzdiyi duyulur. Ən mühüm məqamlardan biri səhifədəki janr müxtəlifliyidir.

Satirik gülüş felyeton, tapmaca, şeir, satirik mono-loq və dialoqlar, izahlı lügət, foto reportajlar şəklində rəngarəng formada oxucuya təqdim olunur. Belə nümunələrdən bir neçəsini təqdim edirik:

MOZALANIN İZAHLI LÜĞƏTİ

“Badamlı” - Naxçıvanda istehsal olunan və şəhər mağazalarında nadir təpişan mineral su.

“Sirab”- (bax “Badamlı”)

“Dondurma” - Naməlum uşaqlar tərəfindən 20 qəpiyə satılan 11 qəpiklik yağısız, şəkərsiz, yumurtasız, dadsız buz tikəsi (Naxçıvan baş yağı-pendir zavodunun istehsalı).

TAPMACA

O nədir ki, qapısı var, cəftəsi yox, kranı var, suyu yox. Pəncərəsi var, şüşəsi yox?

Bu tapmacanı İliç rayonundan Sabir Ələsgərov göndərmişdir. Çox fikirləşdikdən, baş sindirdiğdən sonra Mozalan cavabını təpib yiyesinə göndərir:

O hamamdır- özü də Çomaxtur kəndində yerləşir. Kolxoz sədri Qulu Hüseynovun səyi və bilavasitə rəhbərliyi nəticəsində inşallah çox çəkməz hamama oxşayar.

MOZALANIN FOTO OBYEKTİVİNDƏN

Naxçıvan Mərkəzi Univermağının satıcısı Mehdi Quliyev:

Nə yanar bircə milis halima bu yerdə mənim,
Nə də ki, təsibimi indi direktor çəkər (110).

“Mozalan” satirik buraxılışının digər nömrələrində verilən satirik yazıldarda dəbdəbəli toy mərasimləri, abunəçilərin qəzet nömrələrini vaxtında ala bilmədikləri, rayon və ucqar kəndlərin möişət xidməti sahələrindəki nöqsanlar

tənqid atəşinə tutulur və problemin həlli redaksiyanın nəzarəti altında saxlanılır. Yerli qurumlar tərəfindən həll edilən problemlər də satirik səhifədə özünə yer alır.

“Mozalan”ın buraxılışlarının birində “Mərdüməzar” imzası ilə dərc edilən şeirdə satirik buraxılışın məqsəd və qayəsi tam aydın şəkildə izah olunur:

DÜZƏLƏR

Əssalam, ey Mozalan, yaxşı ki, çıxdın üzə sən.
Di g.riş meydana, nöqsanları tez-tez bəzə sən.
Bərəkallah, görürəm yaxşı çalırsan, Mozalan,
Çox şükür ki, azalır əyri, firıldaq və filan.
Neşterin miz ucunu həmişə tez-tez itilə.
Pisləri gəl elə sanc, birbaşa getsin utilə.
Yenə də çayçı satır bir çayı düz 5 qəpiyə.
Üç qəpik versən, əgər qalxar o, yumruq-təpiyə.
Götürək aşxanalardan birinin işlərini
Məryusuz azmı soyurlar orada müştərini.
Sənə yaddaş verirəm incimə, dostum, təzəsən,
“Taksi”lərlə bərabər avtobusu həm bəzə sən.
Nə bilet var, nə filan, pul yiğilir şəxsi cibə
Sonra pay-püşk olunur üzdəniraq nanəcibə
Gəl qarış sən hər işə, ay Mozalan, bir tez elə
Bəlkə, bu saydığımız kəm-kəsir işlər düzələ (106).

Naxçıvanda sovet hakimiyyətinin qurulmasının 50 illiyi mətbuatın yaranması ilə üst-üstə düşdüyündən həmin ildə “Şərq qapısı” qəzeti də 50-ci ildönümünü böyük təntə-nə ilə qeyd etmişdi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının salnaməsini öz səhifələrində tarixə çevirən “Şərq qapısı” qəzetiin tarixində yubiley ili xüsusilə yaddaqlan olub.

Belə ki, 50 illik fəaliyyəti dövründə qəzetiñ 1 yanvar 1972-ci il (№1) tarixli sayının ilk səhifəsində “Şərq qapısı” Naxçıvan Respublikası qəzetiñin “Şərəf Nişanı” ordeni ilə təltif edilməsi haqqında” (138) 30 dekabr 1971-ci il tarixli fərman dərc olunub. Bu fərman 50 illik fəaliyyəti dövründə qəzetə və onun əməkdaşlarına verilən ən yüksək qiymət idi. Qeyd edək ki, «Şərq qapısı» qəzetiñin 50 illik yubileyində ən yüksək dövlət mükafatı ilə qiymətləndirilməsi, qəzet əməkdaşlarının yüksək fəxri adlar alması məhz həmin dövrde Azərbaycana rəhbərlik edən Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüsü və qayğısı sayəsində mümkün olmuşdur.

“Şərq qapısı” qəzetiñin 14 yanvar 1972-ci il №11 (10018) tarixli 50 illik yubiley nömrəsi nəfis tərtibatı və rəngarəng informasiya zənginliyi ilə seçilir. Qəzetiñ ilk səhifəsində dərc olunan Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 13 yanvar 1972-ci il tarixli fərmanında deyilir: “Respublikada mətbuat və poliqrafiya sahəsində xidmətlərinə görə “Şərq qapısı” Naxçıvan Vilayət qəzetiñin birinci nömrəsinin çapdan çıxmاسının 50 illiyi ilə əlaqədar “Şərq qapısı” qəzetiñin redaktor müavini Mahmudov Əhməd Mahmud oğluna Azərbaycan SSR əməkdar mədəniyyət işçisi və Naxçıvan vilayət mətbəəsinin linotipçisi Səfərov Sadıq Nəbi oğluna Azərbaycan SSR əməkdar poliqrafçısı fəxri adları verilsin” (34).

Bu fərmanla yanaşı “Şərq qapısı” qəzetiñin jurnalistləri, fəhlə və kəndli müxbirləri və Naxçıvan mətbəəsi işçilərinin bir qrupunun Azərbaycan SSR Ali Sovetinin fəxri fərmanı ilə təltif olunması haqda fərmanında da qəzetdə uzun illər səmərəli fəaliyyətlərinə görə təltif olunan 10 nəfərin adı qeyd olunub - Vahid Bağırov (redaktor), Hüseyin Allahverdiyev (fəhlə müxbir), Sənubər Kərimova (şöbə müdürü), Tofiq Qurbanov (şöbə müdürü), Aşur Məmmədov (böyük korrektor), Sabir Məmmədov (kəndli müxbir), Əli Mirzəyev (redaktor müavini), Novruz Novruzov (mətbəə mürət-

tibi), Cəfərqulu Paşayev (xüsusi müxbir), Hüseyin Rzayev (şöbə müdürü).

Naxçıvan MSSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin “Şərqi qapısı” qəzetiinin 50 illiyi münasibətlə təltif etdiyi əməkdaşlar içərisində muxtar respublikamızın mətbuat tarixində xüsusi xidmətləri ilə seçilən qəzetiň ilk mürəttibi Lətif Hüseynzadə, qəzetiň məsul katibi Sevindik Həmzəyev, Naxçıvan mətbəəsinin direktoru Seyfəddin Mahmudov və başqalarının adları çəkilir.

Qəzetiň ilk səhifəsində SSRİ Jurnalistləri İttifaqının və “Kommunist” qəzetiinin idarə heyətlərinin təbrik məktublarının verilməsi “Şərqi qapısı” qəzetiinin ümumittifaq səviyyədə yüksək nüfuzundan xəbər verir.

“Şərqi qapısı” qəzetiinin 50 illik yubiley nömrəsində təqdim olunan “Danışır “Şərqi qapısı”nın keçmiş redaktorları” bölməsi, ümumiyyətlə qəzetiň nəşri tarixinin araşdırıcıları üçün ən böyük mənbədir. Bu nömrədə verilən Əli Vəliyevin «Əziz qələm dostlarına» (153) məqaləsi qəzetiň klassik ırsıraizə qayğılı münasibətindən bəhs etməklə, bir çox istedadlı qələm sahibləri-Əyyub Şəkili, Kəmalə Ağayeva, İsləm Səfərli, Adil Babayev, Məmməd Araz, Nağı Nəğıyev, Zeynal Vəfa, Məmmədəli Tarverdiyev, Hüseyin Razi, Əkrəm Əylisli, Hüseyin Əzim, Hüseyin İbrahimov, Müzəffər Nəsirli, Qurban Qurbanov üçün xitabət kürsüsü rolunu oynamış qəzetiň Naxçıvanda yeni ədəbi qüvvələrin yetişməsində və inkişafındakı rolunu yüksək qiymətləndirmişdir.

“Şərqi qapısı” qəzetiň 1935-36-cı illərdə redaktorluq etmiş ilk qadın redaktor Məsudə Nuriyeva isə «Məsul vəzifə» (120) başlıqlı məqaləsində redaktorluq vəzifəsinin məsuliyyətlərindən, o dövrdə redaksiyada və mətbəədə ixtisaslı kadrların və şəraitin olmadığı vaxtlarda əl naborundan istifadə etməklə kiçik formatda buraxılan qəzetiň keçən müddət ərzində yüksək inkişaf yolundan bəhs edir. XX əsrin 40-cı illərinin əvvələrində qəzet redaksiyasında işləyən

və bir müddət ona redaktorluq etmiş, “Azərbaycan məktəbi” jurnalının redaktoru Əkbər Mirzəyevin «Unudulmaz xatirə» (109) adlı məqaləsi onun qəzeti yüksək zirvələrdə görmək arzusu ilə yekunlaşır.

Maraqlı faktlardan biri Azərbaycanın tanınmış ziyanlarının qəzetə göndərdiyi təbrik məktublarıdır. Belə ziyanlardan Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının prezidenti Həsən Abdullayevin “Ordenli diyarın ordenli qəzeti”, Xalq yaziçisi Mırzə İbrahimovun “Nurlu mayak”, Əziz Şərifin “Gözünüz aydın”, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, filologiya elmlər doktoru Məmmədəcəfər Cəfərovun “Doğma qəzet”, Məmmədhüseyn Təhmasibin “Qədim diyarın səsi”, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Bahar Talibovanın “Gözünüz nurlu olsun, dostlar!”, Respublikanın xalq rəssamı Tahir Salahovun “Əməyin güzgüsü”, şair İslam Səfərlinin “İlk şeir beşiyim” başlıqlı təbrik məktubları qəzetiñ 50 ildə keçdiyi şərəflə yola qiymət verərək “Şərq qapısı”ni Naxçıvan salnaməsini öz iti qələmi ilə yazan, regionda elmi, mədəniyyəti və ədəbiyyatı işıqlandıran nurlu mayak adlandırmışlar. Azərbaycan Respublikasının xalq rəssamı Tahir Salahov isə təbrik məktubunu belə yekunlaşdırılmışdı: «Qoy, «Şərq qapısı»nın fəaliyyəti rəssam palitrası kimi əlvan boyalarla, şair ilhamlı nadir sözlərlə, bəstəkar royalı kimi nikbin və coşqun nəğmələrlə zəngin olsun».

Naxçıvanda yaradıcı mühitin formalaşmasında xidmətləri olan şairlərdən Süleyman Rüstəmin “Şərq qapısı” qəzetiñ ithaf etdiyi şeir də maraq doğurur:

Sən yurdumuzun bir ləkəsiz aynası oldun,
Söz ordumuzun bir ləkəsiz aynası oldun.
Dostun kimi hər addımının şahidiyəm mən,
Yer tapdı könüllərdə o hər canlı səhifən.
İlhamını aldın, gözəlim Naxçıvanımdan

Bir zərrəsi də ayrı deyildir bu canımdan.
Hər gün görüşürsən mənə həmdəm Arazımla,
Alqışlayıram əzmini, dostum, bu yazımla
...Sən Naxçıvanın dildə gəzən şöhrəti oldun,
Qeyrətli qələm ordusunun sərvəti oldun.
Al bayraqı tutdun uca Şərqiñ qapısında!
Bir məşələ döndün qoca Şərqiñ qapısında!

Öz şeirində “Şərq qapısı”nı qeyrətli qələm ordusu-nun dildə gəzən şöhrəti sayan dahi şair qəzeti Qoca Şərqiñ qapısında bir məşələ bənzətmüşdür.

Tanınmış qələm ustası Hüseyin Razinin “Yarım əsrin güzgüsü” mənsur şeiri 50 ildə qazanılan nailiyyətləri eks etdirməklə, qəzeti bu günün və gələcəyin zəfər güzgüsü adlandırmışdır. Müharibə illərində hər kəlməsi düşmən bağırı dələn qəzet səhifələrinə o belə qiymət verir: “Ölkəmi-zin göylərir i tutanda çən, söhbət açdırın alovları yarib keçən igidlərdən. Zəfər üçün yeni əmək rəşadəti göstərməyə çağır-dın sən. Müharibə illərində çap edilən səhifələr oldu qəvi düşmən üçün söz güləssi, bizim üçün zəhmət, hünər salna-məsi” (78).

Şair ömrünün 50-ci baharını yaşayan qəzetiñ öz əhdinə sad qalacağını və gələcəyini belə təsvir edir: “Öz 50-ci baharını bayram edən “Şərq qapısı” gənclik yaşındadır hələ. Onun dostu, sirdaşdır hər ziyahı, kəndli, fəhlə. Sadiq qalib öz əhdinə, peymanına, mühərrirlik vicdanına, daha böyük bir hünərlə yüksələcək. Yenə əsas mövzuları olacaqdır xalqımızın yaratdığı xariqələr, qazanılan şanlı zəfər, azad əmək, halal çörək, xoş gələcək”.

“Şərq qapısı” qəzetiñ səhifələrindən” başlıqlı yazıda 1 noyabr 1921-ci ildə “Cavanlar həyatı” adı ilə nəşrə başlayan qəzetiñ müxtəlif illərdən seçmələri təqdim edilir. 25 iyul 1931-ci ildə 10 illik yubileyini qeyd edən “Şərq qapısı” qəzetiñ 28 oktyabr 1941-ci ildə öz səhifələrində

ışıllandırdığı müharibə xəbərləri və 7 noyabr 1951-ci il sayında verilən kənd təsərrüfatı xəbərlərindən seçmələrdə həmin illərin ab-havasını duymaq mümkündür.

Qəzetiñ son səhifəsində oxucuların qəzetə ünvanlaşdıqları təbrik məktublarında onların 50 il ərzində qəzetiñ verdikləri qiymət, oxucuların istək və arzularını eks etdirən, həyatlarının güzgüsü sayılan qəzeti necə görmək istədikləri də bildirilir.

Muxtar respublikanın ayrı-ayrı rayonlarında dərc edilən “İşıqlı yol” (Şərur), “Yeni Ordubad” (Ordubad), “Zəfər” (Culfa) və “Qabaqcıl” (Şahbuz) qəzetiñi adından “Şərq qapısı” qəzetiñ ünvanlanan geniş təbrik məktubu da son səhifədə dərc edilib. Məqalə müəllifi - “Yeni Ordubad” qəzetiñin redaktoru Malik Məmmədov yazar: “Bu gün Muxtar Respublikanın ayrı-ayrı rayonlarında fəaliyyət göstərən kiçik qardaşların sənin bugünkü nailiyyətlərinə ürəkdən sevinir, səndən öyrənirlər”. Yarandığı gündən bu günədək öz səhifələrində Naxçıvan tarixinin salnaməsini yaşıdan qəzetə onun arzusu belədir: “...Şanın-şöhrətin daha da yüksəlsin, böyük və kiçik qardaşların yığışış yüz illik yubileyinə gəlsin. Hamımız bir yerdə bir əsrlik bayramını ürəkdən təbrik edib iftiخار hissi ilə deyək: “100 yaşın mübarək, bizim sevimli «Şərq qapısı» qəzetiñiz».

“Şərq qapısı” qəzetiñin növbəti sayında Azərbaycan KP Naxçıvan Vilayət Komitəsi, Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin rəyasət heyəti, Naxçıvan MSSR Nazirlər Sovetinin qəzetiñ 50 illiyi münasibətilə təbrik məktubu çap olunmuşdur. Məktubda deyilir: “Şərq qapısı”nın səsi muxtar respublikamızın hüdudlarını aşmışdır. Qoy, Naxçıvanda ilk Azərbaycan Sovet mətbuatının təməlini qoymuş bu qəzetiñ səsi daha uzaqlardan gəlsin” (31).

Həmin nömrədə “Partiyanın sadıq köməkçisi” başlıqlı məqalədə “Şərq qapısı” qəzetiñin 50 illiyinə həsr

olunmuş təntənəli yiğincaq haqda məlumat verilir. Məqalədən aydın olur ki, 14 yanvar 1972-ci ildə C.Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrında təntənəli yiğincaq keçirilmişdir.

Yubiley mərasimində muxtar respublika ictimaiyyətinin nümayəndələri, mətbuat, televiziya və radio işçiləri, Bəkə, Dağıstan, və Dağlıq Qarabağdan gəlmış qonaqlar iştirak etmişlər.

Xəbərdən məlum olur ki, Azərbaycan SSR Jurnalistlər İttifaqının rəyasət heyəti adından idarə heyətinin katibi O.Salamov özünün təbrik nitqində “Şərq qapısı” qəzeti Naxçıvan SSR Jurnalistlər İttifaqının “Qızıl qələm” mükafatı verildiyini bildirmişdir.

Ümumiyyətlə, hər nömrəsi ensiklopedik xarakter daşıyan yerli qəzeti 50 illik yubileyi nəinki qəzet əməkdaşlarının, eyni zamanda muxtar respublikanın bütün yaradıcı insanların bayramına çevrilmiş, mətbuat tarixində böyük əhəmiyyəti ilə yadda qalmışdır.

XX əsin 70-ci illərində “Şərq qapısı” öz rəngarəngliyi, böyük formatda nəşri ilə diqqəti cəlb edir.

Böyük inkişaf yolu keçən qəzeti tarixində 1980-ci il yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoyur. Azərbaycan KP MK-nın 25 sentyabr 1979-cu il tarixli qərarı ilə qəzətə «Sovet Naxçıvanı» adı verilir. 30 oktyabr 1979-cu ildən isə Azərbaycan KP MK-nın 19 №li büro protokoluna əsasən Mərkəzi Komitənin Azərbaycanda və Özbəkistanda çıxan yerli qəzətlərin yanvar ayından rus dilində dublikatının çıxarılması barədə qərarını əsas tutaraq «Sovet Naxçıvanı» qəzeti rus dilində 5000 tirajla “Sovetskaya Naxçıvan” başlıqlı dublikati çıxmaga başlayır. Akademik İsa Həbibbəyli bu tarixi dəyişikliyin əsl səbəbini özünün elmi araşdırmasında belə dəyərləndirir: «Sovet rejiminin son illərində dövlət səviyyəsində «Şərq qapısı» qəzeti adının dəyişdirilərək

«Sovet Naxçıvanı» adlandırılmasının heç də təsadüfi hadisə olmayıb, keçmiş sosialist dövlətinin Azərbaycanın qonşu Şərqi ölkələri ilə, həmin ölkələrdə yaşayan çoxmilyonlu soydaşlarımızla əlaqələrindən ehtiyatlanmasından, xoflanmasından irəli gəlmışdı. Adının dəyişdirilməsinə baxmayaraq, «Sovet Naxçıvanı» qəzeti böyük ənənəyə malik olan «Şərqi qapısı»nın yolunu davam etdirmiş, varislik ənənələrini qoruyub saxlamışdır» (67).

1981-ci ilin dekabrında «Şərqi qapısı» qəzeti özünün 60 illik yubileyini qeyd edir. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti 1981-ci il 25 dekabr tarixli fərmanla zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsi, təsərrüfat və mədəniyyət quruculuğu vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə, onların səfərbərliyə alınması sahəsində səmərəli işinə görə və birinci nömrəsinin çapdan çıxmasının 60 illiyi ilə əlaqədar olaraq «Sovet Naxçıvanı»-«Sovetskaya Naxçıevan» vilayət qəzetini Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə təltif edir. Həmin dövrə qəzetə redaktorluq edən Sənubər Kərimovanın 26 dekabr 1981-ci il tarixli əmri ilə «Sovet Naxçıvanı-Sovetskaya Naxçıevan» qəzetinin 60 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq 37 nəfər əməkdaş əmək haqlarının 25% miqdarında pulla mükafatlardırılır (147).

Qəzetenin 26 dekabr 1981-ci il tarixli №304 (13127) yubiley nömrəsi rəngli və nəfis tərtibatı ilə seçilir. Qəzetenin ilk səhifəsində Azərbaycan KP Naxçıvan Vilayət Komitəsi, Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti və Naxçıvan MSSR Nazirlər Sovetinin təbrik məktubu dərc edilib.

Təbrik məktubu ilə eyni sütunda mətbuatda fəal, səmərəli işinə görə və «Sovet Naxçıvanı»-«Sovetskaya Naxçıevan» vilayət qəzetinin birinci nömrəsinin çapdan çıxmasının 60 illiyi ilə əlaqədar olaraq qəzetenin redaktoru Sənubər Ağa qızı Kərimova Azərbaycan SSR əməkdar

mədəniyyət işçisi, poliqrafiya sahəsində xidmətlərinə görə Firdovsi Abdulla oğlu Bağırov Azərbaycan SSR əməkdar poliqrafçısı fəxri adı ilə qiymətləndirilmişlər (32).

Yubileylə əlaqədar qəzetiñ bir çox əməkdaşları müxtəlif fəxri adlarla mükafatlandırılmışlar. Naxçıvan MSSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə mətbuat sahəsində uzun illər səmərəli işlədiklərinə görə «Ədəbiyat və incəsənət» şöbəsinin müdürü Hüseyn Rzayevə Naxçıvan MSSR-in əməkdar incəsənət xadimi, «Xəbərlər» şöbəsinin müdürü Eldar Əhmədova və «Kənd təsərrüfatı» şöbəsinin müdürü Tofiq Qurbanova Naxçıvan MSSR-in əməkdar mədəniyyət işçisi, teletaypcı Cəmşid Mehdiyevə Naxçıvan MSSR-in əməkdar rabitə işçisi fəxri adları verilmişdir.

Eyni zamanda Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə vilayət qəzeti işçilərdən bir qrupu fəxri fərmanla təltif edilmişdir: Yaşar Ələkbərov (xüsusi müxbir), Ruqiyə Əliyeva (makinaçı), Afiq Haqverdiyev (məsul katib), Tağı Qasimov (baş müxbir), Davud Kəngərli (fotomüxbir), Telman Quliyev (korrektor), Afət Məmmədov (müxbir), Aşur Məmmədov (məsul katibin müavini), Yusif Mənsimov (mətbəənin ustası), Əhməd Mahmudov (şöbə müdürü), Yadulla Musayev (buraxıcı), Samur Nağıyev (mətbəənin direktoru), Cəfər-qulu Paşayev (müxbir), Hacı Rəsulov (baş müxbir), Mirbabə Seyidov (redaktor müavini), Aydın Tarverdiyev (baş müxbir).

Yaradıcı heyətdən Cəlil Vəzirov (müxbir), İffət Kərimova (müxbir), Ceyran Məmmədova (müxbir), Eldar Məmmədov (linotipçi), Əli Şamilov (müxbir) Naxçıvan MSSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fəxri fərmanı ilə təltif edilmişlər.

«Şərq qapısı» qəzetində uzun illər elmi-publisistik yazılarla çıxış edən, akademik İsa Həbibbəyli «Sovet Naxçıvanı-Sovetskaya Naxçıevan» qəzetiinin yaradıcı heyətinin əməyini xatırlayaraq yazar: «Sovet Naxçıvanı» muxtar respublikada nəşr edilən yeni qəzet deyildi, fərqli adla çıxan «Şərq qapısı» idi. Mövcud ənənələrin qorunub saxlanılması, yaşıdalması, bəzi məqamlarda daha da inkişaf etdirilməsi o zamankı redaksiya kollektivinin də bacarığı, hünəri sayılmağa layiqdir» (68).

Qəzetdə diqqət çəkən məqamlardan biri də SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Ali Sovetinin deputatı Rəşid Behbudovun təbrikidir: «Dünya-nın hansı ölkəsində olsam, harda çıxış etsəm, qəlbim Azərbaycandan ayrılmır. İlhamım və həvəsim buradan çağlayıb gəlir. Onun hər guşəsi, xüsusilə qədim Naxçıvan torpağı şirin bir nəğmə kimi qəlbimin tellərində səslənir. Bu yerin qədirbilən, sənətsevər adamları qədim Naxçıvana əbədi gənclik və gözəllik bəxş etmişlər. Bu gün Naxçıvan torpağının 60 yaşı qəzetini ürəkdən təbrik etməklə deyirəm: gözəl muxtar respublikanın üç ordenli bayrağı daha yüksək zirvələrdə dalgalansın. Mən harda olsam, hara getsəm səninlə fəxr edəcəyəm, doğma Naxçıvanı».

Yubileylə bağlı Azərbaycanın xalq yəzici Mirzə İbrahimov, filologiya elmləri namizədi, dosent Lətif Hüseynzadə, professor Əziz Şərif, yəzici-jurnalist Qulam Məmmədli, xalq yəzici Əli Vəliyev qəzetə təbrik məktubları ünvanlamışlar.

«Sovet Naxçıvanı-Sovetskaya Naxçıevan» adı ilə nəşr olunan «Şərq qapısı» qəzetiinin 60 illik yubiley nömrəsi qəzetlə uzun illər əməkdaşlıq edən yaradıcı insanların mükafatlandırılması və ona verilən ədəbi-tarixi qiymətlə yadda qalmışdır.

1989-cu ilin oktyabrın 24-dən qəzetiñ əvvəlki tarixi ad-«Şərq qapısı» özünə qaytarılır.

Sovet ideologiyasının əsas təbliğatçısı olmaqla yanaşı maarifçilik, operativlik, insanları bilgiləndirmə kimi nəcib təşəbbüs'lərə xidmət edən “Şərq qapısı” qəzeti Sovet İttifaqının dağıılması ilə öz tarixində yeni və daha böyük mərhələnin başlangıcını qoyur.

**SOVETLƏR DÖVRÜNDƏ NƏŞR
OLUNAN İLK MÜSTƏQİL QƏZET**

“Çalışaq ki, fidan “Şərq qapımız” qollu-budaqlı, köklü-köməçli çinara dönsün. Bu çinarın təzə-tər yarpaqları güneyli-qüzeyli Azərbaycanımıza həzin-həzin, kövrək-kövrək nəğmələr oxusun. Azadlıq və birlik nəğmələri”....

«Şərq qapısı» qəzeti, 26 yanvar, 1990-ci il

Mətbuat hər ölkənin tarixinin bir parçası, Həsən bəy Zərdabinin təbirincə desək hər bir vilyətin güzgüsüdür. Zaman nə qədər sürətlə ötsə də, tarixi geri vərəqləməyin ən asan, eləcə də dəyişməyən yolu onu mətbuat səhifələrində izləməkdir.

Kommunist-totalitar rejimin illər boyu əsarət altında saxladığı 15 respublikada, o cümlədən Azərbaycanda ideoloji təbliğatın əsas vasitəsi mətbuat sayılırdı. Bu baxımdan siyasiləşmiş mətbuatı həm də keçmiş SSRİ tərkibində olan respublikaları idarə edən, xalqın iradəsi və şüurunu dövlətin maraqları çərçivəsində yönləndirən mexanizm kimi də qəbul etmək olar.

1988-ci ildən Azərbaycanda baş qaldıran azadlıq hərəkatı 1990-ci ilin yanварında özünün ən yüksək, eyni zamanda qanla əldə olunan azadlıq zirvəsini fəth etdi. Rus-erməni qoşun birləşmələrinin Bakı şəhərində törətdiyi qanlı yanvar hadisəleri yalnız yüzlərlə soydaşımızın qanının axıdılması ilə nəticələnmədi. Moskvada ermənipərəst M.S.Qorbaçov rəhbərliyinin hazırladığı plana eyni zamanda Naxçıvanın ermənilər tərəfindən işğalı da daxil edilmişdi. Naxçıvanın qeyrətli ər oğullarının canlarını düşmən qarşısında sıpər edib ermənilərin yurdumuzu işğalının qarşısını almaları həmin dövrdə blokada şəraitində yaşayan bu kiçik

torpağı həm də azadlıq mübarizəsinin mərkəzinə, sonrakı illərdə isə iclərədici qüvvəsinə çevirdi.

Zülqnə və əsarətə, haqsızlığa dözüm səbri tükənən xalqın tələbi ilə Naxçıvan MR Ali Soveti 1990-cı il yanvarın 20-də Naxçıvanın SSRİ tərkibindən çıxması haqqında bəyanat verdi. Bəyanat Naxçıvan televiziyası, eləcə də rəbitə işçilərin yaratdığı imkan vasitəsilə radio ilə orta dalğada beş dildə dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı. Xaosun yaratdığı irikandan faydalananaraq hadisələri obyektiv xalqa çatdırmaq istəyində olan bir qrup Naxçıvan ziyalısı muxtar respublikanın rəsmi dövlət qəzeti olan «Şərq qapısı»nı müstəqil nəşr etdirmək qərarına gəldilər. Qarışq siyasi vəziyyətdə dövlətin əsas mətbü orqanı sayılan qəzeti baş redaktoru və bir çox əməkdaşları rəhbərliyin göstərişi olmadan qəzeti müstəqil nəşr etdirməyin mümkünzsız olduğunu bildirdilər. Lakin hadisələrin sonrakı gedisiñi göz önünə almayan, müstəqil olmaq və azad yaşamaq ideyasının reallaşmasına can atan bir qrup qələm sahibi bu məsuliyyətli yükü öz ciyinlərində daşımağa razı oldular.

«Şərq qapısı» qəzetiñin 19 yanvar 1992 tarixli (№008 (16100) nömrəsində Muxtar respublikanın xalq deputatı Telman Quliyev müstəqil qəzetiñ meydana gəlmə zərurəti haqqındakı xatirələrini oxucularla bölüşür. Müəllif bütün hadisələrin Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin «Naxçıvan MSSR-in SSRİ-nin tərkibindən çıxması haqqında qərarı»nı «Şərq qapısı» qəzetiñin 20 yanvar tarixli nömrəsində dərc edilməsi ilə başladığını qeyd edir: «Mən Ali Sovetin foyesində televiziya və mətbəə işçilərinin bu vacib qərarın xalqa və dünyaya çatdırmañi üçün öz iş yerlərinə getmələrini xahiş etdim....Mətbəəyə getdim. Səhifə quran Lətafət xanım mətbəənin qapısında təkcə dayanmışdı. Lətafət xanımın köməkliyi ilə bir saatdan sonra mətbəə işçiləri öz yerlərində idilər. Ali Sovetin qərarını Namiq Cəlilov, Yaşar Seyidov, Rəfael İlyasov, Tofiq Seyidov rus dilinə tərcümə etdilər. Biz

ancaq ali sovetin qərarını və əvvəlcədən nəzərdə tutulmuş materialları verməyi qərara aldıq. Həmin materialların içərisində M.S.Qorbaçovun məruzəsi də var idi. Bu bizi qane etmədiyindən məsul katib Afiq Haqverdiyevlə kiçik formatlı bir qəzet buraxmağı qərarlaşdırıldı. Birinci səhifə tərtib edildi, adının yanında olan «Şərəf nişanı» ordenini kəsib atdıq, o biri səhifələrdə də müvafiq material verildi. Müstəqil Naxçıvan Respublikasının ilk qəzeti «Şərq qapısı»nın ilk nömrəsi belə yarandı» (92).

Fəsahət Əlioğlu, Əli Şamilov, Qahirə Hüseynova, Yadulla Musayev, Namiq Cəlilov, Afiq Haqverdiyev kimi vətən fədailərindən ibarət yaradılmış redaksiya heyəti Sovetlər Birliyində ilk müstəqil qəzet nəşr etməyə nail olurlar. Qəzeti ikinci nömrəsinin tarixi bazar gününə düşsə belə qəzətdə gedəcək materialları hazırlamaq çətin olmur. Çünkü illər uzunu adamların içində boğulmuş hissələrdən yoğunulan bu yazılar rus imperiyasının buxova çevrilmiş kommunist rejiminə qarşı nifrətlə, kin-küdürütlə dolu idi. Nömrələr bir-birini əvəz etdikcə yazıların da mənası dolğunlaşır, qəzeti xətti müəyyənləşir, müəlliflərin sayı artırdı.

Qəzətdə müxtəlif imzalara da rast gəlmək mümkündür. Bu fakt bir daha onu təsdiqləyir ki, qəzeti əməkdaşlıq edən İsa Həbibbəyli, Fərman Xəlilov, Muxtar Qasımsadə, Adil Qasımov, Cəfərqulu Paşayev, Ceyran xanım, Möhsün Şərifoglu, Həmid Arzulu, Asim Yadigar və adlarını qeyd etmədiyimiz onlarla yaradıcı insan müstəqillik uğrunda gedən mübarizənin bayraqdarı olan mətbu orqanı yaratmaq və yaşıatmaq arzularını gerçəkləşdirən qüvvələrə çevrilmişdilər.

“Birlik və demokratiya uğrunda” şurəni əsas götürən qəzet 10000 tirajla Naxçıvan Respublikasının qəzeti kimi oxuculara təqdim olunurdu. Ən maraqlısı isə odur ki, ömrü çox qısa olmasına baxmayaraq, böyük rezonans doğuran ilk müstəqil mətbu orqan 70 il susmağa məcbur

edilən xalqın tribunasına, yazmaq yanğısının təşnəsinə çevrilmişdi.

Cəmi səkkiz nömrəsi işiq üzü görən qəzetdə təqdim olunan mövzuları tematikasına görə bir neçə qrupa bölmək mümkündür xəbərlər, münasibət, müraciətlər, tarixi arayış, dünya mətbuatından səhifələr, teleqramlar və s.

Formatının kiçik olmasına baxmayaraq, cəbhə xəttində, eləcə də Bakıda baş verən hadisələri tam dolğunluğu ilə operativ şəkildə təqdim edən gündəlik qəzetiñ ikinci nömrəsinin baş səhifəsində Azərbaycan və rus dillərində “Dünya xalqlarına müraciət” dərc olunmuşdur. Müraciətdə deyilir: “Azərbaycan xalqı misli görünməmiş təcavüzə məruz qalmışdır. Naxçıvan Respublikasında hər an kütləvi qırğıın baş verə bilər...Dünya dövlətləri, planetin bütün vicdanlı insanları, bizə kömək əlinizi uzadın! Azərbaycan türklərinin çanının axıdılmasına yol verməyin!” (43).

Hadisələrin gedisi ilə əlaqədar qəzetiñ, demək olar ki, hər nömrəsində müxtəlif səpgidə müraciətlərin verilməsinin şahidi oluruq. Belə müraciətlərdən “Naxçıvan Respublika qadınlarının dünya qadınlarına müraciəti” (113), “Naxçıvan səhər qadınlarının Naxçıvan qarnizonu hərbçilərinin qadınlarına müraciəti” (114), “Naxçıvan ziyalılarının dünya xalqlarına müraciəti” (115), “Naxçıvan “Tövbə” cəmiyyəti ağsaqqalar şurasının müraciəti” ni (116) misal götirmək olar. Əksər müraciətlərdə Azərbaycanda baş vermiş faciələrin əsl mahiyyəti, erməni şovinistlərinin törətdiyi cinayətlər, asayışın və əmin-amamlığın bərpasına çağırış motivləri əsas yer tutur.

İlk müstəqil qəzetdə verilən hər bir məqalə, qeyd, hətta elan da tarixi əhəmiyyəti ilə seçilir. Lakin onlardan bir neçəsini xüsuslu qeyd etmək lazımlı gəlir. Belə yazıldardan şair, publisist Hüseyin Razinin qəzetiñ ikinci sayında təqdim etdiyi “Xəyanət və qəddarlıq fəlsəfəsi” (79) adlı fəlsəfi-siyasi düşüncələr toplusu olan publisistik məqaləsi maraqlı doğu-

rur. Şair siyasi hadisələr burulğanında boğulmağa məhkum olunmuş xalqın başına açılan müsibətlərdən bəhs edir, faciələrin təməlini xəyanətdə, satqınlıqda olduğunu düşünür və məqaləsini nikbin misralarla tamamlayır: "Xəyanət nə qədər pərdələnsə də,

Onu, zülmət olub göydən ensə də,
Günəşin qüdrəti yerdən parçalar!..."

Qəzətlə əməkdaşlıq edən hər bir qələm sahibinin insanlarda mübariz hərbi-vətənpərvər ruhun formalaşması, vətəndaşların dost və düşmənlərini yaxından tanımları məqsədilə erməni siyasetinin iç üzünü ortaya qoyan, tutarlı tarixi, elmi araşdırırmalara söykənən faktlara müraciət etməsi də təsadüfi deyil. Qəzətin 27 yanvar tarixli 7-ci sayında ziyalılardan Yavuz Axundov, İsa Həbibbəyli və Arif Əliyevin birgə təqdim etdikləri M.S. Ordubadinin "Qanlı sənələr" əsərindən Naxçıvanla bağlı bəzi məqamlar "Bu günlə səsləşən faciələr" sərlövhəli giriş məqaləsi ilə təqdim olunur. Məqalə müəllifləri yazırlar: "Qanlı sənələr" bütövlükdə Zaqafqaziya regionunda, daha çox Azərbaycandakı daşnak fitnəkarlığının səbəbləri, gedışatı və qanlı nəticələri haqqında hələlik ən iri həcmli və obyektiv əsərdir... Həmin əsər təkcə 1905-1907-ci illərin faciələrini realistcəsinə, tarixi faktlar əsasında əks etdirməsi deyil, həm də son illərin dəhşətli faciələri ilə həmahəng olduğuna görə də aktual və müasir səslənir" (27).

Qeyd edək ki, "Şərq qapısı"nda təqdim olunan parçalar 1911-ci ildə Bakıda əski əlifba ilə nəşr olunan "Qanlı sənələr" in 79 ildən sonra Azərbaycan mətbuatında ilk dəfə işiq üzü görməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Maraq doğuran məqalələrdən biri də 25 yanvar 1990-ci ildə cəbhədən gələn məktubdur. Məktub müəllifi

fəlsəfə elmləri namizədi Eynulla Mədətov hətta döyük bölgəsində Naxçıvan Respublikasının ilk qəzetiňin böyük səbirsizliklə gözənləndirilənini qeyd edərək, qəzetiň nəşrini birlik və demokratiya uğrunda atılmış ilk addım kimi dəyərləndirir. Sovet ideologiyasının acı nəticələrinin öz tarixi-fəlsəfi düşüncələri ilə izah etməyə çalışan müəllif, atışma sədaları altında fikrini yekunlaşdırmağa məcbur olur: "Hava telefonumuzun cingülli zəngi məni bu ağır düşüncədən ayırdı. Müşahidəcimizin təlaşla dediyi "qarşı tərəfdən avtomat səsləri eşidilir" sözlerini eşitcək, hamı müdafiə mövqeyinə tələsdə" (96)...

İlk müstəqil qəzet, təbii ki, yalnız məqalələr toplusundan ibarət deyildi. Qəzetiň foto müxbiri Aftandil Ağalarovun ləntə alındığı maraqlı fotosəkillər qəzeti oxunaqlı etməklə bərabər, eyni zamanda şəkilaltı yazıları ilə də diqqəti cəlb edir. Məsələn, qəzetiň 26 yanvar tarixli sayında son səhifədə verilmiş fotoların altında belə yazılıb: "30 ilə yaxındır fotoaparat əlimdədir...Saysız-hesabsız cürbəcür məqamları cəbyektiyə almışam...Bu illər ərzində obyektiyi çəkəcəyim süjetə, çəkəcəyim ana tuşlarkən bir dəfə də olsun əllərim titrərənəyib. Tale mənə ömrümün bu qışında ürəyimi didib-parçalayaşın, gözlərimə yaş gətirən bu anları çəkməyi də məsləhət gördü...Şəkillərin əksi pis çıxarsa, bağışlanmağımı xahiş edirəm. Çünkü onların aşkarlayıcı dərmanına göz yaşları carışır" (140).

Müstəqil qəzetiň 26 yanvar tarixli 6-cı sayında redaksiya heyətinin oxuculara qəzetlə əməkdaşlıq etmələri üçün dərc etdikləri müraciəti bu arzu ilə yekunlaşdırırdı: "Çalışaq ki, fidan "Şərq qapımız" qollu-budaqlı, köklü-köməcili çinara dönsün. Bu çinarın təzə-tər yarpaqları güneyli-quzeyli Azərbaycanımıza həzin-həzin, kövrək-kövrək nəğmələr oxusun. Azadlıq və birlik nəğmələri".... (38). Yaradıcı heyətin qəzetlə bağlı bəslədikləri böyük ümidiň yarımcıq

qalır. 28 yanvar 1990-cı il Naxçıvanda ilk müstəqil qəzeti nəşr olunduğu son tarixi gün olur.

Bu haqda qəzetlə qısa müddətdə əməkdaşlıq edən Namiq Cəlilov 2 il sonra «Şərq qapısı» qəzetində yazdı: «Şərq qapısı»nın 8-ci nömrəsinə növbətçilik etmək mənə həvalə olunmuşdu. Ağlıma belə gəlməzdi ki, bu qəzeti son nömrəsi olacaq» (42).

Rus əsgərlərinin Naxçıvana doğru hərəkət etdiyi haqda yayılan məlumatlar redaksiya əməkdaşlarını qorxutmur. Əli Şamilovun mənəvi dəstəyi ilə əməkdaşlar bütün gecəni yuxusuz qalsalar belə qəzeti 8-ci nömrəsini dərc etməyə nail olurlar.

Namiq Cəlilov xatirələrində yazdı: «Mətbəə işçiləri Lətafət və Mətanətin böyük səyi nəticəsində nömrəni çapa hazırlaya bildik. Səhərisi redaksiyada yığıncaq oldu. Partiya komitəsindən gəlmiş nümayəndə burada çıxış etdi. Dedi ki, «Şərq qapısı» yenidən partiya və hökumətin orqanı kimi çıxmalıdır. Əvvəlki kimi böyük formatla, «Şərəf nişanı» ilə. Mətbəənin imkanı olarsa, «kiçik» qəzeti də paralel şəkildə çıxarmaq olar.

Mətbəənin imkanı, əlbəttə, olmadı. «Böyük qəzet» yenidən fəaliyyətə başladı. Köşklərin qarşısında isə növbələr qısalıdı. Naxçıvanlılar az müddətdə oxucu məhəbbəti qazanmış «kiçik qəzet»i gözləyirdilər» (42).

Daha sonra cərəyan edən siyasi hadisələr nəinki mətbu orqanın nəşrini dayandırır, eyni zamanda Naxçıvan Respublikasının da qısa müddətli müstəqillik mövcudiyyatına son qoyur. Ta ki, 1990-cı ilin iyulunda dahi öndər Heydər Əliyevin Moskvadan Naxçıvana qayıdışınadək.

Cox keçmir ki, elə Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri işləyən Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi sessiyada 20 yanvar hadisələrinə hüquqi-siyasi qiymət verilir, üçrəngli bayraqımız yenidən qaldırılır, müstəqil yaşamaq istəyən xalqın arzuları, ümidi ləri reallaşır.

Lakin Sovetlər Birliyində ilk və son müstəqil qəzet kimi nəşr olunan “Şərq qapısı” qəzətinin səkkiz nömrəsi yuxusuz gecələrin, qanla yazılan qələmin, fədakar insanların əvəzsiz əməyinin bəhrəsi kimi silinməyən tarixə çevrilir... Saralılmış vərəqləri azadlıq coşğusu ilə basılmış tarixə....

«ŞƏRQ QAPISI» QƏZETİ AZƏRBAYCANIN MÜSTƏQİLLİYİ DÖVRÜNDƏ

*«Naxçıvanda çıxan «Şərq qapısı» qəzeti sanki işığa, nura,
haqqa, ədalətə açılmış bir qapı kimidir»*

Məmməd Araz,
xalq şairi

1990-cı ilin əvvəllərindən baş verən qarışiq siyasi hadisələr burulğanı ilin ortalarına doğru daha da güclənməyə başlayır. Ən çətin gündə xalqı ilə bərabər olmaq istəyi Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevi Moskvadan Naxçıvana gətirir. Təbii ki, bu hadisələr dövri mətbuatdan da yan ötə bilmir.

Doğma vətəninə qayıdışından sonra 22 iyul 1990-cı ildə Naxçıvan şəhərindəki indiki Azadlıq meydanında xalq qarşısında ilk tarixi çıxışını edən milli lider, siyasi hadisələr fonunda mətbuatımızı da unutmamış, ilk müsahibəsini (50) jurnalist Möhsün Möhsünova “Şərq qapısı” qəzetinin 26 iyul 1990-ci il tarixli nömrəsində vermişdi. Azərbaycan Respublikasının əməkdar mədəniyyət işçisi Şakir Yaqubov isə məqalələrinin birində bu hadisəni “Vətənə qayıtdıqdan sonra Heydər Əliyevdən alınıb Azərbaycan mətbuatında dərc olunmuş ilk orijinal müsahibə” kimi dəyərləndirmişdir (155).

Ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycana tarixi qayıdışında Naxçıvanı seçdiyi bir dövrdə, hətta muxtar respublikanın blokadada olmasına baxmayaraq, bütün dünyanın nəzərlərini mətbuatın gücü ilə Naxçıvana yönəltməyə nail olmuşdur.

Bu haqda «Şərq qapısı» qəzetinin 75 illik yubileyi münasibətilə Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibovun qəzet redaksiyasına göndərdiyi təbrik məktubunda deyilir: «1991-1993-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Respub-

likası Ali Məclisinin Sədri işləyən möhtərəm Heydər Əliyevin şəxsiyyəti və fəaliyyəti ətrafında Azərbaycan Respublikasına o zaman rəhbərlik etmiş şəxslərin yaratdıqları sərt informasiya blokadasının yarılmamasında «Şərq qapısı» qəzeti xüsusi rol oynamışdır...

Möhtərəm Heydər Əliyevin Naxçıvanın erməni təcavüzündən qorunması, muxtar respublikanın statusunun möhkəmləndirilməsi, sərt blokada və ağır iqtisadi şəraitdə yaşayan əhalinin soyuqdan və acliqdan xilas edilməsi ilə əlaqədar qonşu İran və Türkiyə Respublikaları ilə apardığı danışıqların, imzaladığı protokolların səmərəli nəticələri barədəki həc iqətlər qəzetiň nəşr etdiyi xüsusi bülletenlər vasitəsilə Azərbaycan Respublikasının digər bölgələrindəki əhaliyə çatdırılırdı» (112).

«Şərq qapısı» qəzeti dahi öndər Heydər Əliyevin müstəqillik illərində Naxçıvandakı həyat və fəaliyyətinin güzgüsü olmaqla yanaşı, ulu rəhbərin müharibə şəraitində Naxçıvanda blokadanın yaratdığı ağır sosial-iqtisadi durumdan yaxa qurtaran tədbirlərini, imzaladığı fərman və sərəncamları, apardığı beynəlxalq səviyyəli danışıqları dolğun əks e:dirmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə tarixi qayıdışını zəruriləşdirən, onu əğuran məqamlardan biri də Azərbaycan ziyanlarının «Şərq qapısı» qəzeti vasitəsilə xalqa etdikləri müraciətlər olmuşdur.

«Şərq qapısı» qəzetiň 9 may 1992-ci il (№56 (16148) tarixli sayında Zeynal Vəfanın qələmə aldığı «Şəxsiyyət» adlı məqaləsi dediklərimizə əyani sübutdur. Müəllif öz məqaləsində Azərbaycanın düşdürüyə ağır böhranı təsvir etməklə Heydər Əliyev fenomeninin aydın təsvirini verir. Müstəqil Azərbaycanda keçiriləcək prezident seçkiləri ərəfəsində işiq üzü görən bu məqalədə müəllif vəzifə hərisləri və hakimiyyətdən öz şəxsi mənafeləri üçün istifadə etmək istəyənlərə müraciətlə attıqları hər addımı yüz ölçüb-biçməyi və

qəflət yuxusundan ayılıb Heydər Əliyev şəxsiyyətinin varlığını qəbul etməyi tövsiyə edir. Müəllif Azərbaycanı çətin vəziyyətdən qurtara biləcək şəxsiyyəti belə təsvir edir: «Əgər o şəxs faciələrimizi doğuran səbəbləri aşkarlayıb bizi boğazadək batdığımız böhran bataqlığından çəkib çıxara biləcəksə, bakırəliyi tapdallanmış qızlarımızın, başları kəsilmiş ağsaqqalarımızın, tonqallarda yandırılmış körpələrimizin intiqamını almaq üçün bayquslar yuvası daşnakstanın baş kəndini ikinci Xocalıya döndərə biləcəksə, öz polad yumruğunu günahsız xalqımızı qızıl xəzinələri üstə dilənci köküne salmış acgöz Azərbaycan mafiyasının təpəsində Koroglu kürzüne çevirə biləcəksə, buyursun....Bunun üçün qüdrətli şəxsiyyət olmaq gərəkdir. Belə bir şəxsiyyət isə 7 mil-yonun içində hələlik bir nəfərdir, təkcə bir nəfər: H.Əliyev. Qurtardıq!» (161).

«Şərq qapısı» qəzetində dərc olunmuş Xıdır Alov-lunun «Əliyev və erməni termitizmi» başlıqlı geniş məqaləsi 1969-cu ildən 1992-ci ilədək Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətinin şərhinə həsr olunub. Siyasi hakimiyyəti dövründə erməni termitləri ilə apardığı mübarizənin nəticələrindən bəhs edən müəllif dahi rəhbərin Naxçıvandakı bir illik fəaliyyətindən bəhs edərək yazar: «Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasına yeniliklər gətirmədi. Vaxtilə Azərbaycan üçün etdiklərinin kiçik bir hissəsini bir ildən də az bir müddət ərzində təkrarladı...Ən başlıcası erməni termitizminin gözlərinə biçaq kimi batan yüksək səviyyəli Naxçıvan-Türkiyə qarşılıqlı müqaviləsini bağlamağa nail oldu» (28).

«Şərq qapısı» qəzetiinin 14 noyabr 1992-ci il tarixli №115 (16207) sayında Respublika ziyahlarının Heydər Əliyevə müraciəti dərc olunmuşdur. «Azərbaycan sizin sözünüüzü gözləyir» başlıqlı tarixi müraciət Azərbaycan siyasi fikir tarixində xüsusi yer tutmaqla Heydər Əliyev şəxsiyyətinin dərkinə yönəlmış əvəzsiz siyasi sənəddir. Müraciətdə deyilir: «Möhtərəm Heydər bəy! İndiki vəziyyətdə bu çətin,

məsuliyyətli işi respublikada öz üzərinə götürməyə qadir yeganə şəxs SİZSİNİZ!... Yaratmaq istədiyimiz Yeni Azərbaycan Partiyasına bu gün rəhbərlik etməyə qadir olan yeganə şəxs Siz ola bilərsiniz. Yalnız bu halda yaranmaqdə olan partiya öz qarşısına qoymuş məqsədə çatar, respublikanın bütün zümrələrindən olan xalq kütlələrini öz ətrafında birləşdirərək Azərbaycanın siyasi-iqtisadi həyatında mövcud olan boşluğu doldurur, dövlət quruculuğu işlərinə öz layiqli töhfəsini verə bilər» (35).

Elə həmin nömrədə müraciətə cavab olaraq ümummilli lider Heydər Əliyevin «Yeni, müstəqil Azərbaycan uğrunda» (51) başlıqlı məktubu onun siyasi fəaliyyətində dönüş nöqtəsi və Azərbaycan tarixində yeni bir mərhələnin başlangıcı sayıyla bilər. Bu tarixi gediş düşünləmiş siyasi uzaqqorənliklə yeni, müstəqil Azərbaycanın xilası demək idi.

1993-cü ildə xalqın tələbi ilə siyasi hakimiyyətə gələn ümummilli lider xaos və anarxiyanın yaratdığı müharibə sindromunu öz güclü iradəsi və siyasi uzaqqorənliyi ilə dəf edə bilir. Müharibə və parçalanma təhlükəsi altında olan Azərbaycanda həmin dövrdə hərbi vəziyyətlə bağlı 1993-cü ilin 15 aprelindən senzuranın tətbiqinə başlanılmışdı. Azərbaycanda icimai sabitliyin tam bərpasına, dövlət quruculuğunun əsasını təşkil edən bazaların möhkəmlənməsinə nail olduqdan sonra 1996-ci ilin 14 noyabrında “Dövlət sırrı haqqında” qanun qəbul olunur. Bu qanun senzuranın ləğvini reallaşdırırsa da, buna 1998-ci ilin aprelin 6-da tam nail olunur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda yenidən hakimiyyətə qayıdışından sonra muxtar respublikanın icimai-siyasi, iqtisadi və mədəni həyatının digər sahələrində yaranan boşluqlar, yerli hakimiyyət orqanları arasındaki anlaşılmazlıqlardan “Şərq qapısı” redaksiyasından da yan ötmür. Bu səbəbdən 1994-cü ildən qəzet öz tirajını və dövriyyəliyini xeyli azaltmış, on-

dan sonrakı ildə isə fasılələrlə nəşr olunmuşdur. 1994-cü il ərzində onun cəmi 54 nömrəsinin işq üzü görməsi də təəssüf doğuran məqamlardandır. Təəssüf doğuran məqamlardan biri də 1995-ci ildə muxtar respublika Ali Məclisi Sədrinin imzaladığı bir çox fərman və sərəncamların mətbuatda əksini tapa bilməməsidir.

1995-ci ilin axırlarında Azərbaycan Milli Məclisinə və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə keçirilən parlament seçkilərindən sonra muxtar respublika ali qanun-verici orqanının yeni tərkibdə fəaliyyətə başlaması durğuluğa, ətalətə son qoymuş, yeni həyat quruculuğu sahəsində geniş imkanlar açmışdır. Bu səbəbdən 1996-ci ilin əvvəlində qəzetiñ fəaliyyətində də canlanma yaranmış, onun üzləşdiyi maliyyə problemləri birdəfəlik həllini taparaq həftədə iki dəfə işq üzü görməyə başlamışdır.

Müstəqillik dövründə qəzetiñ ilk yubileyi 1996-ci ilin dekabr ayında keçirilmişdir. Azərbaycan xalqının ümum-milli lideri Heydər Əliyev «Şərq qapısı» qəzetiñ onun həyatında oynadığı rolu qiymətləndirərək, hətta Azərbaycan Respublikasının Prezidenti işlədiyi dövrə onun 75 illik yubileyini unutmamış, ölkə rəhbəri kimi qəzet redaksiyasına təbrik məktubu ünvanlamışdır. Qəzetiñ 26 noyabr 1996-ci il (№82 (16529) tarixli sayında dərc olunan təbrik Naxçıvan mətbuat tarixində ölkə başçısı tərəfindən qəzet redaksiyasına ünavanlanan ilk məktub idi. Ölkə başçısının onun həyat və fəaliyyətində mühüm rol oynamış doğma qəzetiñ təbrik məktubu göndərməsi qəzetiñ respublika səviyyəli nüfuzunu artırmış, onun dövlət səviyyəsində diqqətdə olduğunu bir daha təsdiqləmişdir. Dahi rəhbər təbrik məktubunda redaksiya əməkdaşlarının əməyini yüksək qiymətləndirərək onun gələcək fəaliyyət istiqamətini də göstəririd: «Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra «Şərq qapısı» qəzetiñ kollektivi öz fəaliyyətində canlı dönüş yaratmış, ölkəmizdə gedən yeni cəmiyyət quruculuğu və demokratik

dəyişikliklərin həyata keçirilməsi prosesinə fəal qoşulmuşdur. Əminəm ki, «Şərq qapısı» qəzeti Azərbaycanın azad və demokratik mətbuat sistemində layiqli yer tutaraq dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi yolunda bütün qüvvələri səfərbər etmək, hər oxucuda müstəqil Azərbaycanın sabahına inam yaratmaq üçün var gücünü sərf edəcəkdir» (33).

Ümumiyyətlə, Azərbaycan tarixində Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin hüquqi bazası, KİV və dövlət münəsibətlərinin tənzimlənməsi, medianın IV hakimiyyət kimi formallaşması dahi öndər Heydər Əliyevin ölkəmizə rəhbərlik illərinə təs adüf edir. Senzuranın aradan qaldırılmasından sonra bir-birinin ardınca imzalanan fərman və sərəncamlar medianın dövlət üçün xüsusi əhəmiyyəti ilə seçildiyini bir daha təsdiqləmiş olur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin «Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında» 27 mart 2000-ci il tərixli fərmanını rəhbər tutaraq Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin Sədri “Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin Sədri “Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Mətbuat orqanlarının maddi-texniki vəziyyətini yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında” (29 mart 2000-ci il) sərəncam vermişdir. Sərəncamda muxtar respublikanın aparıcı mətbu orqanı olan “Şərq qapısı” qəzetiñin maddi-texniki vəziyyətinin yaxşılaşdırılması ilə yanaşı, şəhər və rayon icra hakimiyyətlərinin orqanları olan qəzetlərin də bu sahədəki problemlərinin həlli istiqamətində müəyyən tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulurdu.

«Şərq qapısı» qəzetiñin xərclərinin azaldılması üçün redaksiyanın yerləşdiyi binanın Dövlət Mətbuat Komitəsinin balansına verilməsi və əsaslı təmiri də sərəncamda nəzərdə tutulan müddəələrdən idi.

5 iyul 2000-ci ildə qəzetiñ yerləşdiyi redaksiya binası əsaslı təmirdən sonra istifadəyə verilir. Redaksiya binasının ən son texnoloji avadanlıqlarla təmin olunması və “Əcəmi” Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyinin ofset üsulu ilə qəzet nəşrinə

başlamasından sonra isə qəzətdə daha yüksək keyfiyyət dəyişikləri müşahidə edilməyə başlayır.

2001-ci ildə «Şərq qapısı» qəzeti 80 illik yubileyini təntənə ilə qeyd edilir. Qəzeti 24 noyabr 2001-ci il tarixli (№147-148 (17036) nömrəsi 80 illik tarixi yola həsr olunub. Yubiley münasibətlə xalq şairi Məmməd Araz, «Azerbaycan» qəzetiin baş redaktoru, yazıçı Əmir Mustafayev, AzTV-nin sədri, professor, millət vəkili Nizami Xudiyev, akademik İsa Həbibbəyli, «Ədalət» qəzetiin baş redaktoru Aqil Abbas və digər tanınmış simalar qəzetə təbrik məktubları ünvanlamışlar.

Şair Məmməd Arazın təbrik məktubunda deyilir: «Naxçıvanda çıxan «Şərq qapısı» qəzeti sanki işığa, nura, haqqqa, ədalətə açılmış bir qapı kimidir» (97).

«Şərq qapısı» həmişə obyektiv fikrə, düz və qərəzsiz sözə söykənib, insanları yaşamağa, qurub-yaratmağa sövq edib. Qəzeti Naxçıvanda elmi və ədəbi mühitin formalşması və inkişafındakı rolundan bəhs edən, yaradıcı insanlar üçün geniş elmi söz meydanı olduğunu vurğulayan akademik İsa Həbibbəyli həmin nömrədə «Şərq qapısı» mənim həyatımda» başlıqlı məqalə ilə çıkış edərək yazır:...«Şərq qapısı» yaşadığımız günlərin güzgüsüdür....Naxçıvan diyarının ən mükəmməl ensiklopediyası da «Şərq qapısı» qəzetiidir» (69).

Muxtar respublikanın həyatının ən müxtəlif cəhətlərinin, həyat ritminin «Şərq qapısı» qəzetində yüksək peşəkarlıqla əks olunduğunu qeyd edən məqalə müəllifi bundan əlavə qəzetiñ sabit mövqeyə malik olduğunu xüsusi vurğulayır.

Qəzətdə maraq doğuran məqalələrdən biri də xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimovun «İlk xitabət kürsüm» başlıqlı məqaləsidir. Bir vətəndaş və yazıçı kimi böyüyüb ərsəyə çatmağında, püxtələşmiş qələm sahibi olmağında xüsusi rol oynayan «Şərq qapısı» qəzeti haqda xatirələrini oxucularla

bölüşən yazıçı yazır: «Etiraf edirəm ki, bir yazıçı kimi yetişməyimdə ilkin olaraq «Şərq qapısı»na borcluyam. «Ekizlər» adlı ilk hekayəm məhz bu qəzətdə dərc olunub. Sonrakı illərdə 50-dən çox hekayə və novellam bu qəzətdə işıq üzü görüb. Hətta bəzi romanlarından parçalar- «Günəş doğan yerdə», «Bahar yağışı», «Böhtan»- bu qəzet vasitəsi ilə ədəbi ictimaiyyətə çatdırılıb» (84).

«Şərq qapısı» qəzətinin yubiley nömrəsində təqdim olunan «Dostluq şərfləri»nda redaksiya kollektivinin iş fəaliyyəti canlandırılır.

Beləliklə, təqdim olunan nümunələrdən göründüyü kimi, 85 illik tarixi yol Naxçıvan mətbuatı və ədəbi mühitin də silinməz izər buraxmış, bir çox qələm sahiblərinin yaradıcılığına təkan vermişdir.

Jurnalist əməyinə yüksək qiymət verən Ali Məclisin Sədri ildən-ilə qəzet redaksiyasının maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi, qəzətin yaradıcı heyətinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır. Elə bunun nəticəsidir ki, XXI əsrin əvvəllərində həftədə 3 dəfə nəşr olunan qəzet hazırda gündəlik ictimai-siyasi mətbu orqan kimi nəşrini davam etdirir. Qəzətin 80 illik yubiley nömrəsində baş redaktor Məmməd Məmmədov yazırı: “Gündəlik, çoxsəhifəli, qəzet çapına nail olduq...Keyfiyyət dəyişiklərini də önə çəkməyi unutmadıq. Mətbuata yeni-yeni imzalar gətirdik” (100).

Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri 2004-cü ildə Azərbaycan Milli Mətbuatının yaradılmasının növbəti ildönümündə Naxçıvan jurnalistləri ilə keçirdiyi görüşdə onların gələcək fəaliyyətlərinə istiqamət verməklə, bir sırə tövsiyə və tapşırıqlar verir. Elə həmin görüşdə “Şərq qapısı” qəzətinə rəqəmlə fotoaparatlар, müasir səsyazma avadanlıqları və digər hədiyyələr təqdim edən Ali Məclisin Sədri redaksiyanın maddi-texniki bazasına yeni avadanlıqlar əla-

və etməklə bərabər, qəzeti dövrün tələbləri səviyyəsində görmək arzusunu da ifadə edir.

Naxçıvanda mətbuatın inkişafına yönəlmış tədbirlər təkcə bununla məhdudlaşmamışdır. 2005-ci ilin 21 iyul tarixində Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri «Naxçıvan Muxtar Respublikasının fəxri adlarının verilməsi haqqında» fərman imzalamışdır. Fərmana əsasən muxtar respublikada jurnalistikanın inkişafındakı xidmətlərinə görə mətbuat işçiləri «Əməkdar jurnalist», «Əməkdar mədəniyyət işçisi» fəxri adlarına layiq görülmüşlər. Elə həmin ildən jurnalistlərin səmərəli fəaliyyətini təşkil etmək, bu sahədə mövcud problemləri həll etmək üçün Naxçıvan Mətbuat Şurası yaradılmışdır.

Azərbaycan mətbuatının 130 illik yubiley tədbirləri isə muxtar respublikada böyük təntənələrlə yadda qalmış, keçirilən tədbirlərin yekununda Ali Məclis Sədrinin jurnalistlərlə növbəti görüşü keçirilmişdir. Elə həmin tədbirdə Naxçıvan Muxtar Respublikasında jurnalistikanın inkişafındakı xidmətlərinə görə “Şərq qapısı” qəzetiňin baş redaktoru Məmməd Məmmədov “Əməkdar jurnalist” fəxri adına layiq görülmüşdür. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı ilə qəzet əməkdaşlarından Cəfərqulu Paşayev Azərbaycan Respublikasının əməkdar jurnalisti, Məhəmməd Fərəcov isə «Tərəqqi» medalı ilə qiymətləndirilmişdir.

2006-ci ilin noyabrında «Şərq qapısı» qəzetiňin 85 illiyi təntənə ilə qeyd edilir. Bu münasibətlə qəzetiň 4 noyabr 2006-ci il (№203 (18128) tarixli sayı 85 illik tarixi yola həsr olunub. Baş redaktor Məmməd Məmmədovun «Naxçıvanın 85 illik söz tribunası» (99) başlıqlı məqaləsi mərhələli şəkildə qəzetiň inkişaf tarixini özündə eks etdirir. Akademik İsa Həbibbəylinin «Şərq qapısı» məktəbi» (69) adlı genişhəcmli məqaləsi «Şərq qapısı»nın tarixi və metodoloji mənzərəsini aydın canlandırır. Yubiley münasibətlə göndərilən təbrik məktublarından «Azərbaycan»

qəzətinin baş redaktoru, Milli Məclisin deputatı Bəxtiyar Sadıqovun «Məlli mətbuat tarixində özünəməxsus yeri olan qəzet», «Xalq» qəzətinin baş redaktoru Həsən Həsənovun «Həqiqət carxısı», «Yeni Azərbaycan» qəzətinin baş redaktoru Alqış Həsənoğlunun «Öz dəsti-xətti olan qəzet», «İki sahil» qəzətinin baş redaktoru Vüqar Rəhimzadənin «Sağlam mövqeyi ilə seçilən qəzet», «Ekspress» qəzətinin baş redaktor rüavini İlham Tumasın «Şərqi qapısının 85 yaşlı «Şərq qapısı» başlıqlı təbrik məktublarındakı fikirlər qəzətin respublikası miqyaslı nüfuzunu göstərməklə bərabər ona verilən qiymətin səviyyəsini də müəyyən etməyə imkan verir.

Şair Vəqif Məmmədovun «Döndü Naxçıvanın salnaməsinə» adlı şeiri yubilyar qəzetə həsr olunmuş şeirlərə yeni nəfəs gətirir:

Yazdı tarixini hər ötən anın,
Çıxdı sınağından dövrün, zamanın
Əlincə, Haçadağ, «Nəqşicahan»ın
Nuruna boyandı «Şərq qapısı»nda

«Cavanlar həyatı», «Füqəra səsi»
Oldu bu qəzətin ilkin nəgməsi,
Halallıq zəhməti, eşqi, həvəsi
Ellərə yayındı «Şərq qapısı»nda.
Neçə tufanlara o, gərdi sinə,
Hər zaman haqq verdi haqqın səsində
Döndü Naxçıvanın salnaməsinə,
Haqq üzdə dayandı «Şərq qapısı»nda

Güzgü tək göstərir hər dərdi-səri
Oldu Nuh yurdunun o, şah əsəri
Qələmin istisi, sözün kəsəri
Çoxuna həyandı «Şərq qapısı»nda.

Çatdı səksən beşə, yüz qabaqdadır,
Hələ neçə cığır, iz qabaqdadır.
Qılıncdan kəsərli söz qabaqdadır.
Ümidlər oyandı «Şərq qapısı»nda. (104)

Yubiley nömrəsində akademik İsmayıllı Hacıyev «Təsir imkanları böyük olan qəzet» başlıqlı məqaləsində «Şərq qapısı»nın son illərdəki fəaliyyətini dəyərləndirərək yazır: «Naxçıvan MR Ali Məclisi və Nazirlər Kabinetinin gündəlik ictimai-siyasi orqanı kimi qəzet son illərdə daha sanballı, daha nüfuzlu bir mətbu orqana çevrilmişdir. Bu, ilk növbədə qəzeti işinə gündəlik rəhbərlik edən, onun yüksək səviyyədə çıxmışına hər cür şərait yaradan Naxçıvan MR Ali Məclisi və onun rəhbərliyinin diqqət və qayğısının nəticəsidir. «Şərq qapısı» qəzeti bütün xüsusiyyətlərinə görə seçilir. Qəzeti səhifələrində muxtar respublikamızın həyatının bütün sahələri öz əksini tapır»(63).

Qəzetiñ son səhifəsində verilmiş «Oxucu qəzetiñ dayağdır» adlı məqalədən aydın olur ki, yubileylə bağlı Naxçıvan Dövlət Universitetinin jurnalistika ixtisasının tələbələri ilə görüş keçirilmiş, qəzetiñ tarixi inkişaf yoluna nəzər salılmışdır.

«Şərq qapısı» qəzetiñ növbəti sayında verilmiş xəbərdən məlum olur ki, 85 illik yubileylə bağlı Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibov qəzetiñ yaradıcı heyəti ilə görüşmüşdür. Qəzətlə bağlı fikirlərini bildirən Ali Məclisin Sədri müasir dövrda qəzetçilik peşəsinin məsuliyyətindən, mətbuatın bir universitet və məktəb qədər cəmiyyət həyatı üçün əhəmiyyətindən söz açmışdır. Öz fəaliyyəti dövründə bütöv bir jurnalistlər nəslə yetişdirən «Şərq qapısı»nın həyat proseslərinin güzgüsunə çevrilməsi üçün yaradıcı heyətin çalışmalı və yaradıcılıq vərdişlərini artırmaqları olduqlarını qeyd edən Ali Məclisin Sədri öz tövsiyyələrini də vermişdir (146).

Naxçıvanda mətbuatın maddi təminatına, mətbuat işçilərinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına ardıcıl qayğısı və diqqəti ilə fərqlənən Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibov gördüyü işlərə və mətbuatata himayəsinə görə 2010-cu ildə Naxçıvan Mətbuat Şurası tərəfindən «Mətbuatın dostu» fəxri adına layiq görülmüşdür.

Hazırda öz fəaliyyət tarixinin ikinci intibah dövrünü yaşayan qəzet dövlətin ardıcıl diqqət və qayğısı altında öz nəşrini davam etdirir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin «Azərbaycan Milli Mətbuatının 135 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında» imzaladığı sərəncam isə mətbuat işçilərinə dövlət qayğısının daha bir ifadəsi oldu.

Ölkə başçısı 21 iyul 2010-cu il tarixdə Azərbaycan Milli Mətbuatının inkişafındakı xidmətlərinə görə bir qrup mətbuat işçisinə Azərbaycan Respublikasının fəxri adları və «Tərəqqi» medalı verilməsi haqqında Sərəncam imzalılmışdır. Təltif olunanlar arasında Məmmədov Elman Telman oğlu və Məmmədov Məmməd Yarəli oğlu əməkdar jurnalist, Babayev Adil Firudin oğlu və Əliyeva Ruqiyə Nəriman qızı «Əməkdar mədəniyyət işçisi», Kərimov Firudin Rizvan oğlu «Tərəqqi» medalı ilə mükafatlandırılmışdır.

Prezident İlham Əliyevin 22 iyul 2010-cu ildə imzaladığı «Azərbaycan mətbuat işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi tədbirləri haqqında» Sərəncamıın 2.2 bəndinə əsasən 32 qəzet redaksiyasının hər birinə 20,0 min manat birdəfəlik maliyyə yardımı ayrıldı. Qeyd edək ki, maliyyə yardımı alan qəzet redaksiyaları arasında «Şərq qapısı» qəzeti də vardi.

Milli Mətbuatın 135 illik yubiley tədbirləri Naxçıvan MR Ali Məclisinin təsdiq etdiyi «Tədbirlər Planı»na uyğun olaraq Naxçıvanda da davam etdirilmiş

və zirvə tədbiri iyulun 22-də «Şərq qapısı» qəzeti redaksiyası, «Əcəmi» Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyinin yeni binasının və mətbəənin açılışı ilə qeyd edilmişdir. Yeni mətbəədə Almaniya istehsalı olan birinci çap qülləsindən çevirmə sistemi ilə təchiz edilmiş beşrəngli B2 formatlı offset çap maşını istifadəyə verilmişdir. Məhsuldarlığı saatda 15 min nüsxəyə çatan bu çap maşını ilə bərabər Almaniya və Yaponiya istehsalı olan müasir kağızdoğrayıcı, kəsici, qatlayıcı, cildləyici, dəstələyici və nömrəvuran avadanlıqlar da quraşdırılmışdır.

Elə həmin gün Ali Məclis Sədrinin iştirakı ilə ən müasir texnoloji avadanlıqlarla təmin olunan mətbəədə «Şərq qapısı» qəzeticinin ilk rəngli nüsxəsi çap olunmuşdur.

Umumiyətlə, qəzeticin müasir müstəqillik dövründəki nəşri məsuliyyətini ciyinlərində daşıyan Cəfər Kərimov, Səxavət Kəngərli, Sevindik Həmzəyev, Xuraman Sadiqova, Afət Məmmədov, Allahverdi Aqil, Hafizə Əliyeva, Bəxtiyar Hüseynov, Kərəm Həsənov, Məhəbbət Mirzəyeva, Muxtar Məmmədov və başqaları kimi Naxçıvan mətbuat tarixinə imza atan tanmış jurnalistlərlə bərabər, Rahil və Sahil Tahirli, Türkanə Bəylərli, Sara Əzimova, Elxan Yurdoğlu, Rufik İsmayılov, Ziya Məmmədov, Şəbnəm Həsənəliyeva, Nuray Əsgərova, Ülkər Əliyeva, Əzəmet Həsənov, Türkan Hüseynli, Səbuhi Hüseynov və adlarını qeyd edə bilmədiyimiz qəzetlə əməkdaşlıq edən onlarla gənc qələm sahibinin də əməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Azərbaycan dövlətinin, muxtar respublika rəhbərliyinin mətbuatın inkişafına göstərdikləri yüksək səviyyəli qayığının müqabilində isə jurnalistilərimizdən yalnız öz əməli fəaliyyətləri, iti və kəsərli qələmi, operativliyi ilə onlara göstərilən inamı doğrultmaları tələb olunur.

Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri Vasif Talibov çıxışlarından birində demişdir: "Muxtar Respublikada kütłəvi informasiya vasitələri hər cür dövlət qayğısı ilə əhatə olunmuşlar. Belə bir şəraitdə jurnalistlərimiz öz üzərlərinə düşən tapşırıqları layiqinçə yerinə yetirməli, dövlətçilik və ümummilli prinsipləri uca tutmalı, günün tarixini yazmalıdır".

Ümid edirik ki, müstəqil dövlət quruculuğu, dövlətçilik, vətənpərvərlik, insanları maarifləndirmə kimi nəcib təşəbbüs'lərə xidmət edən "Şərq qapısı" qəzeti bundan sonra da öz inkişafının daha böyük zirvələrini fəth edəcəkdir.

«ŞƏRQ QAPISI» HAQQINDA YAZIRLAR...

«Şərq qapısı» sözün böyük mənasında məktəbdir. Ədəbiyyat, jurnalistika, elm bu məktəbin fakültələr və ixtisaslar kimi istiqamətləridir».

İSA HƏBİBBƏYLİ,
akademik

TƏNQİD VƏ ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ «ŞƏRQ QAPISI» QƏZETİ HAQQINDA

Mətbuatın bilgiləndirmək funksiyasından məharətlə yararlanan «Şərq qapısı» qəzeti fəaliyyətinə tarixin müxtəlif dövrlərində bir çox elm adamları tərəfindən qiymət verilmişdir. «Şərq qapısı» qəzeti nəşri tarixi ayrıca tədqiqat obyekti olmasa da onun ədəbi mühitlə, tarix və mədəniyyətlə, yaradıcı ziyalılıqla bağlılığı bir çox elmi məqalələrin mövzusuna çevrilmişdir.

Qocaman alim, filologiya elmləri namizədi, dosent Lətif Hüseynzadənin «Şərq qapısı»nın nəşri tarixinə dair silsilə məqalələri keçən əsrin ortalarından müasir dövrümüzə dək qəzet səh fələrində öz aktuallığını qoruyub saxlaya bilmişdir. Qocarnan alim «Şərq qapısı»nın ədəbi fikrin inkişafındakı rolunu belə qiymətləndirir: «Şərq qapısı» Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafı tarixində özünəməxsus bir ədəbi məktəb rolunu oynamışdır. O, Naxçıvanda gənc yazıçı və şairlərin ilk ədəbi ocağı olmuşdur. Naxçıvan yazıçıları öz qələm təcrübələrini burada sınaqdan keçirmişlər. Qəzətdə verilən «Ədəbiyyat səhifəsi» gənc yazıçılar üçün ən gözəl sınaq meydani olmuşdur. Burada....şairlər, hekayə və oçerk-lərlə yanaşı, satirik yazılar da verilirdi. Yaziçi Əyyub Şəkiliinin «Mübarizə» adlı ilk şeirlər kitabı və Ə.Lahutinin şeir kitabçası «Şərq qapısı» qəzeti mətbəəsində buraxılmışdır» (76).

Lətif Hüseynzadə ilə yanaşı bir çox tənqidçi və ədəbiyyatşunaslar «Şərq qapısı»na öz elmi qiymətlərini verməklə qəzetin Azərbaycanın ədəbi fikir tarixindəki yerini müəyyənləşdirmişlər.

Akademik Məmmədcəfər Cəfərov qəzeti Azərbaycan ədəbiyyat tarixindəki yerini müəyyənləşdirərək yazar: «Azərbaycanda elmin, ədəbiyyatın, və incəsənətin bütün sahələrindəki müvəffəqiyyətlərdə naxçıvanlı ziyalıların çox əməyi vardır. Mətbuat sahəsində də belədir. Mətbuatımızın

görkəmli səhifələrini təşkil edən «Şərqi-rus» və böyük «Molla Nəsrəddin»in yaradıcıları bu torpaqda kamala çatmışlar. Naxçıvan nəsimizə, dramaturgiyamıza və şeirimizə ölməz incilər bəxş etmişdir.

«Şərq qapısı»nın müəllifləri də qüdrətli qələm sahibləri olan sələflərimizin irsini sədaqətlə qoruyaraq yeni dövrün salnaməsini yazırlar. Qəzet elm, mədəniyyət və ədəbiyyatın inkişafında da çox iş görür» (41).

Akademiik İsa Həbibbəyli bu fikri davam etdirərək qəzetiñ ədəbi qüvvələrin inkişafındakı rolunu xüsusi vurğulayır: «Bu gün Naxçıvan Yazıçılar Birliyinin üzvləri olan yazıçı, şair və publisistlərin hamısı «Şərq qapısı» məktəbinin yetirmələridirlər. Ötən səksən beş il ərzində bu diyarda yetişib formallaşmış ədəbi nəsillər «Şərq qapısı» məktəbində mükəmməl yaradıcılıq dərsləri keçmişlər» (69).

Buradan aydın olur ki, Naxçıvanda yeni dövr ədəbi mühitin inkişaf meyllərini, mövzu dairəsini «Şərq qapısı» müəyyən etmişdir. Bədii yaradıcılığa öz səhifələrində geniş yer ayıran qəzet totalitar rejimin çətin dövrlərinə, ağır represiya illərinə baxmayaraq mədəni inkişafa təkan vermişdir.

Xalq yazıçısı Hüseyn İbrahimov qəzetiñ ədəbi inkişafdakı rolunu dəyərləndirərkən fəaliyyətini belə təqdim edir: «Şərq qapısı» vaxtaşırı yazıçı və şairlərimizin hekayə və şeirlərini dərc edir, mütəşəkkil ədəbi səhifələr verir, ən yaxşı hekayələr, poemalar, şeirlər üçün müsabiqələr keçirir, bəyənilənləri öz səhifələrində dərc edir, müəllifləri mükafatlandırır, onları yeni yaradıcılıq uğurları qazanmağa ruhlandırır (84).

Keçirilən müsabiqələr yaradıcılıqla məşğul olan insanların mənəvi cəhətdən ruhlandırmaqla yanaşı, onlara sağlam rəqabət əsasında öz fəaliyyətlərini qurmağa, inkişafa səsləyən tədbirlərdəndir.

Yazıçı-jurnalist, Azərbaycan SSR-in əməkdar mədəniyyət işçisi Qulam Məmmədli «Şərq qapısı»nın 60 illik

yubiley nömrəsindəki məqaləsində yazar: «Molla Nəsrəddin» jurnalının və Azərbaycan teatrının salnaməsini tərtib edərkən «Şərq qapısı» qəzetiinin nömrələrini də diqqətlə nəzərdən keçirmişəm. Həm də bu qəzətdə mənim bir sıra yazılarım çap olunmuşdur. Qəzet iqtisadiyyatla bərabər ədəbi və elmi prosesi, mədəni yüksəlişi, bədii yaradıcılığı ardıcıl və çox səmərəli işləqlərlə işləndirmişdir» (98).

Demək olar ki, ötən bir əsrə yaxın müddətdə Naxçıvan ədəbi mühitinin aparıcı istiqamətləri və yaradıcılıq meyarları klassik və novator ənənələrin sintezinə bağlılığını itirməmiş, əsrlərlə davam edən ənənələrini qoruyub saxlaya bilmışdır. Mətbuat isə bu ənənələrin ötürülməsi və qorunmasında vasitəçilik missiyasını şərəflə yerinə yetirmişdir. Əsərin əvvəllərindən başlanan bu missiyanın hərəkətverici qüvvəsi isə ədəbiyyatşunas və tənqidçi alımlar olmuşdur. Belə tənqidçi alımlərdən biri də Əziz Şərif idi. Filologiya elmləri doktoru, professor, Azərbaycanın əməkdar elm xadimi olan həmyerlimiz «Doğma yurdun salnaməsi» məqaləsində yazar: «1921-ci ilin payız səhərində «Cavanlar həyatı», bir az sonra «Füqəra səsi» və «Şərq qapısı» adı ilə buraxılan qəzet doğma diyarımızın yüksəlş salnaməsidir.... Vilayət qəzetiimiz Şərqi qapısında öz əməyi və yaradıcılığı ilə qədim Naxçıvana cavarlıq verən qadir insanların xitabət kürsüsü, qazanılan qələbələrin işıqlı güzgüsüdür.

İnanıram ki,... bundan sonra da böyük mühərrirlərimiz Cəlil Məmmədquluzadə, Əliqulu Qəmküsər, Eynəlibəy Sultanov, Məmmədəli Sıdqi kimi qələm sahiblərinin ölməz irsinin ləyaqətli davamçıları olmağa çalışacaq, Naxçıvan torpağının salnaməsini daha böyük ilhamla yazacaqlar» (58).

Ədəbiyatşunas alımlar qəzetiň nəinki ictimai fikir tarixindəki roluna qiymət vermiş, eləcə də regionda elmin, jurnalistikasının, ziyanlılığının, gənc qələmlərin yetişməsinə və formallaşmasına təsirində bəhs etmişlər. Akademik İsa Həbibbəyli qəzetiň elmi dünyagörüşün inkişafındakı xidmət-

lərini xüsusi qeyd edir: «Artıq «Şərq qapısı»nın ətrafında elmi məktəb də formalaşmaqdadır. Azərbaycanşunaslıq təliminin üzvi tərkib hissəsi olan naxçıvanşunaslığın şah əsərləri «Şərq qapısı»ndan elmi mühitə ayaq açır» (69).

«Şərq qapısı» qəzetində ayrıca elm səhifəsinin verilməsi, Azərbaycan MEA-nın Naxçıvan bölməsi əməkdaşlarının mütəmadi elmi məqalələrlə çıxış etməsi qəzetiñ elmi dəyərini və sanbalını artırmaqla bərabər, ictimai-siyasi çərçivəni aşmaqla daha böyük imkanlara malik olduğunu bir daha təsdiqləyir. Akademik İsa Həbibbəyli qəzetiñ elmi məktəb funksiyasını belə dəyərləndirir: «Son vaxtlar «Şərq qapısı»nda elm də geniş şəkildə təmsil olunur. Tənqid və ədəbiyyatşunaslıqla yanaşı, tarix, arxeologiya, etnoqrafiya, folklorşunaslıq, dilçilik, hətta təbiət elmlərinin axtarışları və nailiyyətləri «Şərq qapısı» qəzeti vasitəsilə elmi ictimaiyyətə və geniş oxucu auditoriyasına çatdırılır. «Şərq qapısı» qəzetiñdə elmyönlü «Nəqşicahan» və «Gəmiqaya» əlavələrinin ardıcıl olaraq «qəzet içində qəzet» kimi nəşr edilməsi və maraqla qarşılanması bu qəzetiñ elmin geniş yer tutduğuna şahidlik edir. Tədricən, paralel olaraq «Şərq qapısı» elmi məktəbi də formalaşır». (69)

«Şərq qapısı» elmi məktəbinin «şagirdləri» və «məzunları» qəzetiñdə elmin bir çox sahələrinin inkişafı üçün, o cümlədən ədəbiyyatın və ədəbi mühitin tədqiqi və təbliği istiqamətində ardıcıl araşdırırmalar aparmış və elmi mülahizələrini qəzetiñdə dərc etdirmişlər. İstər XX əsrin 20-30-cu illərində, istərsə Böyük Vətən müharibəsindən sonra müasir dövrümüzədək Naxçıvan ədəbi mühitinin əsas istiqamətlərini «Şərq qapısı» qəzeti müəyyən etmişdir. Necə yazmalı və nədən yazmalı ideyası bu elmi fikirlərin əsasını təşkil etmişdir.

Xalq şairi İslam Səfərli qəzetiñ 50 illik yubiley nömrəsində özünün bir şair kimi yetişməsində qəzetiñ rollunu dəyərləndirərək yazar: «Şərq qapısı» qəzetiñə mən çox

minnətdaram. O, mənim ilk şeir bəsiyim, ilk qaranquş yuvamdır. Mən bu qəzətin səhifələrindən addımlayıb döyük cəbhələrinə gətmışəm. Ürəyimin Vətən haqqında pərvazalanın poetik piçiltiləri onunla qidalanmışdır». (125)

Azərbaycanın xalq yazıçısı Əli Vəliyev «Yüksəlişə səsləyən qəzet» məqaləsində xatirələrini belə təqdim edir: «Yarım əsrden artıq bir müddətdə müntəzəm olaraq izlədiyim «Şərq qapısı»nın ilk nömrələri yaxşı xatirimdədir. O zaman qəzet yeni quruculuğun əleyhdarlarına qarşı amansız mübarizə aparıır, köhnəlikdən dörd əlli yaşışanları qamçılayır, sosializmi və tərəqqini təbliğ edirdi. Mənim redaktor olduğum 30-cu illərdə qəzətin səhifələrində Mirzə İbrahimov, Abbas Gülməmmədov, Qurban Yusifzadə, Əyyub Abbasov, Məmmədəli Tarverdiyev, Lətif Hüseynzadə kimi qabaqcıl ziyalılar yeni həyatı təqdir və tərənnüm edən, nöqsanları cəsarətlə açıb göstərən yazılarla müntəzəm olaraq çıxış edirdilər. Gəncliyimlə, ilk yaradıcılıq illərimlə bağlı olan əzizim qəzətin həmişə nurlu olmasını istəyirəm» (154).

İsa Həbibbəyli «Şərq qapısı» məktəbi» məqaləsində bu fikri belə təsdiqləyir: «Muxtar respublikada bir neçə nəsil üçün «Şərq qapısı» qəzeti ədəbi məktəb funksiyasını yerinə yetir nişdir. «Şərq qapısı» indi də gənc qələmlər üçün məktəb səviyyəsində ədəbiyyat dərsləri keçməkdə davam edir» (69).

«Şərq qapısı» səhifələrində müxtəlif zamanlarda Azərbaycanın tanınmış elm adamlarının ədəbi mühitlə bağlı tövsiyyə və fikirləri öz əksini tapmışdır. Bu daha çox Mirzə İbrahimov və Əli Vəliyev kimi nəhəng ədəbi simaların Naxçıvançaya yaşayib fəaliyyət göstərdiyi dövrə təsadüf etsə də, sonrakı illərdə bu ənənənin davam etdiyi və genişləndiyinin şahidi oluruq.

Azərbaycanın Xalq yazıçısı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Ali Sovetinin deputatı Mirzə İbrahimov «Şərq

qapısı»nın 60 illiyinə həsr olunmuş xüsusi nömrədəki təbrik məktubunda yazır: «1933-cü ildə Naxçıvanda MTS siyasi şöbəsinin «Sürət» qəzetində redaktor olduğum vaxtdan «Şərq qapısı» ilə doğmalaşmışam. Mənim ilk şeirlərim, oçerk və məqalələrim onun səhifələrində oxucularla görüşdü. İllər keçdikcə Naxçıvanla bərabər onun qəzeti də yüksəlmış, daha vüsətli olmuşdur» (86).

Bu və digər elm adamlarının ayrı-ayrı yazıçı və şairlər barədəki məqalələri, qəzet barəsindəki fikirləri Naxçıvan ədəbi mühiti haqqında ümmükləşmiş elmi nəticələr çıxarmağa əsas verir.

«ŞƏRQ QAPISI» QƏZETİNİN ƏDƏBİ-TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ

Azərbaycanda elmin, ədəbiyyatın, və incəsənətin bütün sahələrindəki müvəffəqiyyətlərdə naxçıvanlı ziyanlıların çox əməyi vardır. Mətbuat sahəsində də belədir. Mətbuatımızın görkəmli səhişlərini təşkil edən «Şərqi-rus» və böyük «Molla Nəsrəddin»in yaradıcıları bu torpaqda kamala çatmışlar. Naxçıvan nəsimizə, dramaturgiyamıza və şeirimizə ölməz incilər bəxş etmişdir.

MƏMMƏDCƏFƏR CƏFƏROV,
akademik

«Şərq qapısı» qəzeti canlı tarixdir. Özündə keçmiş, bu günü və gələcəyi birləşdirən tarix. İki əsre və iki ictimai quruluşa təsadüf edən bu qəzet həyata vəsiqə aldığı gündən ictimai maraqlara xidmət etmiş və etməkdədir. «Şərq qapısı» qəzeti sağlam əqidəsi olan qəzetdir. İstər Sovet totalitar rejimin ağır cəngəsində inləyən zamanlarda, istərsə Azərbaycanın müstəqillik illərində əqidə saflığı və dəyişməz mövqeyi onun tarixin çətin sınıqlarına duruş gətirməsinə səbəb olmuşdur. Xalqa xidmət, ictimai maraqlara xidmət, dövlətə xidmət qəzetiin preambulasıdır.

«Şərq qapısı» qəzeti ədəbiyyat məktəbidir. Hər nömrəsində bədiyyatı ilə publisistikanın çulğalaşlığı klassik və novator əmənələrin sintezindən yoqrulan ədəbiyyat məktəbi. Ədəbi sözün qüdrətinə, ədəbi fikrin inkişafına maraqlı olan qəzet həmi də ədəbiyyat dərsliyi, ədəbi mühitin əvəzedilməz fondudur. Bu fondda yüzlərlə şairin ədəbi irsi, külliyyatı toplanmaqdadır.

«Şərq qapısı» qəzeti jurnalistika məktəbidir. Yaradıldığı gündən fəhlə, kəndli müxbirlərə, daha sonra yazmaq bacarığı olan hər kəsə açıq olan bu qəzet peşəkar jurna-

listikanın yaranması və inkişafına da əvəzsiz töhfələr bəxş etməkdədir. Mətbu organının qəzetçilik sahəsindəki fəaliyyətini qiymətləndirən akademik İsa Həbibbəyli yazar: «Şərq qapısı»-ciddi qəzetçilik, yetkin jurnalistika məktəbidir» (69).

Öz fəaliyyətinə hər zaman tənqidli yanaşan qəzet, həm də nöqsanları islah etməklə, gələcək fəaliyyətinin əsasını qoymuş, zamanla büdrəsə də, yenə davamlı olmağa qətiyyətli olmuşdur. Hətta son zamanlarda «Şərq qapısı» qəzeti üçün keçirilən obyektiv monitorinqlər dediklərimizi bir daha təsdiqləmiş olur: «Şərq qapısı» yarandığı ilk çağlardan bu günə kimi Azərbaycanın böyük bir bölgəsinin Naxçıvan oxucusunun informasiya tələblərinə xidmət etmiş və tələbləri ləyaqətlə yerinə yetirmişdir. Sovet dönməmində ağır senzura şəraitində fəaliyyət göstərsə də, xalqın maariflənməsinə, cəmiyyətin mümkün qədər obyektiv informasiya ilə təmin olunmasına çalışmışdır. Bu qəzeti uzun illər boyu formalaşmış informasiya siyasəti vardır» (69).

«Şərq qapısı» qəzeti siyasət məktəbidir. Dövlətçilik kursuna sadıq qalan bu məktəb siyasi arenada kəskin siyasi qələmi, dəyişməz mövqeyi, vahid əqidəsi ilə fərqlənir. Müasir mərhələdə Heydər Əliyev siyasi kursunu dəstəkləyən qəzet Azərbaycan mətbuatında qərəzsiz siyasi münasibəti əks etdirən məqalələri, tarixi əhəmiyyəti ilə fərqlənir. Belə ki, Azərbaycan sovet mətbuatının əsasını qoyan bu qəzet həm də, keçmiş sovetlər birliyində ilk müstəqil qəzeti də əsasını qoymaq məsuliyyətini çiynlərinə götürmüştür. Vaxtilə SİTA, İTARTASS kimi agentliklərin dünya siyasetindən xəbərlərini əks etdirən qəzeti həm də müasir mərhələdə siyasi görüşlər və siyasi sənədlər toplusu kimi də dəyərləndirmək olar.

«Şərq qapısı» qəzeti teatrşunaslıq məktəbidir. XX əsrin əvvəllərindən bugündək Naxçıvan teatrinin ən diqqətli tamaşaçısı «Şərq qapısı» qəzeti idir. Teatr resenziyaları ilə zəngin olan bu qəzet Qurban Qurbanov, Hüseyn

İbrahimov, Kəmalə Ağayeva, Elman Həbib kimi dramaturqları aşkarlayıb üzə çıxarmaqla yanaşı, həm də Cəlil Vəzirov kimi teatrşünas alimi yetişdirmiş, öz səhifələrində teatr sənətinə, aktyor ömrünə və fəaliyyətinə müntəzəm yer ayırmışdır.

«Şərq şəpisi» qəzeti fotoqraflıq məktəbidir. İnformasiyaların əyani təsəvvürünü verən, onu daha oxunaqlı, daha görünüşlü edən foto sənəti də «Şərq qapısı» səhifələrində inkişaf etmiş, coxsayılı fotoqraflar nəslə formalaşmışdır. Keçən əsrin əvvəllərində texniki səbəblər üzündən basılması çox çatın olan fotolar belə «Şərq qapısı» səhifələrində özünə yer ala bilmış, müasir texnologiyaların inkişafı şəraitində daňa keyfiyyətli əyani təzahürlərlə özünü doğrulda bilmüşdi.

«Şərq qapısı» həm də idman məktəbidir. Respublikanın idman həyatından yeniliklər iki əsrdir ki, qəzet səhifələrinin aparıcı mövzusudur. İnsanları sağlam həyat tərzinə uyğunasdır. Bu qəzet idman həyatının yazılı tarixidir. İdmanın bütün sahələri əhatə olunan qəzətdə yeniliklərlə yanaşı, neçə-neçə idmançı həyatının açılmamış səhifələri eks olunub.

«Şərq qapısı» qəzeti tibb məktəbidir. Faydalı məsləhətləri ilə maraq doğuran «Həkim məsləhəti» guşəsi, bioloqların sağlam həyat tərzi keçirməklə bağlı tövsiyyələri, dərman bitkilərinin xarakter xüsusiyyətləri «Şərq qapısı»nın davamlı mövzuları sırasındadır.

Ümurmilikdə «Şərq qapısı» qəzeti elmdir. «Şərq qapısı» elmini ictimai-siyasi hətta humanitar elmlər sırasına şamil etməklə onun əhatə dairəsi və mövzu rəngarəngliyini, əhəmiyyətliliyini təyin etmək olar. «Şərq qapısı» elmi ali təhsil ocaqlarında xüsusi kurs olaraq tədris olunmaqdır, araşdırılmacdadır. Bu elm insanlara əsl vətəndaş olmayı, cəmiyyət üçün yararlı olub şəxsi keyfiyyətləri inkişaf etdirməklə ictimaişəməyi, inkişafı və ümmülikdə qloballaşmayı

təlqin edir. Ən nəhayət, akademik İsa Həbibbəylinin təbirincə desək, «Şərq qapısı» sözün böyük mənasında məktəbdür. Ədəbiyyat, jurnalistika, elm bu məktəbin fakültələr və ixtisaslar kimi istiqamətləridir» (69).

NƏTİCƏ

Nəşr tarixi XX əsrin əvvələrinə təsadüf edən, müxtəlif illərdə «Füqəra səsi», «Sovet Naxçıvanı» adı ilə nəşrini davam etdirən, iki əsrin güzgüsü sayılan «Şərq qapısı» qəzeti Naxçıvanın ictimai-siyasi həyatında özünəməxsus yer tutmaqdadır. Naxçıvanda maarifin, mədəniyyətin inkişafında, cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinin işıqlandırılmasında, eləcə də insanlarda dünyagörüşü və düşüncə tərzinin formallaşmasında «Şərq qapısı»nın təsir gücü və fəaliyyəti danılmazdır.

Beləliklə, tədqiqat işinin sonunda bu nəticəyə gəlirik ki, çoxəsrlıq ədəbi ənənələrə malik olan Azərbaycan ədəbiyyatının ayınlıq qolu sayılan Naxçıvan ədəbi mühiti Naxçıvanda mətbuatın yaranması ilə yeni forma və məzmun almış və istər Azərbaycanda sovet hakimiyyəti illərində, istərsə müstəqillik qazanıldıqdan sonra paralel və mərhələli şəkildə inkişaf etmişdir.

Konkret olaraq gəldiyimiz nəticələri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- Əsasında «Kommunist», «Naxrespublika», «Cavanlar həyatı», «Füqəra səsi» kimi mətbu nümunələrin dayandığı Naxçıvan mətbuatı ilk sayı 1922-ci ilin aprel ayında oxuculara təqdim edilən «Şərq qapısı» qəzeti nəşri ilə yeni bir tarixi mərhələyə qədəm qoymuşdur.
- Sovet diktaturasının hökm sürdüyü ilk illərdən başlayaraq ədəbiyyatın humanizm ideyalarının yaşadılmasında, milli-mənəvi dəyərlərin qorunub-saxlanılmasında «Şərq qapısı» qəzətinin mühüm xidmətləri olmuşdur. M.İbrahimov, Ə.Vəliyev, S.Rəhimov kimi elm və sənat adamları «Şərq qapısı» qəzetində çap etdirdikləri müxtəlif janrlı əsərləri ilə sosialist realizminin prinsipləri daxilində belə xalqın istək və arzularını qələmə almış, ictimai-siyasi həyatın dolğun mənzərəsini canlandırmışlar.

- Böyük Vətən müharibəsi illərində Naxçıvan mətbuatının bayraqdarı sayılan «Şərq qapısı» qəzeti qələbənin qazanılmasına söz və sənət adamlarının qələmi və öz şərəfli işi ilə imzasını atmışdır.
- Böyük Vətən müharibəsindən sonra qırılmış qəblərin, dağlımış şüurların bərpası, dövlət quruculuğu prosesində «Şərq qapısı» və Naxçıvan ədəbi mühitinin özünəməxsus rolu olmuşdur.
- «Şərq qapısı» qəzetini XX əsrin 80-90-cı illərində Azərbaycan Milli Azadlıq hərəkatının salnaməsi adlandırmaq olar. Hətta keçmiş sovetlər birliyində ilk müstəqil mətbu orqan 1990-ci il 20 yanvar tarixindən başlayaraq səkkiz nömrəsi oxuculara təqdim edilən «Şərq qapısı» qəzeti olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, ümummilli lider Heydər Əliyevin Moskvadan Azərbaycana qayıdışından sonra ilk müsahibəsi «Şərq qapısı»nda çap olunmuşdur.
- «Şərq qapısı» qəzeti eyni zamanda Naxçıvanda yaşayış-yaradan ədəbi tənqidçilərin, ədəbiyyatşunas alımların yaradıcılıq tribunasına çevrilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatının mühüm yenilikləri, ədəbi proseslərin əsas istiqamətləri muxtar respublika oxucularına, məhz, bu qəzet vasitəsilə çatdırılmışdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyat tarixinin öyrənilməsində «Şərq qapısı»nın müstəsna yeri və rolü olmuşdur.
- «Şərq qapısı» qəzeti sözün həqiqi mənasında regionda ədəbiyyat, jurnalistika, elm məktəbi funksiyasını yerinə yetirmişdir. Artıq Naxçıvanda «Şərqqapısılıqlıq» elmi formalamaşmış, qəzet tədqiqat obyektinə, elmin bir sahəsinə çevrilmişdir.

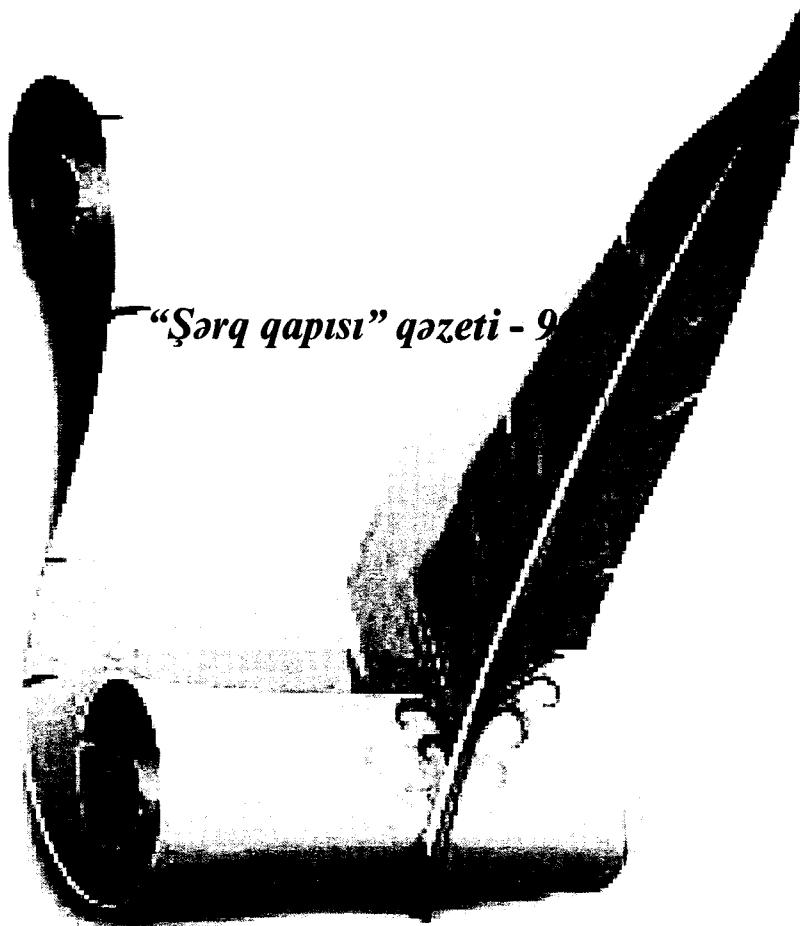
Beləliklə, «Naxçıvanda mətbuatın inkişaf tarixi» adlı dərs vəsaitində 1921-ci ildən başlayaraq, Böyük Vətən müharibəsi dövrü və sonrakı tarixi mərhələ də daxil olmaqla, 1960-70-ci illər, 1980-ci ildən sonrakı tarixi mərhə-

lədən müasir dövrümüzə qədər Naxçıvan mətbuatı və ədəbi mühitinin keçdiyi tarixi yola nəzər salınmış, ədəbi qüvvələrin yaradıcılığı haqda məlumat verilmişdir.

Dərs vəsaitində «Şərq qapısı» qəzetiin Böyük İpək yolu üzərində yerləşən Naxçıvan üçün strateji, ictimai-siyasi, elmi əhəmiyyətindən bəhs olunmuş, problematikası tarixi-müqayisəli şəkildə təqdim olunmuşdur.

«Şərq qapısı» qəzeti daim tənqid və ədəbiyyatşunaslığın diqqət mərkəzində olmuş, onun ədəbi mühitin inkişafındakı roluna elmi qiymət verilmişdir. Və bu nəticəyə gəlinmişdir ki, akademik İsa Həbibbəylinin təbirincə desək: «Şərq qapısı» Naxçıvanımızın publisist salnaməsidir. Kim Naxçıvanı öyrənmək istəyirse, «Şərq qapısı»nı vərəqləsin...» (67).

“Şərq qapısı” qəzeti - 9

SONUN BAŞLANGICI

Sıvi cəmiyyət quruculuğu yolunda atılmış addırnlardan biri də mətbuatdır. Dünya jurnalistikası tarixinə nəzər salsaq Roma və Çin kimi imperiyalarda bu yolun tarxi hələ eradan əvvəllərə gedib çıxır. Avropa və Amerikada isə mətbuat ictimai-siyasi proseslərin, millətlərin azadlıq mücadiləsinin doğurduğu zərurətdən yaranıb desək səhv etmərik. Mətbuatın yaranmasında bir çox meyllər və maraqlar, o cümlədən hələ orta əsrlər dövründə belə kommersiya mətaqlarının güdülməsi, asan gəlir mənbəyi kimi yanaşma da olmuşdur. Azərbaycan mətbuatı isə Rusiyada təhsil almaqla dövrün qabaqcıl ziyanlı mühitinin yetirdiyi, amal və məqsədi xalqının maariflənməsinə xidmət əsasında qurulmuş Həsən bəy Zərdabının mətbuatı xalqı inkişafa səsləyən yeganə vasitə sayması, özünün də ifadə etdiyi kimi sözün xalqın şüurunda yaratdığı dəyişikliyi öncədən duyması zərurətdən doğulmuşdur. 1933-cü ildə «Washington post» qəzetinin təsisicisi Con Meyer «Qəzet sahibinə deyil, cəmiyyətə xidmət etməlidir» deyirdi, Azərbaycan jurnalistlərinin müəllimi Həsən bəy Zərdabi hələ 1877-ci ildə «Həyat» qəzetindəki məqaləsinə bu sözlərlə yekun vururdu: «Camaat qəzet üçün deyil, qəzet camaat üçün olmalıdır». Eyni zamanda böyük demokrat ədib Cəlil Məmmədquluzadənin də aşağıdakı kəlamları düşündürücü və iibrətamızdır: «Qələmin müqəddəs vəzifəsi xalqın xoşbəxtliyi yolunda xidmət etməkdir». Sözün insanlara təsir gücündən böyük klassiklərimiz Nizami və Füzuli də misallar gətirmək olar. Amma jurnalistikə ədəbiyyat deyil və jurnalistikə sözçülük də deyildir. Bəs nədir jurnalistikə? XIX əsrin tələblərinən doğan jurnalistikanın maarifləndirmə funksiyası sırasına XX əsrдə məlumatlandırma və eyləndirmə missiyası. XXI əsrдə isə ictimai jurnalistikə (public jour-

nalism) və internet jurnalistikası (online journalism) kimi yanaşma meylləri də əlavə olunmuşdur.

Azərbaycanda çar Rusiyası dövründə əsası qoyulan mətbuatımız sovet imperiyasının təbliğatçılıq və təşviqatçılıq çərçivəsini, repressiya dövrünün qaranlıq məhbəsini, Böyük Vətən Müharibəsinin od-alovunu, rusların «perestroyka» dediyi yenidənqurma dövrünün xaosunu öz səhifələrində yaşıtdı, dözdü, əyilmədi, yaşadı. Nəhayət ikinci dəfə müstəqillik əldə etmənin şirinliyini dada bildi. Ümummilli lider Heydər Əliyev isə jurnalistikamıza yeni nəfəs, yeni güc verdi. Dirçəldi jurnalistikamız, dağdıdı ona qoyulan qadağa və məhbəs həyatını. Ümummilli liderimizin ideyalarının işığında dirçələn jurnalistikamız dünyaya çıxdı, qloballaşan dünyamıza qovuşdu. Azadlıq əldə etdi senzurasız mətbuatımız. Dövlət qayğısı ilə əhatələnən jurnalistikamız artıq heç bir sərhədd tanımır. Elektron KİV ona qoyulan sərhədələri inkişafa gedən yolda onsuz da çoxdan söküb atmişdır.

Dördüncü hakimiyyət statusu qazanan mətbuatımızı yaşıdan qələm sahiblərinə isə yalnız bir yol qalır: dirçəliş, inkişaf, yüksəlş. Yaxud özünü inkişaf etdirmək, mətbuatımızın səviyyəsini daha da qaldırmaq, cəmiyyətimizi yüksətmək!

Yolunuz uğurlu, məramınız aydın, qayəniz təmiz olsun, əziz qələmdaşlarımız!

SEYİD SURƏ

ƏDƏBİYYAT

1. Abbaşov Ə.C. Dar ağacı. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1934-cü il, №176.
2. Abdullayev H. Ordenli diyarın, ordenli qəzeti. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.
3. Axundov A.S., Əfəndiyev E. İşıqlı adamlar. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı 2000, 480 s.
4. Axundov A.S. İlk sənət cığırları. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 19 iyun, №113.
5. Axundov A.S. XIV-XVIII əsrlərin söz-sənət adamları. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 28 iyun, №120.
6. Axundov A.S. XIX əsr poeziyası. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 29 iyun, №121.
7. Axundov A.S. 1900-1920-ci illərin nəşri və poeziyası. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 13 iyul, №131.
8. Axundov A.S. 1921-1930-cu illər Naxçıvan ədəbi mühiti. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 20 sentyabr, №180.
9. Axundov A.S. Naxçıvan ədəbi mühiti (1931-1940-ci illər). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 9 noyabr, №215.
10. Axundov A.S. 1941-1945-ci illərin poeziyası və nəşri. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 24 noyabr, №226.
11. Axundov A.S. Naxçıvan ədəbi mühiti (1946-1960). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 8 dekabr, №236.
12. Axundov A.S. Naxçıvan ədəbi mühiti (1961-1970). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 22 dekabr, №245.
13. Axundov A.S. Naxçıvan ədəbi mühiti (1971-80-ci illər). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 28 dekabr, №249.
14. Axundzadə Məhəmməd Ağa. Müxbir müsavirəsi. «Yeni fikir» qəzeti, Tiflis, 1926, 30 may, №1100.
15. Axundlu Y. İ. Mənim ədəbi dünyam. Bakı: 1998, 296 s.
16. Axundlu Y. İ. Ədəbi mühit və sənətkar. Bakı: Adiloğlu, 2002.

- ❖❖❖
18. Axundlu Y. İ. Ədəbi yaddaşdan səhifələr (məqalələr). Bakı: Adiloğlu, 2002, 172 s.
 19. Axundlu Y. İ. Əlimdədir hələ qələm. Bakı: Adiloğlu, 2003, 192 s.
 20. Axundlu Y.İ. Görkəmlı alim, gözəl insan. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1965, 18 aprel, №91.
 21. Axundlu Y.İ. Naxçıvan yazıçılarının yaradıcılığı haqqında bəzi qeydlər. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1965, 17 iyun, №141.
 22. Axundlu Y.İ. Ədəbi qüvvələr. «Bakı» qəzeti, Bakı, 1965, №137.
 23. Axundlu Y.İ. Böyük sənətkar. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1967, 7 avqust, №158.
 24. Axundlu Y.İ. Şairin həyat yolu (Müzəffər Nəsirlinin anadan olmasının 60 illiyi münasibətilə). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1971, 17 noyabr, №270.
 25. Axundlu Y.İ. Tarixi romanlar ustası. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 15 iyun, №139.
 26. Axundlu Y.İ. Naxçıvanda ədəbi inkişaf. «Sovet Naxçıvanı», Naxçıvan, 1984, 22 may, №119.
 27. Axundlu Y.İ., Həbibbəyli İ.Ə., Əliyev A.Ə. Bu günlə səsləşən faciələr. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 27 yanvar, №7.
 28. Alovlu Xıdır. «Heydər Əliyev və erməni termitizmi». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1992, 8 iyul, №78.
 29. Azərbaycan Baş Mətbuat müdürüyünün xülasəsi. “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1971, 14 avqust, №190.
 30. «Azərbaycan gəncləri» qəzeti, Bakı, 1971, 2 dekabr.
 31. Azərbaycan KP Naxçıvan Vilayət Komitəsi, Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin rəyasət heyəti, Naxçıvan MSSR Nazirlər Sovetinin qəzetiin 50 illiyi münasibətilə təbrik məktubu. “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1972, 15 yanvar, № 12.
 32. Azərbaycan KP Naxçıvan Vilayət Komitəsi, Naxçıvan MSSR Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti və Naxçıvan MSSR Nazirlər Sovetinin fərmanı. «Sovet Naxçıvanı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.

33. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin «Şərq qapısı» qəzetiinin 75 illiyi münasibətilə təbrlik məktubu. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1996, 26 noyabr, №82.

34. Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 13 yanvar 1972-ci il tarixli fərmanı. “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

35. Azərbaycan sizin sözünüzü gözləyir. (Respublika ziyyahlarının Heydər Əliyevə müraciəti). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1992, 14 noyabr, №115.

36. Babayev A.Q. Qızıl döyüşçüyü. “Şərq qapısı”, 15 iyul 1941, №166.

37. Böyük Vətən müharibəsinin bir ilinin siyaseti və hərbi yekunları. “Şəriq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1942, 24 iyun, №146.

38. Bizimlə əməkdaşlıq edin. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 26 yanvar, №6.

39. «Cavanlar həyatı» qəzeti, Naxçıvan, 1921, 9 noyabr, №1.

40. Cəfərov Fəxrəddin. Qəzet Böyük Vətən müharibəsi illərində. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.

41. Cəfərov Məmmədcəfər. Doğma qəzet. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

42. Cəlilov N.M. 19 yanvar 1992-ci il, № 008.

43. Dünya xalqlarına müraciət. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 22 yanvar, №2.

44. Ədəbiyyat xronikası, “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1934, 1 may, № 121.

45. Ədəbiyyat xronikası, “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1934, 5 may, №125.

46. «Ədəbiyyat qəzeti», Bakı, 1949, 28 may, №15.

47. «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzeti, Bakı, 1958, 24 may, № 21.

48. «Ədəbiyyat qəzeti», Bakı, 1938, 11 may.

49. Əliağa Kürçaylı. Qədim torpağın müasir poeziyası. “Ulduz” jurnalı, Bakı, № 7, s.32.

50. Əliyev Heydər Əlirza oğlu. Daha susa bilməzdim. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 26 iyul, №164.

51. Əliyev Heydər Əlirza oğlu. Yeni, müstəqil Azərbaycan uğrunda!, «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1992, 14 noyabr, №115.

52. Əliyev Ə.İ. Naxçıvan MSSR-in mədəni inkişafı, Bakı: 1958, 143 s.

53. Əsgərov A.T. Tanrı payı olan istedadına güvənir, «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006, 9 sentyabr, №166.

54. Əsgərov H.N. Alqış Vətənimin şanlı oğluna, "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1942, 22 mart, №67.

55. Əylisli Ənvər. Arzum. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1942, 13 iyun, № 137.

55. Ə.Mirvarid. Şahinlər. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1942, 9 iyul.

56. Əzimli Ə.Z. Bayram töhfəsi. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1964, 2 iyun, №129.

57. Əziz Şərif. Gözünüz aydın. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

58. Əziz Şərif. Doğma yurdun salnaməsi. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.

59. Əziz Şərif. Kəskin silah. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1942, 9 oktyabr, №210.

60. Əziz Şərif. Naxçıvanlı gənc şairlər Böyük Vətən müharibəsi günlərində. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1942, 10 oktyabr, №211.

61. Əzimzadə Yusif. Yaradıcılıq yollarında. "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, Bakı, 1968, 7 oktyabr.

62. Gənc ədəbi qüvvələr. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1962, 15 iyul, №166.

63. Hacıyev İ.M. Təsir imkanları böyük olan qəzet. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 2006, 4 noyabr, №203.

64. Həbibov İ.Ə. Ədəbi hərəkatın elmi təhlili. «Sovet Naxçıvanı», Naxçıvan, 1981, 14 avqust.

65. Həbibov İ.Ə. Ədəbi yüksəliş. Bakı, 1985, 63 səh.

66. Həbibov. İ.Ə. Ədəbi-mədəni yüksəliş. «Sovet Naxçıvanı», Naxçıvan, 1989, 7 fevral.

67. Həbibbəyli İ.Ə. «Şərq qapısı» mənim həyatımda. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2001, 24 noyabr, №147-148.

68. Həbibbəyli İ.Ə. Naxçıvanda ədəbi-mədəni mühit: tarixi proses və müasir inkişaf istiqamətləri. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006 15 iyul, №126.

69. Həbibbəyli İ.Ə. «Şərq qapısı» məktəbi. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006, 4 noyabr, №203.

70. Həbibbəyli İ.Ə. Naxçıvanda ədəbiyyat, ədəbiyyatda Naxçıvan. Naxçıvan Dövlət Universitetinin Xəbərləri, 2007, №16, səh3-4.

71. Həsənova M.O. Naxçıvan ədəbi mühitinən dərs və saiti. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2007, 80 s.

72. Həşinli H.M. Naxçıvanda ədəbi mühit: keçilən yola bir nəzər. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 2006, 4 avqust, №140.

73. Hüseyn Əzim. Cəbhədən məktub. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1942, 10 oktyabr, №211.

74. Hüseynzadə L.T. «Şərq qapısı»nın nəşri tarixindən. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1971, 9 yanvar, №71.

75. Hüseynzadə L.T. Naxçıvanda ilk komsomol qəzeti. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1977, 1 noyabr, №252.

76. Hüseynzadə L.T. Qəzetli günlərim. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.

77. Hüseynzadə L.T. Naxçıvan və mətbuat. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1925, 31 mart, №22.

78. Hüseyn Razi. Yarım əsrin güzgüsü. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

79. Hüseyn Razi. Xəyanət və qəddarlıq fəlsəfəsi. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 22 yanvar, №2.

80. Hüseyn Razi. Partizanın andı. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1941, 10 oktyabr, №183.

81. İbrahimov H.M. Sabahın sorağında. Bakı: Azərnəşr, 1966, 202 səh.

82. İbrahimov H.M. Gənclik nədir, dinclik nədir? «Şərq qapısı» qəzeti, 1977, 8 oktyabr, №232.

83. İbrahimov H.M. Ədəbiyyat milli sərvətdir. "Şərq qapısı" qəzeti, Naxçıvan, 1997, 19 fevral, №12.

84. İbrahimov H.M. İlk xitabət kürsüm. «Şərq qapısı», qəzeti, Naxçıvan, 2001, 24 noyabr, №147-148.

85. İbrahimov Mirzə. Nurlu mayak. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

86. İbrahimov M.Ə Bayramınız mübarək. «Şərq qapısı» qəzeti, 1981, 26 dekabr, №304.

87. İbrahimov M.Ə (Bakıda keçirilən Naxçıvanın incəsənət və ədəbiyyat həftəsinin bağlanmasına həsr edilmiş təntənəli gecədəki çıxışından). «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1965, 23 iyun, №146.

88. İsmayılov N.Q. Hüseyin Razinin yaradıcılıq yolu. Bakı: Elm, 2003, 144 s.

89. İstedadlı gənclərin 1-ci respublika müşavirəsinin materialları. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1962, 15 dekabr, №294.

90. Qasimzadə M.Q. Tarixi abidələrimizə həsr olunmuş silsilə şeirlər. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2000, 6 dekabr, №94.

91. Qərar «Şərq qapısı» qəzetiinin 18 mart 1934-cü il tarixli nömrəsindən götürülüb.

92. Quliyev Telman. İlk nömrə. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1992, 19 yanvar, № 008

93. Qurbanov Q.Ə «Qurtuluş». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1934, 8 may, №128.

94. Qurbanov Q.Ə «Vətən uğrunda». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1941, 31 iyul, №180.

95. Mehdi Hüseyin. Azərbaycan Sovet Ədəbiyyatı Kommunizm uğrunda mübarizədə. Moskva: 1958.

96. Mədətli Eynulla. Cəbhədən məktub. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 25 yanvar, №5.

97. Məmməd Araz. «Şərq qapısı» qəzeti redaksiyasına. «Şərq qapısı», qəzeti, Naxçıvan, 2001, 24 noyabr, №147-148

98. Məmmədli Qulam. Canlı tarix. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.

99. Məmmədov M.Y. Naxçıvanın 85 illik söz tribunası. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006, 4 noyabr, №203.

100. Məmmədov M.Y. Qəzetçi olmaq asan olduğu qədər çətinmiş. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2001, 24 noyabr, №147-148.

101. Məmmədov M.Y. «Gəmiyaqa» müsbət ənənələrdən birini yaşadacaq. «Şərq qapısı» qəzeti, 2006, 4 avqust, №140, «Gəmiqaya» əla vəsi №01.

102. Məmmədhüseyn Təhmasib. Qədim diyarın səsi. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

103. Məmmədov V.C. «Zorla Allah olarsan, zorla şair olmazsan». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2000, 15 sentyabr, №80.

104. Məmmədov V.C. Döndü Naxçıvanın salnaməsinə. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006, 4 noyabr, №203.

105. Məmmədov V.C. Gəmiqayanın poetik tərənnümü. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006, 4 avqust, №140.

106. Mərdüməzar. Düzələr, «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 19 aprel, №92.

107. Mirzəyev Əli. İnsan, dost, həyat, «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

108. Mirzəyev Əli. Qəzet və cəbhə ilə əlaqə, «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1971, 14 avqust, №190.

109. Mirzəyev Əkbər. Unudulmaz xatirə. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.

110. Mozalanın foto obyektivindən «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1971, 14 oktyabr, № 242, Mozalan №2.

111. Naxçıvan Mətbuat Şurası. Muxtar Respublika Mətbuatı: Dünər, və bu gün. Naxçıvan: Əcəmi, 2006, 143 s.

112. Naxçıvan MR Ali Məclisinin Sədri Vasif Tahibovun «Şərq qapısı»nın 75 illiyi münasibətlə təbrik məktubu. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1996, 26 noyabr, №82.

113. Naxçıvan Respublika qadınlarının dünya qadınlarına müraciəti». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 23 yanvar, №3.

114. Naxçıvan şəhər qadınlarının Naxçıvan qarnizonu hərbçilərinin qadınlarına müraciəti». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 24 yanvar, №4.

115. Naxçıvan ziyahlarının dünya xalqlarına müraciəti». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 25 yanvar, №5.

116. Naxçıvan «Tövbə» cəmiyyəti ağsaqqalar Şurasının müraciəti». «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 27 yanvar, №7.

117. Nəsirli M.Q. Naxçıvan şura ədəbiyyatı. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1934, 5 avqust, №176.
118. Nəsirli M.Q. Keçmiş xatırlayarkən. “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1971, 16 noyabr, № 269.
119. Nəsirli Müzəffər. Şəxsi arxivindən..
120. Nuriyeva M. Məsul vəzifə. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.
121. Rəsizadə Məhəmməd. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1934, 1 iyul, №170.
122. Rəsul Rza. «Mənim fikrimcə», Bakı, 1967, səh. 27-28.
123. Seyidov Yəhya. Axtarış və yüksəlş yollarında. «Azərbaycan» jurnalı, Bakı, 1973, may, № 9.
124. Səmimi görüşlər. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1964, 6 may, №106.
125. Səfərli İslam. İlk şeir beşiyim. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.
126. Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı Xalq Komissarları Soveti sədrinin müavini və Xarici İşlər Komissarı V.M. Molotovun 22 iyun 1941-ci ildə radio ilə çıxışının tam mətni, “Şərq qapısı” qəzeti, Naxçıvan, 1941, 25 iyun, №149.
127. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1925, 31 mart, №22.
128. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1928, 3 yanvar.
129. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1931, 25 iyul, №22.
130. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1933, 30 dekabr.
131. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1934, 18 mart.
132. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1934, 8 may, №128.
133. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1941, 27 iyun, №151
134. «Şərq qapısı» qəzeti (1946-ci ilin oktyabr ayında keçirilmiş şair və yazıçıların müşavirəsinin materiallarından), Naxçıvan, 1946, 20 oktyabr, № 116.
135. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1971, 19 noyabr, №272
136. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1971, 20 noyabr, №273
137. «Şərq qapısı» Naxçıvan Respublika qəzeticinin «Şərəf Nişanı» ordeni ilə təltif edilməsi haqqında ferman. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 1 yanvar, №1.
138. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 26 dekabr 1981-ci il, №304.

- ❖❖❖
139. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1990, 26 yanvar, №6.
140. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 26 noyabr 1996-ci il, №82.
141. «Şərq inciləri» ədəbi birlikdir. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2000, 25 avqust, №60.
142. «Şərq inciləri» ədəbi birliyi təqdim edir. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2000, 30 avqust, №65.
143. «Şərq inciləri» ədəbi birliyi təqdim edir. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2000, 2 dekabr, №110.
144. «Şərq qapısı» və «Mingəçevir qəzetlərinin monitorinqi. Azərbaycan mətbuatı bu gün (Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin aylıq nəşri) №6, 2003-cü il, s. 13.
145. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2006, 7 noyabr, №204
146. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 2007, 20 sentyabr, №180
147. «Şərq qapısı» qəzetiinin arxivindən.
148. Tarverdiyev Məmmədəli. Minnətdaram. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.
149. Tarverdiyev Məmmədəli. Çətin və uğurlu illər. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.
150. Vəliyev Ə.Q. Araz qırığında. «Şərq qapısı» qəzeti, 1962, 11 sentyabr, №215.
151. Vəliyev Ə.Q. Araz qırığında. «Şərq qapısı» qəzeti, 1962, 13 sentyabr, №217.
152. Vəliyev Ə.Q. Araz qırığında. «Şərq qapısı» qəzeti, 1962, 15 sentyabr, №219.
153. Vəliyev Ə.Q. Əziz qələm dostlarımı. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1972, 14 yanvar, №11.
154. Vəliyev Ə.Q. Yüksəlişə səsləyən qəzet. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1981, 26 dekabr, №304.
155. Yaqubov Zakir. Prezident Heydər Əliyevin Jurnalistikası dərsi. Bakı: «Səhər» qəzetiinin nəşri, 2001 (s.69).
156. Yaroslavski. E. Sovet xalqının Böyük Vətən müharibəsi. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1941, 8 iyul, №160.
157. Maşadığın yaşa dəyər. Naxçıvan: Məktəb, 2006, s.3
158. Yusifoğlu İbrahim. Dərdlərin belimi əydi, ay Vətən! Bakı, «Şirvannəşr», 2007, s.3.

159. «Zarya vostoka» qəzetiinin təbrik məktubundan. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1931, 25 iyul.

160. Zeynal Vəfa. Şəxsiyyət. «Şərq qapısı» qəzeti, Naxçıvan, 1992, 9 may, №56.

Arxiv materialları

161. Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət arxivisi, fond №645, siyahı №2, saxlanma vahidi №260.

162. Azərbaycan Dövlət Ədəbiyyat və İncəsənət arxivisi, fond №645, siyahı №2, saxlanma vahidi №263.

163. Naxçıvan MR Dövlət Arxiv İdarəsi, fond № 578, siyahı 3, arxiv 35.

Internet səhifələri

164. <http://azerbaijan.news.az/index.php?Lng=aze&Pid=8190>

165. <http://azerbaijan.news.az/index.php?Lng=aze&Pid=7930>

166. http://bizimasr.mediaaz.com/arxiv_2002/iyun/140/xeber.html

167. <http://www.express.com.az/second.asp?id=75371>

168. <http://www.xalqqazeti.com/public/print.php?lngs=aze&ids=11420>

169. <http://www.zamin.ws/page.php?lang=az&page=000110>

170. <http://azerbaijan.news.az/index.php?Lng=aze&Pid=2138&%20search>

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	5
“ŞƏRQ QAPISI” QƏZETİNİN NƏŞRİ TARİXİ	10
“Cavanlar həyatı”, “Füqəra səsi” qəzetləri	
“Şərq qapısı”nın sələfi kimi	11
“Şərq qapısı” cəzətinin inkişaf mərhələləri.....	19
Əli Vəliyev və Mirzə İbrahimov Naxçıvanda mətbuat və ədəbi inkişafın təkanverici qüvvəsi kimi.....	26
“Şərq qapısı” qəzeti Böyük Vətən müharibəsi dövründə və sonra.....	35
“Şərq qapısı” qəzətinin tarixində yeni mərhələ.....	40
Sovetlər dövründə nəşr olunan ilk müstəqil qəzet.....	54
“Şərq qapısı” qəzeti Azərbaycanın müstəqilliyi dövründə.....	62
“ŞƏRQ QAPISI” HAQQINDA YAZIRLAR	76
Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq “Şərq qapısı” qəzeti haqqında.....	77
“Şərq qapısı” qəzətinin ədəbi-tarixi əhəmiyyəti.....	83
Nəticə.....	87
“ŞƏRQ QAPISI” QƏZETİ - 90	90
Sonun başlanğıcı.....	91
Ədəbiyyat....	93

Nəşriyyat redaktoru:
M.Qasimzadə

Korrektoru:
Gülnar Əliyeva

Yığılmağa verilmiş 14.03.2011.
Çapa imzalanmış 28.03.2011.
Formatı 60X90 1/16 “Tayms” qarnituru.
Ofset çap üsulu. Ofset kağızı.
Həcmi 6,5 ç.v. Sifariş № 425.
Tiraj 300 nüsxə.

“Əcəmi” Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi.
Naxçıvan şəhəri, Təbriz küçəsi, 1.